

Beca Jaume Codina de Recerca d'Història Local (2015)

La vida associativa
i les organitzacions
pagueses del Prat de
Llobregat
(1975-2015)

Clara Bargalló Jiménez

Beca Jaume Codina de
Recerca d'Història Local
(2015)

La vida associativa i les organitzacions pageses
del Prat de Llobregat (1975-2015)

Clara Bargalló Jiménez

Col·lecció de Textos Locals

Coordinació: Arxiu Municipal del Prat de Llobregat.

© del text: Clara Bargalló Jiménez

© del pròleg: Gemma Tribó Traveria

Edició: Ajuntament del Prat de Llobregat

Plaça de la Vila nº1. El Prat de Llobregat

Foto portada: *Concurs fotogràfic. Autor: desconegut. Fons Municipal (AMEP).*

Disseny, maquetació, producció i impressió: Rúbrica Editorial

ISBN: 978-84-87486-37-1

Dipòsit Legal: B 9089-2019

ÍNDIX

Pròleg de Gemma Tribó.....	5
Agraïments	7
Introducció	9
Fonts i metodologia.....	12
Context geogràfic del municipi del Prat de Llobregat.....	16
1. Els antecedents d'història agrària pratenca	20
1.1. Les organitzacions agrícoles presents al Prat de Llobregat a les darrerries del segle XIX i a principis del XX (1850-1919).....	20
L'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.....	21
Les societats de socors mutu.....	23
La Cambra Agrícola del Baix Llobregat i el Sindicat Agrícola Lo Llobregat	23
La Unió d'Agricultors del Pla del Llobregat i la Federació Agrícola Catalana-Balear	27
1.2 La primera onada exportadora del Prat de Llobregat (1919-1936).....	28
La distribució de la terra pratenca	32
El control del mercat de treball pagès	34
1.3 La col·lectivització de la terra del Prat de Llobregat (1936-1939).....	38
1.4 La postguerra i segona onada exportadora del Prat de Llobregat (1939-1975)	42
2. Les organitzacions sindicals pageses del Prat de Llobregat (1975-2015)	47
2.1 La Unió de Pagesos al Prat de Llobregat	47
2.2 La Cambra Agrària Local del Prat de Llobregat (1977-1993).....	50
2.3 La Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat	52
2.4 Les eleccions democràtiques al camp pratenc (1993-2016).....	58

3. Les aigües de la pagesia pratenca.....	62
3.1 La Comunitat de Regants del Canal de la Dreta del Riu Llobregat	62
3.2 La comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat (CUADLL)	69
3.3 El desviament del riu Llobregat i la pèrdua de sòl agrícola	73
Primera etapa	74
Segona etapa	75
Tercera etapa.....	79
4. Les carxofes, els pollastres i els cavalls del Prat de Llobregat	82
4.1 El pollastre i capó de la raça Prat.....	82
L'associació de Criadors de la Raça Prat	89
El consell Regulador de la IGP Raça Prat	91
4.2 Les carxofes del Prat de Llobregat	93
4.3 L'Associació de Gastronomia i Turisme del Prat i del Baix Llobregat (agtbaix)	95
4.4 Els Amics del Cavall del Prat de Llobregat	97
4.5 La col·lecció etnològica Puig Casas.....	101
5. La pagesia pratenca en l'Administració	104
5.1 El Consell Agrari de l'Ajuntament del Prat de Llobregat.....	104
5.2 El Servei d'Extensió Agrària al Prat de Llobregat	108
5.3 Les associacions de defensa vegetal.....	110
5.4 El Consell de Cooperació del Consorci per a la Protecció i Gestió dels Espais Naturals del Delta del Llobregat.....	115
5.5 La gestió metropolitana i comarcal de l'agricultura del Prat de Llobregat; antecedents del Parc Agrari	118
L'Eix de Promoció Agrícola	118
El Patronat Comarcal de Promoció Agrícola.....	119
5.6 El Prat, municipi del Parc Agrari del Baix Llobregat	120
Les iniciatives per a la promoció dels productes agrícoles	125
El producte fresc del Prat Agrari.....	126
El mercat de pagès del Parc Agrari del Baix Llobregat.....	127
<i>Elcampacasa.cat</i>	129
L'aplicació mòbil Parc Agrari.....	129
Els sabors de l'Horta del Baix Llobregat.....	129
Conclusions.....	130
Fonts i Bibliografia	136

Pròleg

Em plau fer el pròleg d'aquest llibre sobre *La vida associativa i les organitzacions pageses del Prat de Llobregat (1975-2015)*. Conec l'autora, Clara Bargalló, des de fa alguns anys, pels voltants del 2012 me la varen presentar. Vaig descobrir ben aviat que era una persona disciplinada i treballadora, amb empena i entusiasme per superar reptes difícils. La vaig trobar temps després i la vaig animar a presentar-se a la convocatòria de la Beca Jaume Codina. Així és com va néixer el projecte de recerca que ha donat com a fruit el llibre que teniu a les mans.

Però també és gratificant poder prologar aquesta obra, perquè em sento molt vinculada a l'esforç col·lectiu de reflexionar i treballar des del Baix Llobregat per construir entre tots una bona bibliografia que ens permeti conèixer millor la nostra història. I una història que recuperi també el passat agrícola de la comarca, que en una població com El Prat va ser molt important. Sempre que algú em convida a treballar per aquest objectiu assumeixo el compromís, i, ara, que ja tinc una certa edat animo als altres a fer el mateix sense vergonya. És important que guardem la memòria de les nostres arrels i que les sapiguem interpretar.

Sortosament, El Prat compta amb la nombrosa bibliografia de l'historiador Jaume Codina, recordo que la lectura de *La gent del fang* (1966) i més endavant de *El Delta del Llobregat i Barcelona* (1971), dos de les obres cabdals de la seva àmplia aportació, em van impactar molt. Després altres autors han continuat fent feina per construir entre tots aquest coneixement col·laboratiu que fa que el Prat tingui el privilegi de disposar d'una bona historiografia local: Margarida Gómez, Irma Fabró, Antoni Rodés, Mercè Renom, Núria Abelló...i molts altres. No existia, però, cap recerca sobre com han evolucionat la pagesia i la seva vida associativa durant la democràcia i el llibre de C.Bargalló omple el

buit i ens facilita una primera aproximació al tema.

L'obra arranca situant els antecedents de la història agrària pratenca, per analitzar tot seguit les organitzacions sindicals pageses del Prat de Llobregat entre 1975 i el 2015: la Unió de Pagesos, la Cambra Agrària, la Cooperativa. Dedica un capítol a estudiar la importància de l'aigua i del Canal de la Dreta per a l'agricultura del Prat. Valora també el protagonisme d'algunes especialitats com la carxofa i el pollastre pota blava. I, finalment, aborda la difícil i complexa interacció entre la pagesia i l'Administració, per concloure amb unes reflexions crítiques vinculades a la realitat actual del món pagès.

Teniu a les mans un llibre apassionant, sobretot per aquelles persones coneixedores de la realitat agrícola del Prat, però també per totes aquelles a qui els agrada la història feta des de baix, protagonitzada per persones anònimes i senzilles. Quan els historiadors escriuen històries generals, necessiten llibres d'història local com aquest, perquè la bona història general es nodreix d'aquestes petites històries col·lectives, fetes des de la realitat.

Finalment només em resta felicitar a la Clara per la bona feina feta i animar-la a continuar treballant, i donar les gràcies a l'Arxiu Municipal i a l'Ajuntament del Prat de Llobregat, perquè sense el seu esforç aquest llibre no hagués estat possible.

Gemma Tribó Traveria

Professora de la Universitat de Barcelona i membre del CECBLL
(Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat)

El meu agraïment més sincer a totes les persones que han fet possible aquesta recerca, i, especialment, a:

Joan Camps Boy, Glòria Casas Romeo, Joan Castan Escolana, Marcellí Codina Bou, Valentina Guisado Arnaltes, Rafael Montané Rosell, Xavier Oliva Peris, Jaume Petit Busquets, Enric Pi Llovera, Jaume Puig Calvó, Josep Llopis Vilà i Josep Miquel Piñol Ventura.
Margarida Gómez Inglada, Sara Oriol Cañavate, Mari Pau Pàmpols Gimeno i Gemma Tribó Traveria.

**La vida associativa
i les organitzacions pageses
del Prat de Llobregat
(1975-2015)**

CLARA BARGALLÓ JIMÉNEZ

Any 2015

Introducció

El present treball, elaborat gràcies a la Beca Jaume Codina i Vilà, té com a objectiu fer un retrat de les principals associacions i organitzacions pageses del municipi del Prat de Llobregat durant els quaranta darrers anys de democràcia.

Per poder explicar quines han estat aquestes entitats a través de les quals els pagesos s'han organitzat, però, és necessari en primer lloc descobrir i entendre les organitzacions precedents, així com el context social, econòmic i geogràfic del municipi objecte d'estudi.

El primer terç del segle XX el Prat de Llobregat fou un dels municipis catalans amb més producció agrària, gràcies a la seva ubicació, a les portes de Barcelona i també d'Europa, que eren nínxols de mercat importants, i al fet de disposar d'un sòl i d'un clima immillorables, que permetien aprofitar per al reg les aigües subterrànies i del riu Llobregat. La Guerra Civil espanyola i la llarga postguerra feren disminuir les quotes de producció del municipi, que no remuntaren fins a la dècada del 1950, quan es reprengué l'exportació als països europeus. La ràpida expansió urbana i industrial que visqué el municipi del Prat des de finals de la dècada del 1960, però, transformà radicalment el paisatge i, juntament amb la servitud del municipi cap a les grans infraestructures que acull, el port i l'aeroport, anà devorant l'àrea agrícola i posà en perill la seva supervivència.

El repte del qual es partia en l'elaboració d'aquest treball era el de poder reunir en un sol document informació referent a les diferents entitats pageses del municipi per poder-hi establir connexions i proporcionar una visió global de les organitzacions i la vida associativa de la pagesia pratenc. L'aportació innovadora d'aquest text, per tant, és la recopilació que ofereix, més que la descripció específica de cadascuna de les entitats

recollides, que es pot trobar de manera més extensa i específica en els documents i les fonts que s'esmenten al llarg de la present recerca.

El text resultant de la recerca s'ha estructurat en cinc capítols temàtics i un de cloenda. El primer capítol explica quina era la situació de l'agricultura al Prat de Llobregat des de les darreries del segle XIX fins a la fi de la dictadura franquista i fa un esment especial a les diverses associacions i organitzacions pageses pratenques d'aquest període històric. Abans de 1975 el Prat de Llobregat va viure dues etapes, separades per la Guerra Civil espanyola (1936-1939) i la llarga postguerra, de gran efervescència productiva en el sector agrícola, i va esdevenir un dels pobles de Catalunya amb quotes d'exportació més elevades en una Europa devastada per la Primera (1914-1919) i la Segona Guerra Mundial (1939-1945), respectivament.

El segon capítol centra la seva atenció en les organitzacions sindicals pageses del Prat de Llobregat de l'etapa democràtica. Durant la transició i els primers anys de democràcia, al Prat de Llobregat, la Unió de Pagesos fou l'única alternativa sindical a la Cambra Agrària, institució oficial de l'Estat hereva del sindicat vertical franquista del camp. Més enllà de les respectives ideologies sindicals, els pagesos saberen organitzar-se en una cooperativa agrícola per al proveïment conjunt de recursos i eines per al camp, i per a la comercialització comuna dels productes agrícoles. Dissoltes les cambres agràries, el sindicat Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya s'anà posicionant com a alternativa a la Unió de Pagesos per a la representació dels interessos de la pagesia pratenca.

El tercer capítol explica la Comunitat de Regants del Canal de la Dreta del Riu Llobregat i la Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat com a entitats en les quals s'ha implicat la pagesia pratenca, ja que s'han encarregat de proveir-la d'aigua per al reg. El riu Llobregat, que alimenta el Canal de la Dreta i l'aqüífer profund, també ha incentivat els pagesos i el conjunt de la ciutadania pratenca a organitzar-se, primer per evitar les inundacions del municipi i després per intentar salvar el sòl agrícola del Prat.

El quart capítol parla sobre el fet que els agricultors del Prat han estat uns enamorats dels animals de les seves cases de pagès, especialment dels pollastres i capons i dels cavalls, i han muntat associacions amb la intenció de preservar i difondre el patrimoni faunístic de la localitat. L'Associació de Criadors i el Consell Regulador s'encarreguen de mostrar i salvaguardar els pollastres de la raça Prat, fent-ne una difusió especial a través de la Fira Avícola del Prat, mentre que els Amics del

Cavall advoquen per la conservació de la tradició del Tres Tombs i de la cultura dels animals de càrrega i de tir que participaven activament de les tasques del camp i de transport. En aquest mateix capítol també pren el protagonisme la carxofa Prat com a producte insigne del municipi, juntament amb els pollastres de la raça Prat. És l'hortalissa més conreada a la població i durant el període de la seva recollecció el Prat de Llobregat s'omple d'actes organitzats per l'Ajuntament i l'Associació Gastronomia i Turisme del Baix Llobregat per donar a conèixer les seves múltiples propietats i opcions culinàries. Per acabar, es descriu la collecció etnològica Puig Casas, que vol preservar el patrimoni pagès pratenc i divulgar-ne els usos i la trajectòria.

Finalment, l'últim capítol temàtic repassa el teixit associatiu pagès pratenc promogut per l'Administració al llarg dels quaranta darrers anys. Així, s'hi descriuen des del Consell Agrari fins al Consorci per a la Protecció i Gestió dels Espais Naturals del Delta del Llobregat, passant pel Servei d'Extensió Agrària, en certa mesura l'antecessor de les posteriors associacions de defensa vegetal. El mateix capítol fa esment de les dues organitzacions que precediren l'actual Parc Agrari del Baix Llobregat —l'Eix de Promoció Agrícola i el Patronat Comarcal de Promoció Agrícola— i, a continuació, centra l'atenció en el Consorci del Parc Agrari, entitat supramunicipal que gestiona la totalitat dels terrenys agrícoles del Prat. Els pagesos pratencs utilitzen la marca Producte Fresc en la comercialització dels seus productes agrícoles i celebren setmanalment el Mercat de Pagès, dues formes de promoció que proposa el Consorci del Parc Agrari.

A través de les diferents organitzacions i associacions pageses del Prat de Llobregat, la recerca explica també els quaranta darrers anys de trajectòria de l'agricultura al Prat de Llobregat i ve a completar les diferents publicacions prèvies que posaven èmfasi en altres aspectes de la vida pagesa, com les feines i eines del camp, els processos de conreu, la distribució de les terres o les vivències personals dels pagesos i les pageses.¹

¹ En aquest sentit, destaquen especialment, entre les publicacions més recents:

Irma FABRÓ, Margarida GÓMEZ i Antoni RODÉS (1989): *Terra i propietat. La transformació del camp pratenc al segle XIX.*, editat per La Impremta.

Margarida GÓMEZ INGLADA (2005): *El Prat pagès. Converses amb Jaume Colominas, Josep Comas, Josep M. Vilà i Màrius Vilà*, editat per l'Ajuntament del Prat.

Núria ABELLÓ SALA (2017): *Pagesos i pageses del Prat. Arrels i vivències*. Associació d'Escriptors del Prat, Tinta blava. Rúbrica Editorial.

Fonts i metodologia

Per a l'elaboració de la present recerca s'han utilitzat diferents mètodes d'obtenció d'informació: consulta de fonts bibliogràfiques i de fonts d'arxiu, entrevistes i treball de camp. També s'han obtingut dades de documents audiovisuals i de fonts digitals.

Abans de centrar l'atenció pròpiament en l'objecte d'estudi, la vida associativa i les organitzacions pageses del Prat de Llobregat (1975-2015), s'ha dut a terme una tasca d'immersió en la temàtica de l'associacionisme pagès, d'una banda, i de comprensió de l'agricultura pratenca, de l'altra.

Pel que fa a la història de les organitzacions pageses, la recerca s'ha nodrit de diferents publicacions entre les quals destaquen especialment el llibre *El cooperativisme fins avui. Llei de sindicats agrícoles (1906)*, de M. José Senent, Samuel Garrido i Pascual V. Romero,² i el capítol «El servicio de extensión agrario español», de José García i Eduardo Bes.³ També s'han analitzat les successives lleis de cambres agràries (anys 1977⁴, 1993⁵ i 2014⁶).

Per entendre el context en el qual s'ubica avui l'agricultura pratenca, s'han consultat diverses recerques acadèmiques, entre les quals destaquen la tesi de Gemma Tribó, *Evolució de l'estructura agrària del Baix Llobregat (1860-1931)*⁷, les publicacions de Jordi Sempere *La pagesia del delta del Llobregat: un futur incert*⁸ i *El debat teòric sobre el periurbà i la concreció d'un planejament urbanístic en un entorn complex: el cas de Barcelona i Tolosa*⁹,

² M. José SENENT VIDAL, Samuel GARRIDO i Pascual V. ROMERO (2006): *El cooperativisme fins avui. Llei de sindicats agrícoles (1906)*. Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I.

³ José GARCÍA GUTIÉRREZ i Eduardo BES JAQUES (1975): «El servicio de extensión agrario español». A: *Organización y funciones de organismos de extensión agrícola. Mesa técnica del consejo técnico consultivo. Vigésima reunión*. Institut Interamericà de Ciències Agrícoles. Vol. 1

⁴ Reial decret 1336/1977, de 2 de juny, sobre cambres agràries. Publicació: BOE núm. 142, de 15 de juny de 1977.

⁵ Llei 17/1993, de 28 de desembre, de cambres agràries de la Comunitat Autònoma de Catalunya. Publicació: DOGC núm. 1846, de 14 de gener de 1994, i BOE núm. 34, de 9 de febrer de 1994.

⁶ Llei 17/2014, de 23 de desembre, de representativitat de les organitzacions professionals agràries. Publicació: DOGC núm. 6779, de 30.12.2014.

⁷ Gemma TRIBÓ TRAVERIA (1989): *Evolució de l'estructura agrària del Baix Llobregat (1860-1931)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.

⁸ Jordi SEMPERE ROIG (2004): «La pagesia del delta del Llobregat: un futur incert». A: *Documents d'Anàlisi Geogràfica. Núm. 37*, p. 45-68. Universitat Autònoma de Barcelona. Disponible en línia: <<http://dag.revista.uab.es/index>> [Última consulta: febrer 2018].

⁹ Jordi SEMPERE ROIG i Antoni Francesc TULLA I PUJOL (2008): «El debat teòric sobre el periurbà i la concreció d'un planejament urbanístic en un entorn complex: el cas de Barcelona i Tolosa». A: *Documents d'Anàlisi Geogràfica. Núm. 52*, p. 125-144. Disponible en línia: <<http://dag.revista.uab.es/index>> [Última consulta: febrer 2018].

i el treball final de grau d'Àngel Zornoza *Agricultura periurbana: agents i polítiques públiques en la promoció dels productes agraris locals. El cas del Prat dins l'àmbit del Parc Agrari del Baix Llobregat*.¹⁰

Els llibres *Delta del Llobregat, la gent del fang. El Prat (965-1965)*¹¹ i *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*,¹² de l'historiador pratenc Jaume Codina, que se centren en el Prat de Llobregat com a objecte d'estudi, han aportat una visió global imprescindible de la història i l'evolució del municipi i la seva pagesia. En la concreció de la recerca ha contribuït la tesi de Margarida Gómez *Associacionisme i cultura en una societat en transformació. El Prat de Llobregat 1910-1960*,¹³ el llibre *Constructors de consciència i de canvi*, dirigit per Enric Prat, Mercè Renom i M. Luz Retuerta,¹⁴ i l'obra *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*, de Soledad Bengoechea i Mercè Renom.¹⁵

També han permès aprofundir en el coneixement del Prat de Llobregat en la seva vessant agrícola diferents fonts audiovisuals, com els documentals *El pati del darrere*, una producció de Televisió de Catalunya en col·laboració amb Al Pati Produccions,¹⁶ i *Plou i fa sol*, una pel·lícula documental de Pere Joan Ventura.¹⁷ Per a la descripció d'algunes de les associacions i organitzacions pageses que aglutina la recerca, s'han utilitzat vídeos produïts per elprat.tv¹⁸ com a documents que recullen en format audiovisual informació destacada de la història més recent de les

¹⁰ Àngel ZORNOZA VARGAS (2014): *Agricultura periurbana: agents i polítiques públiques en la promoció dels productes agraris locals. El cas del Prat dins l'àmbit del Parc Agrari del Baix Llobregat*. Treball final de grau en Geografia. Universitat de Barcelona. Disponible en línia: <<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/65819>> [Última consulta: febrer 2018].

¹¹ Jaume CODINA VILÀ (1966): *Delta del Llobregat. La gent del fang. El Prat: 965-1965*. Editorial Montblanc.

¹² Jaume CODINA VILÀ (1971): *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Editorial Ariel.

¹³ Margarida GÓMEZ INGLADA (1993): *Associacionisme i cultura en una societat en transformació. El Prat de Llobregat 1910-1960*. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona. Disponible en línia: <<http://www.tdx.cat/handle/10803/1991>> [Última consulta: febrer 2018].

¹⁴ Esther HACHUEL (coord.) (2009): *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Edicions del Llobregat. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.

¹⁵ Soledad BENGOCHEA i Mercè RENOM i PULIT (1999): *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*. Editorial Columna.

¹⁶ Isabel FERNÁNDEZ (direcció): *El pati del darrere*. Una producció de Televisió de Catalunya en col·laboració amb Al Pati Produccions. Disponible en línia: <<http://www.ccma.cat/tv3/alcanta/sense-ficcio/el-pati-del-darrere/video/5567858/>> [Última consulta: febrer 2018].

¹⁷ Pere Joan VENTURA: *Plou i fa sol*. Curt Ficcions Curt Produccions en coproducció amb Televisió de Catalunya. Disponible en línia: <<http://www.ccma.cat/tv3/alcanta/el-documental/plou-i-fa-sol/video/4614771/>> [Última consulta: febrer 2018].

¹⁸ elprat.tv: <<http://elprat.tv/>> [Última consulta: febrer 2018].

entitats pratenques.

Un cop ubicat el Prat de Llobregat com a municipi agrícola, geogràficament i temporalment, per a la construcció de la recerca ha estat fonamental la contribució dels testimonis orals, obtinguts en la majoria d'ocasions per mitjà d'entrevistes presencials, i de manera minoritària a través de converses telefòniques o en el si del treball de camp.

Les entrevistes han ordenat i enriquit la recerca, fet que ha permès que els testimonis del relat fossin els seus mateixos protagonistes. S'ha procurat oferir als entrevistats la possibilitat de transmetre de manera pausada i completa tots els seus records i reflexions respecte a la temàtica tractada. Les vivències que els protagonistes han explicat a les entrevistes s'han contrastat i comparat amb les dades més objectives aportades per les fonts escrites i s'han entrelaçat amb elles en el text resultant.

Per a la construcció de cadascun dels capítols de la recerca, s'han consultat les diferents fonts d'informació específiques que se citen al llarg del text. En la construcció de l'apartat referent als antecedents d'història agrària pratenca, destaca la utilització d'informació procedent de diversos expedients de l'Arxiu Municipal del Prat de Llobregat (AMEP).

El capítol sobre les organitzacions sindicals pageses del Prat de Llobregat (1975-2015) s'ha construït principalment a partir d'un buidatge exhaustiu de la revista *L'Eina*, del sindicat Unió de Pagesos del Baix Llobregat,¹⁹ i d'una anàlisi dels resultats de les diferents convocatòries d'eleccions a les cambres agràries provincials que s'han produït a Catalunya des del 1994 fins al 2016.²⁰ També s'ha buscat informació en el fons de l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat referent a la Germandat Sindical i la Cambra Agrària del Prat de Llobregat.²¹

En la redacció de l'apartat referent a les organitzacions que gestionen l'aigua que rega els camps de cultiu pratencs, han destacat com a fonts d'informació les pàgines web oficials de la Comunitat de Regants del Canal de la Dreta²² i de la Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del

¹⁹ Fons d'hemeroteca de *L'Eina* disponible parcialment en línia a XAC_Prensa: premsa històrica digitalitzada: <<http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/#top>> [Última consulta] febrer 2018.

²⁰ Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació: *Resultats electorals comparats*. Disponible en línia: <<http://agricultura.gencat.cat/ca/departament/eleccions-agraries/resultats-comparats/>> [Última consulta: febrer 2018].

²¹ Top. 27 Documentació bàsica de la Cambra Agrària Local (1927-1985) i documentació d'eleccions de les juntes de la Cambra Agrària Local.

Top. 56-57 Germandat Sindical de Llauradors i Ramaders (1939-1978).

Top. 58 Documentació de la Cambra Agrària Local (1978-1993).

²² Comunitat de Regants del Canal de la Dreta del Riu Llobregat: <<https://canaldreta.org/>> [Última consulta: febrer 2018].

Llobregat,²³ respectivament. També la tesi ja esmentada de Gemma Tribó i la reflexió sobre el desviament del riu de Jesús A. Vila.²⁴

La informació referent als pollastres i capons de la raça Prat s'ha extret principalment del llibre *Pollastre i Capó Raça Prat. 25 anys de Fira. Identitat. Tradició. Gastronomia*,²⁵ després de contrastar-la amb la informació facilitada per la presidenta de l'Associació de Criadors Valentina Guisado i pels etnòlegs Glòria Casas i Jaume Puig. Respecte a les carxofes i als pollastres, destaca la documentació extreta de la pàgina web oficial de l'Associació de Gastronomia i Turisme.²⁶ El treball de camp consistent en la visita activa a la 44a Fira Avícola del Prat de Llobregat (2017) també ha aportat informació referent a la Indicació Geogràfica Protegida (IGP) Raça Prat, a les carxofes del Prat i a l'associació Amics del Cavall. Per a la redacció del fragment de la recerca dedicat als Amics del Cavall ha estat imprescindible el testimoni del seu president actual, Xavier Oliva (2018).

Per a la construcció de l'últim capítol, en el qual es descriuen els diferents organismes públics amb els quals es vincula la pagesia pratenca, ha estat important el treball de camp consistent en la visita al Parc Agrari del Baix Llobregat, que va incloure la ponència del seu gerent, Raimon Roda (2016). També cal destacar i agrair la contribució dels tècnics de l'Ajuntament del Prat de Llobregat, Pau Esteban González i Elena Prades Ochoa (2018), els quals han facilitat la informació referent al Consell Agrari, així com la col·laboració de la gerent del Consorci per a la Protecció i Gestió dels Espais Naturals del Delta del Llobregat, María José Albaladejo (2018).

Al llarg de la recerca es van citar amb més detall les diverses fonts d'informació emprades. La seva diversitat i pluralitat ha permès contrastar, comparar i complementar la informació obtinguda. La recerca ha volgut construir un relat objectiu, neutral i fidel a la realitat de les associacions i organitzacions agrícoles del Prat de Llobregat.

S'ha considerat que per poder explicar la importància, transcendència i funcionament presents de les diferents entitats agràries pratencques, calia

²³ Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat: <<http://www.cuadll.org>> [Última consulta: febrer 2018].

²⁴ Jesús A. VILA (2009): «Trenta anys de lluita contra el desviament del riu Llobregat (1971-2001)». A: *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Coord.: Esther Hachuel.

²⁵ Antoni PALMA (1999): *Pollastre i Capó Raça Prat. 25 anys de Fira. Identitat. Tradició. Gastronomia*. Editat per l'Ajuntament del Prat l'any 1999 amb motiu de la vint-i-cinquena fira avícola de pollastres de la raça catalana del Prat.

²⁶ Associació de Gastronomia i Turisme: <<http://www.agtbaix.cat/>> [Última consulta: febrer 2018].

també relatar els orígens i l'evolució de cadascuna de les organitzacions. Amb aquest pretext, s'ha construït un text distribuït temàticament en cinc capítols, que agrupa per matèries les diferents organitzacions, i alhora s'ha ordenat cronològicament cada apartat. Per a l'ordenació del text, doncs, no ha prevalgut la temporalitat dels esdeveniments, sinó la seva temàtica.

Context geogràfic del municipi del Prat de Llobregat

Ubicar geogràficament el municipi del Prat és important, atès que la localització de la ciutat, al cor del delta del Llobregat, determina i explica la seva evolució i, també, la de les organitzacions i associacions de la pagesia que hi resideix i hi treballa.

El delta del Llobregat està format per una extensa plana que ocupa 98 km² entre el massís del Garraf i la muntanya de Montjuïc, i el congost de Sant Andreu de la Barca al nord. Tot i que es va començar a formar fa aproximadament 18.000 anys, només en fa uns 2.300 que el nivell del mar es va estabilitzar i es va iniciar la formació del delta actual. El delta del riu Llobregat és el segon en extensió de Catalunya i conserva un dels aiguamolls més importants del país.²⁷

El Delta actual és un espai transformat per l'acció humana. Les diferents etapes han deixat la seva empremta sobre el territori, que s'ha convertit en un mosaic de paisatges: espais naturals, conreus, zones urbanes, industrials i de serveis, xarxa viària i ferroviària, i infraestructures com el port i l'aeroport.²⁸ Mentre que el marge esquerre del riu Llobregat es va transformar ràpidament i avui dia gairebé no hi queden terrenys naturals ni agrícoles, el marge dret acull les restes d'aiguamolls litorals, algunes platges i pinedes ben conservades i també zones agrícoles i humanitzades. Les àrees més ben conservades són les que constitueixen els Espais Naturals del Delta.

La configuració actual del delta del Llobregat acabà de definir-se amb l'execució del Pla Delta, un conveni de cooperació entre les administracions amb competències en matèria d'infraestructures i medi ambient al territori, entre les quals destaca l'Ajuntament del Prat, signat el 16 d'abril de 1994. El conveni establia un seguit d'actuacions

²⁷ Informació extreta del web *Turisme i Territori. El Delta del Llobregat*. Disponible en línia: <<http://www.elprat.cat/turisme-i-territori/el-delta-del-lobregat/el-territori>> [Última consulta: desembre 2017].

²⁸ Joan Lluís FERRET ha estudiat la colonització del delta del Llobregat tenint en compte l'evolució de la línia de costa des de l'època dels romans. Explica els resultats de la recerca a la publicació *Materials del Baix Llobregat*, número 19, de 2013 (p. 41-58).

i projectes que convertirien l'àmbit geogràfic del delta del Llobregat en el principal centre distribuïdor del sud d'Europa, un element clau per al desenvolupament de Catalunya i una zona estratègica a la Unió Europea. Alhora, garantirien i potenciarien els valors paisatgístics i mediambientals del Delta. El projecte, que es desenvolupà majoritàriament entre els anys 1999 i 2005, ha permès l'ampliació del port de Barcelona, l'ampliació de l'aeroport, la millora de les infraestructures viàries i de la xarxa ferroviària i l'arribada del TGV, i, al mateix temps, la protecció i conservació de les zones humides i la regeneració de la costa.²⁹

El Prat de Llobregat és el municipi deltaic que recull en major mesura la pluralitat d'usos del sòl del Delta. És un indret d'alt valor estratègic en el context metropolità, pels seus espais lliures i la seva valuosa biodiversitat. Dintre el seu terme municipal, de 32,23 km², acull el riu Llobregat, una zona de platges, un espai natural, una zona agrícola, el port, l'aeroport i, evidentment, una zona urbana.

Imatge satèl·lit del municipi del Prat de Llobregat, 2017.
Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC)

²⁹ El llibre *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*, de Margarida GÓMEZ, editat per l'Ajuntament del Prat l'any 2010, descriu els orígens i les transformacions del municipi i del delta del Llobregat, partint del territori, les seves comunicacions i el desenvolupament del seu nucli urbà i les seves infraestructures. S'han utilitzat diversos fragments d'aquest llibre per a l'elaboració d'aquest apartat de la recerca, especialment de la pàgina 99 a la 129.

Pel municipi del Prat discorren els darrers 8 km del riu Llobregat. El tram de la desembocadura va ser desviat l'any 2004³⁰ i convertit en un estuari integrat dins dels Espais Naturals del Delta, un conjunt heterogeni d'hàbitats, principalment aquàtics (estanyes litorals i maresmes inundables) amb formacions dunars i pinedes litorals, que gestiona el Consorci dels Espais Naturals del Delta del Llobregat.³¹

Des de la desembocadura del riu Llobregat fins a l'estany del Remolar s'estenen els 5,5 km de platja del municipi, tres dels quals són aptes per a l'ús social. La platja compatibilitza l'ús públic amb la conservació del valor natural, una tasca que es reconeix amb la figura de protecció Xarxa Natura 2000.³²

A l'interior, una part important del terme municipal del Prat l'ocupen terres de cultiu. Des de la seva creació l'any 1998, el Parc Agrari del Baix Llobregat protegeix i regula el sòl agrícola de la vall baixa i el delta del Llobregat.³³ En el cas del Prat, es tracta de terrenys agrícoles amb restriccions degudes a les servituds aeronàutiques, tal com preveu la clau 24 del Pla general metropolità.³⁴

D'altra banda, el municipi del Prat acull dues gran infraestructures de logística i transport de Catalunya i de l'Estat espanyol: la zona logística del port i l'aeroport de Barcelona. L'aeroport de Barcelona - El Prat ocupa aproximadament un terç del terme municipal del Prat de Llobregat. Per tant, la seva influència territorial i socioeconòmica sobre el municipi és molt important. Pel que fa al port, una part important dels seus dics i molls, així com la seva nova zona d'activitats logístiques (ZAL-Prat), s'ubiquen també dins el terme municipal del Prat.

Finalment, pel que fa a la zona urbana, el municipi del Prat ha

³⁰ Vegeu l'apartat 3.3 «El desviament del riu Llobregat i la pèrdua de sòl agrícola».

³¹ Vegeu l'apartat 5.4 «El Consell de Cooperació del Consorci per a la Protecció i Gestió dels Espais Naturals del Delta del Llobregat».

³² Natura 2000 és una xarxa ecològica europea d'àrees de conservació de la biodiversitat. La seva finalitat és assegurar la supervivència a llarg termini de les espècies i els tipus d'hàbitat a Europa, per contribuir a aturar la pèrdua de biodiversitat. És, com afirma el Ministeri d'Agricultura, Pesca, Alimentació i Medi Ambient, el principal instrument per a la conservació de la natura a la Unió Europea. Disponible en línia: <<http://www.mapama.gob.es/es/biodiversidad/temas/espacios-prottegidos/red-natura-2000/>> [Última consulta: gener 2018].

³³ Vegeu l'apartat 5.6 «El Prat, municipi del Parc Agrari del Baix Llobregat».

³⁴ Vegeu l'apartat 2.1 «La Unió de Pagesos al Prat de Llobregat». El Pla especial de protecció i millora del Parc Agrari del Baix Llobregat desenvolupa el Pla general metropolità de 1976, estableix les normes bàsiques per a la regulació de la forma del sòl, els usos i les construccions admeses en el sòl rústic protegit de valor agrícola (clau 24) i fixa les determinacions complementàries per al sòl rústic de valor agrícola amb servituds aeronàutiques (clau 24a). Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat (2005): «6. Normativa. Text refós». A: *Pla especial de protecció i millora del Parc Agrari del Baix Llobregat*, p. 27-52.

experimentat una enorme transformació els cinquanta darrers anys. Si el 1950 comptava amb 10.401 habitants, el 2010 n'eren 63.516.³⁵ L'ampliació de l'activitat industrial del Prat a finals dels anys seixanta comportà una gran transformació demogràfica de la ciutat. Entorn del nucli urbà s'instal·laren diferents empreses i tallers en polígons industrials que s'anirien consolidant i ampliant amb els anys: Mas Mateu, Enkalene, Cal Saio, Ca l'Alaio, Fondo d'en Peixo, Pratenc i Estruch. Per allotjar i donar servei a tota la població nouvinguda, el municipi va haver d'estendre la seva àrea urbanitzada. Posteriorment, a través dels diferents ajuntaments democràtics, el Prat ha sabut ordenar el creixement urbanístic de la ciutat de les acaballes del franquisme i cobrir les necessitats en infraestructures i serveis de la seva població.

El Prat de Llobregat manté una important activitat econòmica que suma als polígons industrials més tradicionals, els nous polígons de negocis que es van desenvolupar a partir dels anys 1990 (Mas Blau 1 i 2), la ZAL del port (Pla Delta 1994) i tota l'activitat logística, comercial i de transport que es genera al voltant de l'aeroport i de les noves instal·lacions del port. La desaparició de les dues fàbriques emblemàtiques de la ciutat, La Seda (inaugurada l'any 1926, tancà les portes l'any 2000) i La Papelera (instal·lada l'any 1917, tancà el 2006), i el soterrament de les vies del ferrocarril, van permetre planificar el creixement de la ciutat cap al nord del terme municipal (Eixample Prat Nord), tot i que encara no s'ha començat a construir. En l'actualitat s'està desenvolupant el sector que es coneix com a Eixample Prat Sud, que afecta les zones que queden per sota de l'avinguda Onze de Setembre, a banda i banda del barri de la Barceloneta.³⁶

El Prat del segle XXI és una ciutat metropolitana que pretén conviure amb el seu entorn i equilibrar els espais urbans (habitatges, zones comercials, zones industrials) amb el territori que l'envolta i que li ha donat caràcter i especificitat. Els pratencs i pratenques afronten amb optimisme i voluntat el repte de definir-se com a comunitat cohesionada que integra tots els grups culturals i socials que la formen i en conserven la identitat.³⁷

³⁵ Margarida GÓMEZ (2010). *Op. cit.* p.99-129

³⁶ Margarida GÓMEZ (2010). *Op. cit.*, p. 99-129.

³⁷ Margarida GÓMEZ (2010). *Op. cit.*, p. 99-129.

1. Els antecedents d'història agrària pratenca

1.1 Les organitzacions agrícoles presents al Prat de Llobregat a les darreries del segle XIX i a principis del XX (1850-1919)

Certes fites estatals i autonòmiques en matèria agrícola són ineludibles a l'hora d'explicar l'estructura i l'evolució de les organitzacions i associacions pageses del territori. Per aquest motiu és oportú posar en relació la història agrària del país amb la del municipi objecte de la recerca, el Prat de Llobregat. En el text es mencionen les principals normatives implementades a Catalunya i a Espanya en matèria agrària des de finals del segle XIX, que han tingut repercussió en el teixit associatiu pagès del Prat de Llobregat i del seu entorn més immediat, la comarca del Baix Llobregat.

Les cooperatives en general i les agrupacions mútues³⁸ en particular van anar apareixent com a formes d'autoorganització de les classes populars en el transcurs del segle XIX. Durant la Restauració Borbònica (1874-1931) sorgiren propostes successives de lleis dels governs conservadors per regular alguns dels trets organitzatius d'aquestes entitats i, sobretot, per atorgar-los mesures de foment (exempcions i bonificacions tributàries, subvencions, subministrament de productes per a la millora de les explotacions...). Així, la dreta i l'Església catòlica, a més de facilitar la lluita contra alguns dels mals endèmics del camp espanyol (descapitalització severa, agreujada per la manca d'un

---

³⁸ A finals del segle XIX les associacions mútues d'autoprotecció horitzontal són les que caracteritzen el període; quan parlem de sindicats, que assumeixen més objectius que el de protecció, ens situem a principis del segle XX (Llei de sindicats). A finals del segle XIX parlariem d'agrupacions mútues o 'montepíos', que habitualment porten nom de sants.

finançament adequat a l'activitat agrària; el seu empitjorament pel recurs a la usura; manca de modernització, etc.), trobaven l'oportunitat de rendibilitzar la seva influència secular en aquest àmbit. Per això, els governs liberals no veien amb bons ulls aquestes institucions. Els cacics i terratinents tampoc no estaven precisament entusiasmats amb les iniciatives organitzadores de les petites i mitjanes explotacions, perquè temien que fessin perillar els seus privilegis i interessos particulars. Els sectors més conscients i organitzats de la classe obrera no es fiaven de les experiències cooperatives com a via d'emancipació.³⁹

L'INSTITUT AGRÍCOLA CATALÀ DE SANT ISIDRE⁴⁰

Al llarg dels segles XVI i XVII, grans propietaris barcelonins s'apropriaren de les millors terres de cultiu de la comarca del Baix Llobregat, procés que culminà amb l'adquisició de terres desamortitzades durant la segona meitat del segle XIX. Aquest procés ajudà a fer néixer una estructura de la propietat en què, a mitjan segle XIX, les millors terres i les grans propietats baixllobregatines estaven regentades per una minoria de propietaris barcelonins. La majoria de pagesos baixllobregatins eren petits propietaris o parcers d'un tros de secà i, al mateix temps, treballaven a jornal a les grans propietats. Hi havia, també, propietaris mitjans veïns, però era un grup reduït que només adquiria importància en alguns pobles de la vall mitjana. El proletariat rural estricte era escàs, i únicament tenia importància com a grup social als pobles on la dependència de la gran propietat barcelonina era elevada, com succeïa al Prat de Llobregat i a l'Hospitalet de Llobregat. En aquest context, la presència de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), associació agrícola dels grans propietaris rurals, fou important a la comarca des del mateix moment de la seva creació, el 1851.

El barceloní comte de Fonollar fou un dels grans terratinents de Sant Boi de Llobregat i el Prat de Llobregat, i president de l'IACSI entre 1862 i 1866. Com a agrarista actiu ajudà a divulgar noves tècniques i a millorar els conreus, i escrigué l'obra *La botànica* per difondre les propietats i característiques de la terra vegetal en la pràctica agrícola.

Altres socis destacats de l'IACSI amb explotacions al municipi

³⁹ M. José SENENT VIDAL (2006): «La Llei de sindicats agrícoles i la posterior evolució de la legislació cooperativa agrària». A: *El cooperativisme fins avui. 1906 Llei de sindicats agrícoles*. Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I, p 13-14.

⁴⁰ La major part d'aquest apartat s'ha construït a partir de Gemma TRIBÓ TRAVERIA (1991): «La presència de l'IACSI al Baix Llobregat». A: *Revista de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, any CXL, 1851-1991. Monografia històrica del 140 aniversari*. Directors: Mercè ARGEMÍ i Josep PUJOL.

del Prat de Llobregat foren Ferran Puig, qui construí el primer pont metàl·lic sobre el riu Llobregat (1873), i la família Bertrand, fundadora de l'explotació lletera modèlica La Ricarda (1909), proveïdora de llet fresca de vaca a la ciutat de Barcelona.

Els grans propietaris que tenien altres negocis, a la zona de la comarca més propera a Barcelona, com era el terme del Prat, exerciren un control indirecte sobre les seves propietats, ja que generalment delegaren l'organització del treball agrícola a un administrador. Al Baix Llobregat la creació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) comportà una modernització de les tècniques agrícoles en algunes grans finques, tant pel que fa a l'utilatge i als adobs com a la introducció de conreus nous.

Al Prat de Llobregat, l'any 1879 els propietaris forasters hi tenien el 92,21 % de la terra (4.879 mujades i 11 mundines),⁴¹ i només un 7,78 % (412 mujades) es trobava en mans dels propietaris pratencs. Aquests darrers posseïen majoritàriament finques petites, amb terres de baixa qualitat, improductives i ermes, o amb conreus tradicionals, com el cereal. Els conreus nous com la vinya i els fruiters, que formaven part de les millors introduïdes pels grans terratinents, estaven quasi totalment en mans dels propietaris forasters.⁴²

A excepció de Domènec Dalit i Miquel Casanovas, cap dels propietaris pratencs tenia més de 25 mujades de terra, i la majoria no arribava a les 5 mujades. Les seves finques, a més de ser insuficients per al manteniment d'una família degut a la seva poca extensió, eren en gran part de baixa qualitat, salinoses i de marines. Per això els propietaris pratencs es veieren obligats a treballar també les terres dels grans propietaris que, residents fora del poble, deixaven les seves terres en mans de masovers i arrendataris.⁴³

L'Institut Agrícola, fundat l'any 1851, és avui l'associació agrària més antiga d'Espanya i una de les més antigues d'Europa. Aglutina la majoria de perfils empresarials agraris de Catalunya, des dels productors i transformadors fins als elaboradors i comercialitzadors, de la micro i petita empresa a la mitjana, gran i multinacional empresa agrària i agroalimentària. L'Institut també el formen empreses de serveis agraris i empreses vinculades estretament a l'economia rural, com el turisme agrari i les activitats culturals agràries.⁴⁴

⁴¹ Una mujada de terra equival aproximadament a mitja hectàrea i es divideix en 16 mundines.

⁴² Irma FABRÓ, Margarida GÓMEZ i Antoni RODÉS (1989): *Terra i propietat. La transformació del camp pratenc al segle XIX*, editat per La Impremta, p. 116.

⁴³ I. FABRÓ, M. GÓMEZ i A. RODÉS (1989). *Op. cit.*, p. 118.

⁴⁴ Institut Agrícola: «Qui som». Disponible en línia: <<http://www.institutagricola.org/conten->

LES SOCIETATS DE SOCORS MUTU

Al Prat del Llobregat, el 1856 es creà la Societat de Socors Mutu de Sant Antoni Abat per socorre els socis —la major part dels jornalers del municipi—, en cas de malaltia o impossibilitat. En aquell moment la majoria de la població pratenca eren jornalers, sense feina ni ingressos estables. El fort creixement demogràfic del segle XIX estava provocant un excés de mà d'obra sense ocupació, especialment quan les feines del camp no requerien tants treballadors, que donava lloc a tensions i conflictes constants que les autoritats de l'època intentaven mitigar amb els recursos que tenien al seu abast. En aquest sentit, al Prat s'organitzà una comissió amb l'objectiu que «todos los braceros ⁴⁵ faltados de jornal puedan ser ocupados dos o tres días cada semana». ⁴⁶ A les dificultats que es derivaven de les condicions laborals dels jornalers, calia afegir-hi els efectes catastròfics de les riuades, les pedregades i altres fenòmens meteorològics sobre les collites, que castigaven tot sovint les terres del Delta. La Societat de Socors Mutu de Sant Antoni Abat recollia les almoines dels pratencs, en sortir de missa, i les feia arribar a les famílies que més les necessitaven. ⁴⁷

Dos anys després es fundà al Prat «sota el títol i invocació de sant Isidre Llauredor una societat de socors mutu sent el seu únic i exclusiu objectiu auxiliar-se recíprocament en cas de malaltia o impossibilitat futura». ⁴⁸

Al municipi es crearen altres societats amb l'objectiu de tenir cura dels associats, però s'han destacat les dues esmentades perquè són les que invocaven els patrons de la pagesia (sant Isidre) i del bestiar, tan present i útil en la tasca agrícola (sant Antoni).

LA CAMBRA AGRÍCOLA DEL BAIX LLOBREGAT I EL SINDICAT AGRÍCOLA LO LLOBREGAT

Durant la restauració Borbònica (1874-1931) s'elaboraren tres disposicions legislatives relacionades amb l'associacionisme agrari. ⁴⁹ La

t/56-qui-som> [Última consulta: gener 2018].

⁴⁵ El terme *braceros* fa referència als camperols no propietaris, que només disposen de la força i destresa dels seus braços com a eina de treball, d'on ve el nom.

⁴⁶ Mutualitats. Germandat de Sant Antoni Abat. 'Montepío' de Sant Isidre, 1856-1879. Exp. 234-27. (AMEP).

⁴⁷ I. FABRÓ, M. GÓMEZ i A. RODÉS (1989). *Op. cit.*, p 118-121.

⁴⁸ Mutualitats. Germandat de Sant Antoni Abat. 'Montepío' de Sant Isidre, 1856-1879. Exp. 234-27. (AMEP).

⁴⁹ Samuel GARRIDO (2006): «La Ley de Sindicatos Agrícolas de 1906 y la difusión del cooperativismo agrario». A: «El cooperativismo fins avui. 1906 Llei de sindicats agrícoles». Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I, p 45 a 48.

primera fou el Reial decret de 14 de novembre de 1890, que permetia l'aparició de les cambres agràries. Les cambres agràries eren organismes de caràcter semioficial, formades majoritàriament per propietaris acomodats, que actuaven com a òrgans consultius de l'Administració i com a grups de pressió a favor dels interessos agraris. A la comarca del Baix Llobregat, els grans propietaris, barcelonins o residents a la comarca, creen una cambra d'aquestes característiques l'any 1904 al municipi de Sant Feliu de Llobregat, la Cambra Agrícola del Baix Llobregat.⁵⁰ La revista editada per aquesta entitat dona testimoni de les inquietuds dels hisendats barcelonins.⁵¹

A Catalunya, única regió de l'Estat on les cambres agràries van aconseguir una implementació relativament important —especialment abans que l'any 1919 es decretés la creació obligatòria a cada capital de província d'una cambra agrària provincial—, les cambres feren diversos intents d'atraure els camperols pobres, oferint-los serveis cooperatius. Les cambres catalanes que aconseguiren disposar de cooperatives potents foren les que pogueren realitzar una activitat continuada al llarg del temps.⁵²

La segona disposició legislativa, la Llei de policia rural, de 1898, possibilitava la creació de cossos de guardes rurals que vetllessin per la seguretat dels pagesos i dels seus béns i per la conservació i millora de les vies rurals i de les diferents infraestructures agràries. Algunes d'aquestes entitats feren grans esforços per combatre les plagues i a vegades disposaven de maquinària agrícola que llogaven als socis, o impulsaven institucions de crèdit.

Finalment, la Llei de sindicats agrícoles, de 28 de gener de 1906, reconeixia la personalitat jurídica dels sindicats agrícoles. La Llei recollia una llista de les finalitats que havia de tenir qualsevol organització que volgués ser reconeguda com a sindicat agrari; entre aquestes finalitats destaquen les següents: adquirir tota classe de mitjans de producció i matèries primeres relacionades amb el cultiu de la terra; comercialitzar els productes de les explotacions; fer obres i prestar serveis, entre d'altres els de crèdit agrícola i d'assegurança mutualista o cooperativa; formar i investigar en agricultura i ramaderia; defensar els interessos agrícoles

⁵⁰ Gemma TRIBÓ TRAVERIA (1991). *Op. cit.*, p. 57.

⁵¹ *Revista de la Cámara Agrícola Oficial del Bajo Llobregat (1906-1916)*. Disponible en format digital al portal del Departament de Cultura: <<http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/#top>> i en versió en paper a l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat. Gemma TRIBÓ TRAVERIA (2009) fa una síntesi del contingut de les revistes a «L'organització dels grans propietaris: la Cambra Oficial Agrària del Baix Llobregat». A: *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Coord.: Esther HACHUEL. P. 246-273.

⁵² Samuel GARRIDO (2006). *Op. cit.*, p. 45.

comuns, i resoldre els conflictes mitjançant arbitratge.⁵³

A la Llei de sindicats agrícoles s'hi acolliren diverses entitats agrícoles del territori baixllobregatí . L'any 1908 el Ministeri de Foment registrà els sindicats agrícoles dels diferents municipis de la comarca,⁵⁴ entre els quals el del Prat de Llobregat: el Sindicat Agrícola Lo Llobregat. Una memòria posterior del Ministeri de Foment permet conèixer la presència dels sindicats següents als municipis baixllobregatins: sindicat de Cornellà, fundat el 1907, amb 104 socis en el moment de fer l'enquesta; de Sant Boi, fundat el 1909, amb 200 socis; de Sant Joan Despí, fundat el 1900, amb 64 socis, i de Sant Just Desvern, fundat el 1907, amb 18 socis. Als pobles de Molins de Rei, Corbera de Llobregat, Sant Andreu de la Barca i Castelldefels també hi havia sindicats, però no es disposa d'informació perquè no respongueren el qüestionari que els envià el Ministeri per fer una estadística social agrària; tampoc el respongué el sindicat del Prat de Llobregat.⁵⁵

El 1921 es fundà la Societat d'Obrers Agricultors del Prat de Llobregat, organització de caràcter «purament econòmic, mutual», un dels objectius de la qual era el «foment de la cultura i la instrucció dels seus associats». La meitat de l'import de les quotes dels socis es destinava a cobrir les despeses de la societat; una quarta part, a l'auxili de les persones impossibilitades per al treball, i el quart restant, als associats en cas de malaltia o accident.⁵⁶

El 1926 uns quants pagesos ramaders del Prat de Llobregat van unir-se al Comitè Paritari Interlocal de Vaquers per aplegar forces a l'hora de defensar la venda de llet a Barcelona, en el moment en què es començava a prohibir la presència de granges a les ciutats per motius sanitaris. D'altra banda, sembla que alguns pagesos avicultors pratencs intentaren constituir una associació d'avicultors especialitzats en la cria de gallines catalanes del Prat.⁵⁷

El Sindicat Agrícola Lo Llobregat demanà el setembre de 1935 la creació d'un cos de guardes rurals.⁵⁸ Amb anterioritat a aquesta

⁵³ M. José SENENT VIDAL (2006). *Op. cit.*, p. 18.

⁵⁴ Ministeri de Foment. Direcció General d'Agricultura, Mines i Monts (1914): «Memoria descriptiva de las entidades agrícolas». Disponible en línia: <http://www.mapama.gob.es/ministerio/pags/Biblioteca/fondo/pdf/42718_all.pdf> [Última consulta: gener 2018].

⁵⁵ Gemma TRIBÓ TRAVERIA (1994): «El Sindicat Agrícola de Sant Boi de Llobregat (1909-1939)». A: *Estudis d'Història Agrària*. Editat per Curial Edicions Catalanes, SA, p. 105.

⁵⁶ Societat d'Obrers Agricultors, 1921. Exp. 235-1 (AMEP)

⁵⁷ Documents referits a associacions ramaderes. 1926-1930. Exp. 235-6. (AMEP)

⁵⁸ Sindicat Agrícola Lo Llobregat, 1925-1930. Exp. 235-4. (AMEP)

AÑO I

NOVIEMBRE DE 1906

N.º 1

REVISTA

DE LA

Cámara Agrícola Oficial

DEL BAJO LLOBREGAT

SUMARIO: Salutación.—Nuestros propósitos.—**Sección Oficial:** La Cámara en Noviembre de 1906.—Actitud de la Cámara Agrícola del Baix Llobregat en lo referente á tractats de Comers.—**Sección Doctrinal:** Lo couch dels rahims, per JOSEPH MÀS.—Plantación de árboles á sus puntos definitivos, por SIMÓN DOT.—Funciones que modifican el valor atribuido á las fórmulas de abono, por JUAN ANGEL GENIS.—**Crónica Agrícola Comarcal.**—**Sección Comercial:** Precio medio de los principales artículos de producción y consumo agrícola.

Salutación

Al fundar la CÁMARA AGRÍCOLA Oficial del Bajo Llobregat, prestaron sus iniciadores un servicio especialísimo á la Agricultura de nuestra Comarca, ya que ésta carecía de una entidad que velara por sus intereses con los prestigios que le dá el carácter de *oficial* concedido por el Gobierno según R. D. de 21 Octubre de 1904.

La utilidad de esta clase de asociaciones no es menester ponderarla, por cuanto es bien notoria la labor de las que en Cataluña están, como la nuestra adheridas á la *Federació Agrícola Catalano-Balear*, que con sus Congresos agrícolas, sus reuniones mensuales é incesante propaganda, tanto contribuyen á la prosperidad y desarrollo de nuestra riqueza agraria.

A dos pueden reducirse los fines que se propone nuestra Cámara: en primer lugar el que podríamos llamar apostolado, esto es; la divulgación de las prácticas que la ciencia y la observación nos aconsejan para mejorar las condiciones del cultivo y aprovechamiento de los productos; y en segundo la defensa de los intereses agrarios ante los poderes públicos y la opinión desencaminada.

Para llenar este objeto y exteriorizar en algún modo su acción, la CÁMARA AGRÍCOLA Oficial del Bajo Llobregat creyó oportuna la publicación del BOLETÍN OFICIAL, cuyo primer número damos hoy á la luz pública.

AC Baix Llobregat - Revista de la Cámara Agrícola Oficial del Bajo Llobregat (SENSE LOG

data, però, el municipi ja disposava d'una organització d'aquestes característiques, com mostra el bàndol de l'Ajuntament que el 1868 predicava els requisits que havien de complir els homes que volguessin incorporar-se al cos de guardes rurals.⁵⁹

LA UNIÓ D'AGRICULTORS DEL PLA DEL LLOBREGAT I LA FEDERACIÓ AGRÍCOLA CATALANA-BALEAR

A més de les cambres agràries, les guarderies rurals i els sindicats agrícoles, al camp hi havia altres entitats, com les caixes rurals —la seva finalitat era facilitar el crèdit a la pagesia i acostumaven a disposar de seccions de compravenda de factors productius o de lloguer de maquinària—, les associacions agràries —moltes eren casinos recreatius els socis dels quals declaraven tenir interès en el «foment agrari»—, però altres eren cooperatives— i les federacions agràries.

Les federacions agràries eren de caràcter molt heterogeni. N'hi havia que reunien diferents sindicats agrícoles i actuaven com a cooperatives de segon grau, o que agrupaven bàsicament cambres agràries. També n'hi havia que aglutinaven guarderies rurals o associacions agràries. Les federacions procuraven canalitzar les compres d'adob, insecticides o maquinària fetes per les entitats federades, per tal de no convertir-se en organismes merament nominals.⁶⁰

La Federació Agrícola Catalana-Balear nasqué l'abril de 1899 al local social de l'IACSI i integrà la majoria de sindicats de la comarca i la Cambra Agrícola del Baix Llobregat.⁶¹ L'any 1916, des de la subdelegació de l'IACSI a la comarca —creada a Molins de Rei l'any 1853 sota l'impuls dels grans propietaris agrícoles residents al Baix Llobregat— es creà la Unió d'Agricultors del Pla del Llobregat, que s'integrà també a la Federació Agrícola Catalana-Balear.⁶² La Unió d'Agricultors del Pla del Llobregat s'erigí com a òrgan més representatiu de la pagesia de la comarca; el 1917 aplegava més de set-cents pagesos de tot el Baix Llobregat.⁶³

⁵⁹ Guardes rurals i particulars, 1860-1869. Exp. 267-6. (AMEP)

⁶⁰ Samuel GARRIDO (2006). *Op. cit.*, p. 46- 48.

⁶¹ Gemma TRIBÓ TRAVERIA (2009): «La Unió d'Agricultors del Pla del Llobregat». A: *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Coord.: Esther Hachuel, p. 273-276.

⁶² Gemma TRIBÓ TRAVERIA (1991). *Op. cit.* p. 51- 57.

⁶³ Gemma TRIBÓ TRAVERIA (2009). *Op. cit.* p. 273-276.

1.2 La primera onada exportadora del Prat de Llobregat (1919-1936)⁶⁴

L'exportació agrícola a la comarca del Baix Llobregat s'inicià a principis del segle XX amb les fruites dels pagesos de la riba esquerra de la vall baixa.⁶⁵ Des de la fi de la Primera Guerra Mundial (1914-1919) i fins a l'esclat de la Guerra Civil espanyola (1936) el delta del Llobregat visqué una intensa etapa de producció agrícola destinada en bona mesura a l'exportació dels productes del camp cap a Europa. Acabada la Guerra Civil (1939), no fou fins a mitjans dels anys 1950 que l'agricultura deltaica tornà a conquerir el mercat europeu.

Les primeres exportacions es van dur a terme poc temps després que acabés la guerra europea, cap a l'any 1919; Josep Pejoan i Comas (de sobrenom, Xagó) fou un dels primers pagesos de la comarca, i el primer del Prat, que s'hi va dedicar. El mes de març de 1918, els agricultors del delta del Llobregat ja havien visitat el governador civil de Barcelona, González Rotwos, per demanar-li que els autoritzés l'exportació de carxofes i pèsols.

Durant les dècades de 1920 i 1930, els pagesos Josep Pejoan i Comas, Domingo Puigventós i Pascual (anomenat noi Tarrida) i Josep Gibert i Pascual exportaren, preferentment, carxofes a França i Suïssa, i patates a Anglaterra. En menys proporció també havien enviat a Anglaterra algunes partides de fruita: préssecs i prunes. Josep Pejoan feu construir el primer magatzem dedicat a l'*embarc* (paraula que s'utilitza com a diminutiu de *embarcament*) al costat de la masia per emmagatzemar les verdures i preparar les caixes que després serien enviades a l'estranger. En poc temps, els exportadors pratencs, entre els quals Jaume Sallés i Serra, es van multiplicar.

L'octubre de 1925 la Cámara Agrícola Oficial del Baix Llobregat va comunicar als exportadors de la comarca que per la Reial ordre de 13 de setembre de 1925 es regulava l'exportació de fruites i hortalisses. Aquesta disposició obligava a presentar una sèrie de documents a l'estació ferroviària en què es duïa a terme l'embarcament de les fruites o les verdures.

Durant la dècada del 1920, la carxofa fou un dels productes bàsics de l'exportació pratenca, fins al punt que l'any 1929 se'n van arribar

⁶⁴ La major part d'aquest apartat s'ha construït a partir de Josep FERRET I PUJOL (2004): *Josep Pejoan i Comas, Xagó*. Publicat per Amics d'El Prat a Rúbrica Editorial.

⁶⁵ Així es desprèn de la tesi inèdita de Gemma TRIBÓ (1989): *Evolució de l'estructura agrària del Baix Llobregat (1860-1931)*. Universitat de Barcelona.

a plantar, al Prat, 1.136 mujades. L'exportació de verdures es feia principalment per via ferroviària. L'any 1928, de l'estació del Prat es facturaren 2.000 vagons amb 8 milions de quilos de carxofes per enviar a l'estranger, una part dels quals podien ser partides de carxofes collides als termes de Sant Boi i Viladecans.

Josep Pejoan s'adonà que als francesos els agradava un tipus d'enciam que no es coneixia a Catalunya, l'enciam «trocadero», anomenat també enciam «francès». Cap a finals de la dècada del 1920, comprà llavors d'aquest enciam i en plantà a la seva finca. Les temporades següents, tots els agricultors pratencs plantaren aquest tipus d'enciam, que tanta sortida tenia a França.

Mentrestant, a nivell estatal, l'any 1919 el Reial decret de 2 de setembre havia ordenat constituir a cada capital de província una cambra oficial agrícola, dependent del Ministeri d'Agricultura, a la qual havien de pertànyer amb caràcter obligatori tots els contribuents per rústica o pecuària que superessin una quota determinada, inclosos els grans terratinents del Prat.⁶⁶

A Catalunya, el 1922 es fundà a les comarques vitícoles de la província de Barcelona un nou sindicat que aglutinava treballadors de la terra, parcers, arrendataris, jornalers i petits propietaris: el sindicat Unió de Rabassaires. El seu objectiu principal fou des d'un inici solucionar els problemes laborals i socials que generaven els contractes de conreu de la pagesia. La Unió de Rabassaires, l'activitat de la qual es va afeblir molt sota la dictadura del general Primo de Rivera (1923-1930), es va desenvolupar ràpidament sota el nou règim republicà inaugurat l'abril de 1931. L'any 1932 arribà als 21.542 afiliats i esdevingué la central sindical majoritària al camp català.⁶⁷ Al nord de la comarca, el predomini dels rabassaires fou pràcticament absolut, però la seva influència es feu sentir menys al Prat de Llobregat, on tingueren més ressò les idees cenetistes introduïdes al camp a través dels obrers de la industrialització incipient.⁶⁸ Sembla que el sindicat Agricultors de la Unió de Rabassaires del Prat de Llobregat tingué la seu un temps a la casa número 3 de la

⁶⁶ Wolters Kluwer: «1. La evolución histórica de las Cámaras Agrarias». Disponible en línia: <<http://guiasjuridicas.wolterskluwer.es/Content/Documento.aspx?params=H4slIAAAAAEAMtMSb-F1jTAAAUnc1NLtLbUouLM_DxblwMDCwNzAwuQQGZapUt-ckhIQaptWmJocSoAhPex-hzUAAAA=WKE> [Última consulta: gener 2018].

⁶⁷ Veu Obrera (1992): «Unió de rabassaires i altres cultivadors del camp de Catalunya (UR)». Disponible en línia: <<http://www.veuobrera.org/00fine-x/unio-rab.htm>> [Última consulta: gener 2018].

⁶⁸ Carles SANTACANA I TORRES (1989): «3. Col·lectivitzacions agrícoles». A: *Col·lectivitzacions al Baix Llobregat (1936-1939)*. Centre d'Estudis del Baix Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 30-35.

plaça de Francesc Macià del Prat.⁶⁹

Durant els anys 1930, els exportadors de verdures del Baix Llobregat van patir la crisi econòmica mundial com a conseqüència de la Gran Depressió de 1929. El 8 d'agost de 1932, un acord del Govern francès establí contingències a les exportacions, fet que afectà de ple l'activitat agrícola del delta del Llobregat i paralitzà bona part de l'activitat dels exportadors de verdures. Per aquest motiu, l'alcalde i gran exportador del Prat Jaume Sallés, amb l'objectiu de fer arribar als poders públics la tràgica situació en què es trobaven els agricultors exportadors, convocà en assemblea els pobles del delta del Llobregat. L'assemblea tingué lloc el dia 14 d'agost de 1932 en un dels palaus de l'Exposició de Barcelona, a Montjuïc.⁷⁰

Els assistents protestaren per la política de quotes adoptada pel Govern francès respecte a l'exportació de fruites i verdures, perquè la consideraven ruïnosa, injusta, innecessària i perjudicial tant per a l'economia espanyola com per a la francesa. Una comissió de representants de l'assemblea anaren a Madrid per fer arribar les conclusions al Govern de l'Estat; el viatge a Madrid s'efectuà en autocars que sortiren del Prat de Llobregat i de la plaça d'Espanya de Barcelona. Les peticions dels agricultors deltaics, sota l'impuls de l'alcaldia pratenc, foren escoltades.⁷¹

Es constituí la Junta Reguladora d'Exportació de Fruites Fresques a França, que tramitava els permisos d'exportació, i s'assignà als productors un número del Registre Oficial d'Exportadors, tal com havia decretat l'Ordre núm. 5048 del Ministeri d'Indústria i Comerç de la República.⁷²

En la relació d'exportadors del terme municipal del Prat de Llobregat que presentaren sol·licitud a l'Ajuntament del Prat per continuar la seva activitat comercial durant el 1934, i prorrogar el número d'exportació que ja els havien concedit, hi figuren 48 pagesos particulars i 2 sindicats, el Sindicat Agrícola Lo Llobregat (número d'exportació 4.318) i el Sindicat Agrícola de Productors (número d'exportació 1.455).

L'any següent, 19 pagesos particulars i aquests 2 mateixos sindicats van sol·licitar formalment la pròrroga del seu número d'exportadors per a l'any 1935. Els 19 pagesos eren: Pedro Camps Saladrigas, Ramon Novell Dalmau, Pedro Jose Comas, Jose Comas Ferrer, Juan Busquets Nicolau, Juan Puig Codina, Jose Molas Ribas, Justo Farrés Ribas, Pedro Company Pi, Francisco Padrosa Borrell, Maria Mata, vídua de Pedro Montané,

⁶⁹ Sindicat Agrícola i Unió de Rabassaires, 1937-1938. Exp. 353-8. (AMEP).

⁷⁰ Josep FERRET I PUJOL (2004). *Op. cit.*, p. 17-22.

⁷¹ Sol·licitud d'exportació a França. Documentació referida a l'exportació a França, 1933. Exp. 226-4 (AMEP)

⁷² Josep FERRET I PUJOL (2004). *Op. cit.*, p. 17-22.

Pedro Serra Amigó, Eduardo Farrés Manau, Juan Rius Pugès, Cayetano Rius Pugès, Juan Bosh Artigas, Miguel Rovira Bofill, Fernando de la Serna i Pedro Pugés Pallerola. Per a 1936 sol·licitaren la pròrroga tots els agricultors menys els tres darrers; també la sol·licitaren els dos sindicats.⁷³

La temporada 1933-1934 fou molt fluixa als camps pratencs a causa de les glaçades del desembre de 1933, les quals malmeteren les verdures d'hivern. El gener de 1935 va tornar a haver-hi problemes amb l'exportació de verdures, aquesta vegada a causa de l'ajornament de la signatura del tractat comercial amb Alemanya.⁷⁴ El gener de 1936, el Sindicat Agrícola de Productors del Prat de Llobregat, exportador de carxofes, enciams, escaroles, melons, préssecs i prunes, va denunciar al Govern local i estatal el perjudici que per a l'economia agrària pratenca suposava l'ajornament del tractat esmentat. L'alcalde, Josep Codina Parellada (maig 1935 - febrer 1936) es dirigí al president del Consell de Ministres per explicar-li que el fet de no disposar immediatament dels contingents d'exportació a Alemanya suposaria la ruïna dels agricultors de la comarca perquè les temperatures primaverals havien accelerat el cultiu dels enciams. Gràcies a les gestions realitzades s'aconseguí que s'autoritzés una partida d'enciams per a l'exportació.⁷⁵ La dependència dels tractats comercials feia que el negoci de l'exportació fos fràgil, en el sentit que un retard en la signatura d'un acord o la disminució d'una quota podia significar la pèrdua d'un nombre important de collites.

El cultiu més important del Prat era en aquells moments el de l'enciam trocadero. El primer mercat era Alemanya, i després Anglaterra, Suïssa, Bèlgica, Holanda, Suècia i Noruega. Però des que França establí el règim de contingents, havia anat minvant el valor de l'exportació, que havent estat de deu milions de pessetes el 1931, descendí a cinc milions el 1932, a tres el 1933 i a menys encara el 1934.⁷⁶

Apartir del gener de 1936, la renovació de número en el Registre Oficial d'Exportadors, subjecta abans a la petició expressa dels interessats, es regí per la presumpció que als exportadors inscrits els interessava gaudir del número assignat, i que desitjaven continuar gaudint-ne mentre es dediquessin al comerç d'exportació, és a dir, mentre no fossin baixa d'aquest Registre. Per tant, ja no calia sol·licitar la renovació del número.

⁷³ Exportació i importació, 1934-1936. Exp. 226-5 (AMEP)

⁷⁴ Josep FERRET I PUJOL (2004). *Op. cit.*, p. 21-22.

⁷⁵ Gestions fetes per aquesta alcaldia amb referència a l'exportació d'enciams a Alemanya, 1936. Exp. 226-6. (AMEP)

⁷⁶ Jaume SALLÉS entrevistat en l'article «Ruïna i Misèria en el Bajo Llobregat» del diari *La Noche*, núm. 3184, de 9 de gener de 1936, a: Exportació i importació, 1939-1950. Exp. 226-7 (AMEP)

Durant la temporada de 1936 es van exportar 40 vagons diaris de carxofes als mercats francès, alemany, suís i escandinau, i l'exportació d'enciams a França, Gran Bretanya i l'Europa central arribà als 100 vagons diaris.⁷⁷

Al llarg d'aquells anys de forta exportació, l'agricultura deltaica no oblidà la demanda del mercat interior, i constituí de fet una reserva indispensable per a l'abastiment de la ciutat de Barcelona. Al Delta s'incrementà el conreu del blat de moro i de l'alfals i es continuà produint una àmplia varietat de productes hortícoles en grans quantitats. Són dades significatives les 25.000 quarteres⁷⁸ anuals de mongetes i les 4.000 dotzenes diàries de melons durant l'estiu.⁷⁹

LA DISTRIBUCIÓN DE LA TERRA PRATENCA

Mentre s'esdevenia la primera onada exportadora de productes agrícoles del Prat de Llobregat cap a Europa, al municipi deltaic la terra estava repartida entre un gran nombre de petits propietaris i un grup escàs de grans propietaris, els quals majoritàriament no residien al municipi del Prat. Aquest repartiment de la terra esdevingué en aquesta localitat deltaica una font de problemes.

Dels propietaris pratencs, un 71,76 % tenien entre 0 i 5 hectàrees de terra i només el 28,24 % restant tenien més de 5 hectàrees. Només tres propietaris tenien més de 100 hectàrees. Totes les finques eren de regadiu; no n'hi havia cap de secà.⁸⁰

<i>Repartiment de la terra al Prat de Llobregat el 1930</i>	
<i>Nombre de finques</i>	<i>Hectàrees</i>
3	Més de 100
58	Entre 100 i 10
37	Entre 10 i 5
110	Entre 5 i 1
139	Menys d'1.
FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA A PARTIR DE BENGOCHEA, S. I RENOM, M. (1999).	

⁷⁷ Josep FERRET I PUJOL (2004). *Op. cit.*, p. 17-22.

⁷⁸ Mesura agrària utilitzada per mesurar grans, aproximadament de 40 litres.

⁷⁹ Jaume CODINA VILÀ (1971): *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*, p. 433.

⁸⁰ Soledad BENGOCHEA i Mercè RENOM i PULIT (1999): *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*, p. 74.

Els pagesos pratencs es dividien en diferents grups socials: els grans propietaris, els quals necessitaven jornalers fixos i temporals; els petits propietaris, els quals en determinades èpoques de l'any complementaven la jornada a les seves terres fent treballs agrícoles a les grans propietats; els masovers, que s'encarregaven de l'explotació agrícola dels propietaris de les finques mitjançant contracte; els arrendataris i els anomenats pels pratencs "forasters", format pel conjunt d'immigrants en les èpoques en que es necessitava més mà d'obra al camp.

Segons un cens agrícola realitzat per l'Ajuntament del Prat, l'octubre de 1931 hi havia al municipi 268 pagesos propietaris de la terra i 543 treballadors agrícoles assalariats que treballaven de manera estable a la localitat. D'aquests 543 treballadors censats, només 62 havien nascut a la localitat. La resta procedien d'altres punts de Catalunya i d'altres comunitats autònomes espanyoles, principalment de València, Aragó, Múrcia i la província d'Almeria. El cens no incloïa els milers de camperols que arribaven al municipi en els moments en què al camp es necessitaven més treballadors.⁸¹

<i>Procedència dels 543 treballadors agrícoles censats el 1931</i>	
<i>Jornalers</i>	<i>Província de procedència</i>
62	Barcelona (nascuts al Prat)
34	Barcelona (sense comptar el Prat)
59	Tarragona
24	Lleida
146	Castelló
23	València
56	Múrcia
19	Almeria
17	Terol
14	Saragossa
89	Altres

FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA A PARTIR DE BENGOCHEA, S. I RENOM, M. (1999)

En general, malgrat les dificultats que també patien, la situació dels masovers i arrendataris era molt millor que la dels jornalers per

⁸¹ Soledad BENGOCHEA i Mercè RENOM i PULIT (1999). *Op. cit.*, p. 74-75.

la seguretat que els donava la seva condició. Així, durant el segle XIX es consolidà definitivament el sistema d'arrendaments en metàl·lic, en substitució dels contractes de parceria. Aquest fet coincidí amb la millora que experimentaren els conreus a partir de la introducció del regadiu i de les innovacions tècniques. La comercialització dels excedents que se'n derivaria seria un dels elements fonamentals en la millora de la condició dels pagesos deltatals.

A partir d'aquesta millora, els pagesos pratencs iniciaren un procés lent i dificultós d'adquisició de terres, encara que es tractés de petites parcel·les de baixa qualitat. Aquest procés no culminà fins ben entrat el segle XX, quan els pratencs van haver recuperat el 50 % de les terres de conreu. Els anys posteriors, les compres de terrenys agrícoles no continuaren, ja que es veieren afectades pel creixement modern del terme (indústria, aeroport...)⁸²

EL CONTROL DEL MERCAT DE TREBALL PAGÈS⁸³

Al municipi del Prat de Llobregat fou especialment rellevant el fenomen dels caps de colla, degut al nombre elevat de jornalers que hi havia al municipi.

Els pagesos que anaven a jornal tenien un lloc a cada poble, que habitualment era la plaça, on sortien a llogar-se. Els caps de colla actuaven d'intermediaris entre patrons i obrers per contractar la feina agrícola, i molts patrons es negaven a contractar cap obrer que no fos enviat per aquest intermediari.⁸⁴ Tots els dies, a les sis del matí, a la plaça de l'Ajuntament del Prat, grups de camperols, amb l'aixada a l'espatlla, esperaven que aquests caps de colla els contractessin per treballar un dia, o una setmana els més afortunats. Els caps de colla cobraven una quantitat a l'empresari i una altra a l'obrer que contractaven, en funció de les oscil·lacions del mercat laboral.

Al Prat de Llobregat, els pagesos jornalers novinguts estaven disposats a treballar a canvi de salaris baixos, perquè la situació del camp espanyol

⁸² Irma FABRÓ, Margarida GÓMEZ i Antoni RODÉS (1989). *Op. cit.*, p. 119.

⁸³ La majoria d'informació d'aquest apartat està tret de Soledad BENGOCHEA i Mercè RENOM i PULIT (1999): *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*, p. 76-84. A l'Arxiu Municipal del Prat poden consultar-se les fonts primàries pertinents: Antecedents sobre reclamacions de les entitats afectes als treballadors del camp en aquesta localitat. Exp. 235-15 (AMEP).

⁸⁴ Gemma TRIBÓ TRAVERIA (2009): «La pagesia del Baix Llobregat: vida associativa i moviments socials (1860-1931)». A: *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Coord.: Esther Hachuel. Apartat: «Els jornalers: condicions de vida i de treball», p. 243-250.

era tan dramàtica que els obligava a buscar qualsevol feina fora de la seva terra. Aquesta disponibilitat per treballar a canvi de retribucions baixes provocava conflictes entre «els forasters» i els treballadors que residien habitualment a la localitat, que veien com l'augment de l'oferta de treballadors feia disminuir els sous.

Alguns dels jornalers havien hagut de marxar del seu lloc d'origen degut al fet que allí estaven sotmesos al «pacte de la fam». A causa de les seves idees anarquistes o comunistes, que després traslladarien al Prat, els amos havien establert uns acords entre ells per no donar-los feina, de tal manera que estaven obligats a emigrar.

Les condicions de vida amb què «els forasters» es trobaven al Prat eren molt dures. El problema de l'allotjament, per exemple, era aclaparador. Els caps de colla treien profit d'aquesta situació llogant algun racó per dormir als mateixos jornalers als quals cobraven una quantitat per proporcionar-los una feina diària. Els jornalers dormien amuntegats, en llocs on no hi havia unes condicions higièniques mínimes. Els caps de colla controlaven tot el mercat de treball, i els jornalers es veien obligats a donar-los una part del jornal a canvi que els seguissin donant feina.

L'any 1931, una part dels jornalers arribats al Prat en les darreres onades migratòries crearen un nou sindicat, proper a la CNT, per a la representació dels seus drets i interessos. Amb anterioritat a aquesta data, els camperols assalariats naturals del Prat o que ja feia temps que havien arribat s'havien organitzat entorn de la Societat de Treballadors del Camp del Prat de Llobregat, i tot sembla indicar que el Sindicat Agrícola Lo Llobregat representava els interessos dels pagesos petits propietaris.

El nou sindicat presentà unes bases de treball als patrons del camp. Les bases exigien, en primer lloc, que el sindicat fos reconegut; és a dir, que els jornalers poguessin discutir les condicions de treball a través del sindicat, no individualment. En segon lloc, el respecte per una jornada laboral de vuit hores i pel descans dominical, amb la prohibició d'hores extraordinàries. Les bases també fixaven quin havia de ser el salari mínim diari per als homes i per a les dones i demanaven la prohibició de treballar els dies de pluja, amb la percepció per part dels jornalers de la meitat del salari.

L'últim punt de les bases fou el que despertà més polèmica: l'establiment d'una borsa de treball en el si del sindicat, a la qual havien de recórrer obligatòriament tots els patrons quan necessitessin un jornalero. Aquesta clàusula obligava els patrons a reconèixer el sindicat i també implicava

que el mercat laboral quedava controlat pels sindicalistes, que tramitarien la contractació dels obrers directament amb els patrons, amb la qual cosa quedava invalidada la funció dels caps de colla. La llista de treball havia de seguir un torn rigorós, però tothom, des dels antics jornalers fins als recentment arribats, tenia dret a inscriure-s'hi.

La voluntat última del sindicat en presentar aquestes bases era que s'acabessin establint uns salaris fixos i homogenis per a tots els treballadors, però primer el sindicat necessitava tenir el control del mercat laboral.

Al camp, els propietaris es van oposar rotundament a acceptar les bases. Sobretot es negaven a contractar els treballadors en una borsa controlada pel nou sindicat de caire cenetista, perquè no volien ni el creixement del sindicat ni la desaparició dels caps de colla. En aquesta situació, mentre l'arribada contínua de forasters que venien a treballar al camp creava malestar i desunió, es decretà una vaga al camp l'estiu de 1931, coincidint amb la vaga de La Seda, amb el propòsit que els empresaris signessin les bases. Tot indica que els que convocaren la vaga foren «els forasters» que s'organitzaren entorn d'aquest nou sindicat pròxim a la CNT.

Llavors la Societat de Treballadors del Camp demanà al governador civil que fes d'intermediari en l'assumpte de la contractació dels treballadors. El governador declarà, amb el suport de l'alcalde d'Esquerra Republicana (ERC) del Prat Jaume Sallés,⁸⁵ que els patrons podien contractar lliurement els seus treballadors anant a la plaça de la República.⁸⁶

Els caps de colla feren cas omís a la convocatòria de vaga i a la resolució posterior del governador i seguiren exercint les seves funcions seleccionant a la plaça els treballadors que podien contractar aquell dia, sense valorar tampoc la seva procedència tal com exigia la nova Llei de la República, de 9 de setembre de 1931.

La República, que procurava evitar el gran moviment migratori que s'estava produint a Espanya, havia decretat una llei que establia que els bracers veïns de cada poble tindrien preferència a l'hora de treballar en les feines agrícoles. Per fer efectiva l'ordre es va crear un carnet de veïnatge i només els que tenien el carnet esmentat podien treballar al

⁸⁵ Jaume Sallés Serra (PM 09-08-1931) substituï en el càrrec l'alcalde Josep Pujol i Capsada, qui renuncià davant la conflictivitat laboral i el nombre elevat de detinguts com a resultat de la vaga de part dels treballadors de La Seda de Barcelona (PM 02-08-1931).

⁸⁶ Antecedents referits a reclamacions de les entitats addictes als treballadors del camp, 1931-1933. Exp. 235-15 (AMEP).

camp d'aquella localitat. La resta només podien accedir a la feina quan hi havia treball sobrant.

Atesa la conflictivitat contínua que el control del mercat de treball agrícola estava generant al camp, agreujada pel fet que els immigrants que no tenien el carnet que els acreditava com a veïns teòricament no podien treballar, l'Ajuntament volgué intervenir i creà una borsa de treball municipal, però aquesta iniciativa no comptà amb el suport ni de la patronal agrícola —que o bé defensava la contractació directa dels treballadors per part de l'agricultor propietari o bé propugnava continuar la contractació per mitjà dels caps de colla—, ni dels cenetistes —que volien que el sindicat controlés el mercat de treball agrícola i rebutjaven qualsevol intervenció governamental.

Dos anys més tard, el nou alcalde conservador Joan Vilà reconegué com a dret consuetudinari la contractació de treballadors a través dels caps de colla i directament per part dels patrons, prioritzant els que tinguessin el carnet de veïnatge.

L'abril de 1933 es constituí al Prat el Sindicat d'Obrers Agrícoles del Prat de Llobregat, de la UGT. Els ugetistes es van mostrar partidaris de col·laborar amb les institucions oficials i, per tant, van acceptar la borsa de treball que havia creat l'Ajuntament. Es van guanyar així la confiança de l'alcaldia, que veié en aquest sindicat un possible substitut de la combativa CNT. L'alcalde, amb la intenció de tenir com a interlocutor un sindicat que s'avingués a negociar, va intentar que la CNT, que durant molts períodes estava clausurada, s'integrés a la UGT. La proposta fou ben rebuda pels ugetistes, que també aspiraven a unificar tots els treballadors del camp sota el seu comandament, però la CNT s'hi negà com s'havia negat a col·laborar amb la borsa de l'Ajuntament. La convivència entre tots dos sindicats es va anar fent tensa, fins al punt que en alguna ocasió els militants van arribar a barallar-se pels carrers del poble.

Des de l'any 1934 fins a la Guerra Civil es van produir conflictes entre sindicalistes i patrons al camp pratenc. A més, els robatoris de les verdures es convertiren en un problema freqüent, en part a causa de la situació crítica en què es trobaven els jornalers. Durant tot el 1935, des del Sindicat Agrícola Lo Llobregat —el sindicat que afiliava principalment petits propietaris— es demanava a l'alcaldia la creació d'un cos de guardes jurats com els que vigilaven els terrenys de la Seda.

La Seda va experimentar una reducció de les seves comandes i va començar a acomiadar obrers, al mateix temps que unes obres de la factoria, on treballaven les dues terceres parts dels obrers de la construcció

del Prat, s'estaven acabant. Aquests obrers van intentar llavors treballar al camp i, amb això, els caps de colla van tenir més oferta de jornalers. Així, van continuar actuant d'intermediaris durant tota la República i només van desaparèixer durant dos anys i mig a partir del 19 de juliol de 1936, quan es va collectivitzar pràcticament tota la terra pratense.

En acabar la Guerra Civil espanyola (1936-1939), els caps de colla van reaparèixer amb les mateixes funcions d'intermediaris del contracte agrícola, i continuaren actuant fins als anys 1980.⁸⁷

1.3 La col·lectivització de la terra del Prat de Llobregat (1936-1939)

La Llei de contractes de conreu, aprovada pel Parlament de Catalunya l'11 d'abril de 1934, pretenia resoldre els conflictes existents al camp català, revisar els contractes de rabassa morta a les comarques vitícoles i evitar els desnonaments injustificats dels pagesos. En aquest sentit, establia unes normes per tal que els rabassaires, parcers i arrendataris poguessin arribar a adquirir la propietat de la terra que cultivaven. Però el Govern espanyol de la CEDA⁸⁸ rebutjà la Llei i el Tribunal de Garanties Constitucionals la declarà inconstitucional el 8 de juny de 1934.

La forta repressió que es va desencadenar sobre la pagesia com a represàlia per haver impulsat la Llei de contractes de conreu i contra el Govern català, amb el president Lluís Companys al capdavant, per haver proclamat la República catalana,⁸⁹ provocà que des de l'octubre del 1934 fins al novembre de 1935 els terratinents desnonessin més de 1.400 parcers a Catalunya.⁹⁰

El febrer de 1936, el Front Popular⁹¹ guanyà les eleccions generals

⁸⁷ Josep Antoni CASANOVA I ANTONIO i Alfonso PERDIGUER BLASCO (1987): «¿Una agricultura de mercado hacia un mercado sin agricultura? Estudio comparativo del estado de la agricultura en el Prat de Llobregat y Viladecans». Treball obtingut de l'arxiu personal de Gemma Tribó Traveria, de Molins de Rei.

⁸⁸ La Confederació Espanyola de Dretes Autònomes fou una coalició de partits polítics de dretes fundada el 4 de març de 1933. Es va gestar durant el bienni progressista de la Segona República espanyola i va arribar al Govern en el període de 1933-1935.

⁸⁹ Els fets del sis d'octubre van ser un moviment insurreccional del Govern autònom de Catalunya contra la involució conservadora del règim republicà, el 6 d'octubre de 1934, quan el president Lluís Companys proclamava l'Estat Català de la República Federal Espanyola. Aquest intent secessionista desembocà en l'empresonament dels membres del Govern de Catalunya i la suspensió de l'Estatut de Núria per part de l'Estat espanyol.

⁹⁰ Veu Obrera (1992): «Unió de Rabassaires i altres cultivadors del camp de Catalunya (UR)». Disponible en línia: <<http://www.veuobrera.org/00fine-x/unio-rab.htm>> [Última consulta: gener 2018].

⁹¹ El 16 de febrer de 1936 es van celebrar a Espanya les terceres eleccions generals, i últimes, de la

espanyoles; com a reacció, el 18 de juliol de 1936 s'alçaren els militars contra el Govern de la Segona República i començà la Guerra Civil espanyola (1936-1939). El gener de 1937 diverses entitats agràries catalanes es fusionaren en una única Federació de Sindicats Agrícoles.⁹²

El cop d'estat del 18 de juliol no reeixí a Barcelona ni a la resta de Catalunya, d'una banda gràcies a la victòria aconseguida per part de les forces lleials al Govern sobre les tropes insurrectes i, de l'altra, a la revolta obrera liderada per la CNT-FAI. L'11 d'agost de 1936 es creà el Consell d'Economia de Catalunya, que redactà el Pla de transformació socialista del país. Aquest Pla definia les coordenades del disseny sociopolític del futur de la societat catalana. Del Pla i de la constitució del primer Govern Tarradellas (26 de setembre) nasqué el Decret de collectivitzacions i control obrer d'indústries i comerços (24 d'octubre de 1936).⁹³

La collectivització viscuda a Catalunya a partir de 1936 consistí bàsicament en l'apropiació dels mitjans de producció per part de la classe obrera i la consegüent gestió de les empreses, ja fossin agràries, industrials o de serveis. L'impuls més important a aquest procés el van donar en moltes ocasions els mateixos patrons, en no presentar-se en el moment de tornar a posar en marxa la producció, un cop sufocat a Catalunya l'aixecament militar.⁹⁴

Al Baix Llobregat es van produir dos models diferenciats de collectivització agrària. D'una banda, el model seguit pel Prat i l'Hospitalet, on les collectivitats integraven totes les terres d'un terme municipal i, consegüentment, tots els pagesos. De l'altra, el seguit per la resta de municipis de la comarca, on les collectivitats ocupaven una part del total de terres i d'homes i dones del poble.⁹⁵

El sistema mixt responia al poc entusiasme collectivista dels pagesos del Baix Llobregat, on sindicalment tenien més predicament les posicions defensades per la Unió de Rabassaires que no pas les que proclamava la CNT, encara que el sindicat rabassaire era molt feble organitzativament. Al nord de la comarca, el predomini dels rabassaires era pràcticament

---

Segona República espanyola. Les eleccions van donar el triomf a la coalició d'esquerres denominada Front Popular.

⁹² Veiu Obrera (1992). *Op. cit.*

⁹³ Gran Enciclopèdia Catalana. Disponible en línia: <www.enciclopedia.cat> [Última consulta: gener 2018].

⁹⁴ Carles SANTACANA I TORRES (1989): «1. El fenomen col·lectivista en el context de la guerra». A: *Col·lectivitzacions al Baix Llobregat (1936-1939)*. Centre d'Estudis del Baix Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 13-15.

⁹⁵ Carles SANTACANA I TORRES (1989): «3. Col·lectivitzacions agrícoles». A: *Col·lectivitzacions al Baix Llobregat (1936-1939)*. Centre d'Estudis del Baix Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 30-35. Els paràgrafs posteriors utilitzen la mateixa font d'informació.

absolut. En gairebé tots els casos, les terres que serviren per treballar en aquestes col·lectivitats procedien de les propietats abandonades per simpatitzants de l'aixecament facciós, i els membres de la col·lectivitat eren jornalers sense terra i també alguns parcers.

L'Hospitalet i el Prat van fer seu el model de convertir en col·lectivitat tot el terreny agrícola del terme. Aquestes dues poblacions del delta del Llobregat comptaven amb una agricultura florent i d'exportació, i era on hi havia més grans propietaris. En tots dos pobles el sindicat anarcosindicalista tenia una força important, encara que no precisament en les seves seccions de camperols. Tanmateix, el pes d'aquest sindicat en el moviment obrer local va impregnar-ho tot, un cop es va produir la rebel·lió. A conseqüència d'això, les col·lectivitats agràries que es van crear comprenien totes les terres del terme municipal i, per tant, les col·lectivitzacions es van convertir en els propietaris únics de la terra.

Al Prat, la col·lectivització de totes les terres no es va produir de forma immediata, sinó que va ser progressiva. Aquest fet, i la presència d'afiliats a la CNT en la direcció de les col·lectivitats, va donar lloc a una explotació de les terres dividida en zones, amb la direcció de delegats de zona, tècnics i de treball. Els tècnics, en molts casos antics patrons, es cuidaven dels tipus de conreu i de l'organització de la feina que s'havia de fer en cada moment. Els delegats de treball es cuidaven de distribuir els col·lectivistes en cada tasca i de solucionar tots els problemes no estrictament tècnics. La remuneració del treball distingia dues categories: homes i dones, que cobraven salaris diferents. Al marge d'això, el salari era igual per a un antic jornalero que per a un antic patró o cap de colla.

La col·lectivització de la terra pratencs s'inicià abans que fos aprovat el decret de col·lectivitzacions, el 24 d'octubre de 1936, pel Consell d'Economia de Catalunya. Les terres i els béns dels trenta propietaris més importants foren expropiades, però els amos s'hi podien quedar si ho desitjaven, com a obrers o com a tècnics. Moltes d'aquestes terres havien estat abandonades pels propietaris que fugiren en produir-se l'aixecament militar. Es respectaren les petites propietats, sempre que no passessin de 22 hectàrees de terra; en aquesta situació es trobaren més de seixanta propietaris.⁹⁶

La col·lectivitat agrària del Prat fou la més important en hectàrees del Baix Llobregat. Fou gestionada per la CNT i la UGT i prengué

⁹⁶ Soledad BENGOCHEA i Mercè RENOM i PULIT (1999): *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*, p. 94-96. Els paràgrafs posteriors utilitzen la mateixa font d'informació.

el nom de Sindicat Agrícola Collectivitzat Lo Llobregat. S'encarregà de totes les activitats derivades del treball agrícola: administració de les terres, distribució entre els socis, adquisicions de llavors i adobs, i comercialització dels productes al mercat de Barcelona. La collectivitat feu donatius d'aliments als hospitals i al front. La contractació dels jornalers passà en mans exclusivament de l'Oficina de Col·locació Obrera del Camp, gestionada pel Sindicat.

La collectivitat ocupava 855 homes i 175 dones i els pagava un salari fix (10 pessetes els homes, 6 pessetes les dones), al qual seguïen tenint dret en cas de malaltia. A més de la terra, disposava d'altres recursos procedents de les finques expropiades, com ara cavalleries, màquines de sembrar, tractors i carros.⁹⁷ La collectivitat agrícola del Prat va introduir millores tècniques en les explotacions i va arribar a fer, amb la de l'Hospitalet, un projecte conjunt de canalització del riu Llobregat.

El maig de 1937 el Sindicat Únic d'Avicultors i Cunicultors de Catalunya, de la CNT i l'AIT, intercedí perquè es permetés a Josep Colominas Vergés, de la Granja Avícola del Prat, «granja especialitzada en la fabricació industrial de gran nombre de polls nounats», continuar utilitzant el seu automòbil en la realització de la seva tasca professional.⁹⁸

Seguint les indicacions de la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat, el 7 de setembre de 1937 es va constituir a l'Ajuntament del Prat, sota la presidència de l'alcalde Jaume Clausell Pradell, la Junta Municipal Agrària del Prat, amb 2 integrants d'ERC, 1 d'ACR, 2 del PSUC, 2 d'UGT, 2 de la CNT i 2 de la UR.⁹⁹ Aquesta correlació de forces es va mantenir més o menys fins al final de la guerra. Al llarg dels mesos, s'hi van plantejar molts problemes en relació amb el sistema collectivista. La Junta Municipal Agrària tenia un caràcter polític més ampli que l'organització que estava realitzant i gestionant les collectivitzacions del Prat, el Sindicat Agrícola Collectivitzat Lo Llobregat, el qual comptava amb 1.100 afiliats el setembre de 1937.¹⁰⁰

El Decret de 14 d'agost de 1937, que permetia als petits propietaris reclamar les seves terres, va presentar els primers problemes a la Junta,

⁹⁷ Alguns pratencs encara guarden un record de les seves vivències personals de les collectivitzacions, com Jaume Petit Busquets.

⁹⁸ Sindicat Avícola, 1936-1937. Exp. 353-6. (AMEP).

⁹⁹ Sigles dels partits Esquerra Republicana de Catalunya, Acció Catalana Republicana i Partit Socialista Unificat de Catalunya, i dels sindicats Unió General de Treballadors, Confederació Nacional del Treball i Unió de Rabassaires.

¹⁰⁰ Soledad BENGOCHEA i Mercè RENOM i PULIT (1999): *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*, p. 114-117. Els paràgrafs posteriors utilitzen la mateixa font d'informació.

que tenia com a missió fer executar les lleis de la Generalitat en matèria agrària. El PSUC, la CNT i la UGT sempre van votar en contra de les propostes fetes per l'ACR, ERC i UR a favor de la redistribució de les terres. Quan, temps després, el Consell d'Agricultura de la Generalitat acordà l'entrega immediata de les terres de cultiu als conreadors del terme, a les reunions de la Junta Municipal Agrària augmentà la presència de pagesos que pretenien donar-se de baixa de la col·lectivitat. Finalment, el 20 de setembre de 1937, la majoria dominant a la Junta (ERC, ACR i UR) acordà entregar algunes terres, després d'importants discussions.

A la UR se li va concedir una part de la terra perquè la gestionés de manera col·lectiva i l'altra part restà en mans del Sindicat Agrícola Col·lectivitzat Lo Llobregat, que quedà molt afeblit, amb molt poca terra en relació amb el nombre de socis, especialment en proporció a la que s'havia adjudicat a la UR. Els membres de la UR es justificaren adduint que les famílies del seu sindicat eren més nombroses que les dels col·lectivistes, que incloïen més solters. Sembla que la UR aglutinava els petits propietaris o treballadors agraris nascuts a la vila o que feia temps que hi vivien, és a dir, famílies més ben situades, mentre que els immigrants, molts d'ells gent jove, bracers sense terra que havien arribat al Prat fugint de l'atur i la misèria dels seus llocs d'origen, eren els partidaris de la col·lectivització. Durant el 1938 encara es va mantenir una bona part de la terra col·lectivitzada.

El 25 de gener de 1939 el nucli urbà del Prat va ser ocupat per l'exèrcit de Franco. El Govern municipal va ser substituït per una comissió gestora que inicià el procés de desarticulació de les col·lectivitzacions fetes durant la guerra. El dia 26 de gener es creà la Comissió de Recuperació Agrícola i tots els camps van retornar als seus anteriors propietaris.¹⁰¹

1.4 La postguerra i segona onada exportadora del Prat de Llobregat (1939-1975)

Acabada la Guerra Civil espanyola (1936-1939), el règim franquista establí la Llei d'unitat sindical, de 26 de gener de 1940, i la Llei de bases de l'organització sindical, de 6 de desembre de 1940, que consideraven tots els treballadors i empresaris espanyols membres d'una gran comunitat nacional i sindical, i derogaven les lleis anteriors en matèria sindical. D'aquesta manera, es prohibí tot el món associatiu i sindical anterior.

¹⁰¹ Soledad BENGOCHEA i Mercè RENOM i PULIT (1999). *Op. cit.*, p. 122-123.

A partir del Decret de 18 d'abril de 1947 i fins al final de la dictadura franquista, la representació dels interessos agraris quedà en mans d'una entitat desplegada en tres nivells que absorbia les funcions i el patrimoni de totes les institucions anteriors vinculades al món agrari: la Germandat Nacional de Llauradors i Ramaders, en l'àmbit nacional; les cambres oficials sindicals agràries (COSA), en l'àmbit provincial —a similitud de les cambres oficials agrícoles precedents¹⁰², i les germandats sindicals locals, en l'àmbit local. Era el sindicat vertical franquista del camp, d'afiliació obligatòria.¹⁰³

Al Prat de Llobregat, com a la resta de municipis de l'Estat, es creà una germandat sindical de llauradors i ramaders que assumí el control de l'activitat associativa i sindical del camp pratenc, i que s'aproprià de tot el patrimoni del col·lectiu pagès de la vila.

Els primers anys de postguerra i fins a la dècada del 1950, el règim franquista implementà, al conjunt de l'Estat espanyol, un sistema econòmic autàrquic amb la voluntat d'aconseguir l'autosuficiència econòmica del país; el règim fomentà una política econòmica basada en l'aïllament exterior i la substitució de la llibertat de mercat per la intervenció estatal en l'economia. Durant uns anys, la producció agrícola pratenca, igual que la de la resta de pobles d'Espanya, estigué sota el control de les autoritats feixistes. Tots els agricultors tenien l'obligació de cultivar amb blat almenys el 25 % de la terra que posseïen, i els guàrdies passaven a comptar les hectàrees de blat que s'havien cultivat. Cada vegada que un agricultor havia de realitzar una tasca al camp calia que demanés l'autorització pertinent: un permís per poder arrencar les mongetes i la vigilància d'un inspector per fer-ne el recompte. L'autoritat decidia quants quilos de mongetes es podia quedar una família per a consum propi i per a la plantació següent, i la resta de producció la confiscava perquè la gestionés la Germandat Sindical Local.¹⁰⁴

La intervenció de l'Estat en la producció i distribució de béns i serveis i en la fixació de preus, així com l'escassetat de productes fruit de l'aïllament econòmic, incentivaren el sorgiment d'un mercat negre on es comercialitzaven diferents articles de consum a uns preus més alts

¹⁰² Cal recordar que, com s'ha explicat anteriorment, l'any 1919 el Reial decret de 2 de setembre havia ordenat constituir en cada capital de província una cambra oficial agrícola dependent del Ministeri d'Agricultura.

¹⁰³ Wolters Kluwer: «I. La evolución histórica de las Cámaras Agrarias». Disponible en línia: <http://guiasjuridicas.wolterskluwer.es/Content/Documento.aspx?params=H4slAAAAAAAAEAMIMSb-F1jTAAAUnc1NLtLUouLM_DxblwMDCwNzAwuQQGZapUt-ckhIQaptWmJOCSoAhPex-hzUAAAA=WKE> [Última consulta: gener 2018].

¹⁰⁴ Informació facilitada per Jaume Petit Busquets.

Encapsament de carxofes per a la seva posterior comercialització, 1940. Fons J. Monés i Amat (AMEP)

Porxo del sindicat de pagesos, anys 60. Fons municipal (AMEP)

que els fixats oficialment. Algunes famílies pratencques van contribuir al mercat d'estraperlo aportant-hi les verdures, els cereals i els llegums de les seves plantacions. D'amagat, els pagesos guardaven una part de les seves collites per vendre-la al mercat negre i obtenir així una remuneració addicional.

La fi de la Segona Guerra Mundial (1939-1945) i, sobretot, la fi de l'aïllament internacional de la dictadura franquista, que suposà la signatura del pacte amb els Estats Units d'Amèrica (1951), propicià un clima polític que afavorí l'obertura econòmica i facilità que el Prat de Llobregat iniciés una nova onada exportadora a mitjans dels anys 1950. Les patents d'exportació anteriors a la Guerra Civil serviren per a aquest nou període. S'exportaren fins a 200 vagons diaris de verdures, sobretot enciams i escaroles.¹⁰⁵

El camp fou el sector econòmic que ocupà més treballadors al Prat fins avançats els anys 1960. Hi treballaven unes 4.000 persones, mentre que aleshores els obrers assalariats en les dues grans empreses industrials del municipi, La Seda i La Paperera, potser rondaven les 3.000 persones.¹⁰⁶ A més, cal recordar que, gràcies als beneficis de l'exportació, des dels anys 1950 s'accelerà el procés de compra de terres per part de masovers i, així, a mitjan segle XX el 50 % de les terres ja eren en mans dels agricultors pratencs.¹⁰⁷

En paral·lel, al Prat de Llobregat ressorgí la problemàtica de la contractació laboral agrària. La majoria de jornalers tenien unes condicions laborals pitjors que les dels obrers fabrils. La seva feina era inestable i depenia de l'adjudicació que diàriament feien els caps de colla. Hi havia una vintena de caps de colla que tenien tractes amb cada pagès i li proporcionaven els jornalers que els demanava a canvi d'una voluntat per part del pagès i d'un tant per cent del jornal o una quantitat fixa per part del jornalier.

Els jornalers agrícoles havien d'anar cada matí a determinats cafès o establiments a oferir-se per fer les feines del camp. Al matí podien trobar-se tres-centes bicicletes davant d'algun d'aquests punts d'encontre. Els caps de colla distribuïen la feina; podien enviar vint-i-cinc o trenta jornalers a un magatzem o al camp, arbitràriament i amb favoritismes, depenent de simpaties o docilitats. Algun pagès, però, feia els tractes

¹⁰⁵ Informació facilitada per Jaume Puig Calvó i Glòria Casas Romeo.

¹⁰⁶ Soledad BENGOCHEA i Mercè RENOM i PULIT (1999): *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*, p. 193-196.

¹⁰⁷ Vegeu l'apartat «La distribució de la terra pratenca», a 1.2. "la primera onada exportadora del Prat de Llobregat (1919-1936).

directament amb els seus treballadors.

Calia esperar fins l'octubre de 1980 per veure la desaparició formal i definitiva dels caps de colla al Prat de Llobregat,¹⁰⁸ que va coincidir amb un retrocés imparable del sòl agrícola.

---

¹⁰⁸ Soledad BENGOCHEA i Mercè RENOM i PULIT (1999). *Op. cit.*

2. Les organitzacions sindicals pageses del Prat de Llobregat (1975-2015)

2.1 La Unió de Pagesos al Prat de Llobregat

A finals dels anys 1960 i principis dels 1970 la societat catalana es començà a manifestar clarament a favor del retorn de la democràcia, després de més de tres dècades de dictadura.

En aquest context de canvi i de lluita, la comarca del Baix Llobregat tingué un notable protagonisme. Són conegudes les importants lluites obreres de finals del franquisme, que anaven acompanyades de la solidaritat veïnal i d'altres lluites socials com ara la reclamació dels serveis bàsics (ambulatoris, escoles...), dels quals molts barris obrers nous, construïts a correuita per acollir immigrants d'arreu de l'Estat, estaven mancats. De manera progressiva, es passà de les lluites reivindicatives per demanar augments salarials i per dignificar les condicions de treball, o les lluites per demanar serveis, i urbanitzar i millorar la vida als barris, a una lluita obertament política a favor de la democràcia i en contra de la dictadura. Així, la comarca del Baix Llobregat en la seva globalitat destacà com a indret on la lluita antifranquista agafà molta embranzida, al costat de la mateixa ciutat de Barcelona i d'altres comarques veïnes com el Vallès.

Tanmateix, la seva importància i, sobretot, la projecció social de les lluites obreres han fet oblidar, sovint, la transcendència d'altres lluites que també protagonitzaren el canvi democràtic. I una d'elles fou, sens dubte, la lluita de la pagesia baixllobregatina per la terra, lluita importantíssima però força desconeguda, que si tirà endavant amb força fou perquè, de manera paral·lela a les lluites obreres, els pagesos es van saber organitzar i van plantar cara davant les expropiacions abusives que

els deixaven sense terra. Les causes eren sempre les mateixes: creació d'infraestructures diverses al servei de Barcelona (autopistes, RENFE, canalitzacions de gas i electricitat, etc.), o simplement el ràpid creixement urbà i industrial d'aquells anys. Així, els pagesos del Prat de Llobregat i de tota la comarca s'uniren al clam popular a favor de la democràcia: de les lluites contra les expropiacions abusives feren el salt a la lluita pel retorn de la democràcia. Al Prat de Llobregat, l'oposició al desviament del riu fou la clau de volta de tot l'edifici de la conquesta popular de la democràcia representativa, que culminà amb la gran manifestació del 17 de setembre de 1976.¹⁰⁹ És en aquest context on se situa el naixement del sindicat Unió de Pagesos a Catalunya (el 3 novembre de 1974) i a la comarca del Baix Llobregat (1975).

L'any 1976, l'incipient sindicat agrari Unió de Pagesos s'introduí al Prat de Llobregat per mitjà de Joan Camps Boy i de Casimir Boy Nuñez. A través de la seva militància al Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN), el pratenc Casimir Boy entrà en contacte amb Francesc Ribes, hospitalenc i membre fundador en la clandestinitat de la Unió de Pagesos de Catalunya, s'hi reuní, juntament amb Joan Camps, i van decidir plegats donar a conèixer al municipi el sindicat agrari naixent.

El 14 de juliol de 1976, amb la dictadura franquista tocada de mort però encara sense Constitució ni Govern democràtic a l'Estat espanyol, la Comissió Provincial d'Urbanisme de Barcelona aprovà el Pla general metropolità d'ordenació urbana (PGM-76), l'objecte del qual era l'ordenació urbanística del territori que integrava l'Entitat Municipal Metropolitana de Barcelona (EMMB),¹¹⁰ en el qual s'inclouïa el terme municipal del Prat de Llobregat.

Si bé el PGM-76 creà la figura de «rústic protegit de valor agrícola» (clau 24), que designava el sòl no urbanitzable que, per la seva destinació agrícola o per la seva situació, calia preservar del procés d'incorporació a les àrees urbanes, en termes generals el Pla promovia l'augment de la superfície de sòl urbà i industrial a costa de la disminució de l'extensió de

¹⁰⁹ Vegeu l'apartat 3.3 «El desviament del riu Llobregat i la pèrdua de sòl agrícola».

¹¹⁰ L'EMMB la integren els municipis de: Sant Vicenç dels Horts, Sant Boi de Llobregat, Molins de Rei, Viladecans, Castelldefels, Cornellà de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Santa Coloma de Cervelló, Paltejà, el Papiol, el Prat de Llobregat, Sant Climent de Llobregat, Gavà, l'Hospitalet de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Barcelona, Cerdanyola del Vallès, Sant Cugat del Vallès, Ripollet, Badalona, Montcada i Reixac, Montgat, Sant Adrià de Besòs, Tiana i Santa Coloma de Gramenet. La Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB) (creada l'any 1974 i extingida l'any 1987) era l'entitat supramunicipal que administrava els 27 municipis que formaven part de l'EMMB.

sòl agrícola. Per això al Baix Llobregat els pagesos afectats s'agruparen contra el Pla, amb el ple suport de la incipient Unió de Pagesos.

Aprovat el PGM-76, la Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB) volgué expropiar amb caràcter d'urgència cent cinquanta hectàrees de terrenys. La incipient Unió de Pagesos del Baix Llobregat, i Joan Camps Boy en nom de la encara no establerta Unió de Pagesos del Prat de Llobregat, feren pública la seva oposició al projecte i n'exigiren l'anul·lació, tant per raons jurídiques com socials. Els pagesos impugnaren el procés i denunciaren la manca de consideració de la CMB vers la riquesa agrícola de la comarca i l'actuació partidària de la CMB a favor dels interessos del gran capital.

“En la confecció del Pla general —la Unió de Pagesos del Baix Llobregat— vàrem protestar enèrgicament contra la intenció de prendre les millors terres agrícoles del Baix Llobregat [...] a fi de construir-hi els equipaments que els especuladors havien oblidat dins de les seves urbanitzacions [...] a més ho volen expropiar amb urgència, o sia ocupar primer i pagar al cap de qui sap quan. En cap cas permetrem que això es faci. La terra és el nostre mitjà de vida.¹¹¹”

El naixement d'un nou sindicat agrícola en sintonia amb els nous corrents democràtics fou rebut amb cert recel per una part de la pagesia pratenca, que temia perdre el poder que de facto els atorgava el control sobre les institucions agràries franquistes. Una altra part de la pagesia pratenca, en canvi, se sumà a la nova proposta, impulsada inicialment a nivell local per Joan Camps Boy i Casimir Boy Núñez, amb el suport de Domingo Gibert, Rafael Montané, Cinto Mas i Octavi Dalmau.

El 6 de maig de 1977 es legalitzà la Unió de Pagesos de Catalunya i el 28 de maig de 1977 se'n feu la presentació oficial al Prat de Llobregat.¹¹² Després de la presentació, s'adheriren més pagesos al sindicat, entre els quals, Pere Camps Boy, Julio Martí, els germans Albert i Joan Coll Canillo, Josep Llopis Vilà...

Temps després, amb la Unió de Pagesos ja arrelada al municipi, Joan Camps i Casimir Boy seguirien les seves respectives trajectòries professionals i Josep Llopis, Albert Coll, Rafael Montané i Pere Camps els agafarien el relleu.

¹¹¹ Document de la Junta de Defensa dels Pagesos Afectats del Baix Llobregat. Arxiu no catalogat de la Unió de Pagesos del Baix Llobregat.

¹¹² Arxiu Comarcal del Baix Llobregat. Fons Cambra Agrària del Prat de Llobregat. Top. 56-57 Germandat Sindical de Llauradors i Ramaders (1939-1978).

2.2 La Cambra Agrària Local del Prat de Llobregat (1977-1993)

L'any 1977, en plena transició política, el Govern espanyol creà una institució a la qual se subrogaren la titularitat dels béns i drets de la fins llavors anomenada Germandat Nacional de Llaureadors i Ramaders. La nova entitat reproduïa l'estructura de la precedent amb la Confederació Nacional de Cambres Agràries (CONCA) a nivell nacional, les cambres provincials a nivell provincial i les cambres locals a nivell municipal.¹¹³

“Establecido el principio de libertad de asociación sindical [...] El presente real decreto crea unos nuevos órganos de consulta y colaboración con la Administración Pública en el medio agrario que conservan, por su ya larga tradición, el nombre de Cámaras Agrarias [...] [L]os vocales integrantes del pleno de las Cámaras Locales, o en su caso, comarcales, serán elegidos mediante sufragio universal, directo y secreto [...]. El pleno de las Cámaras Provinciales estará integrado por veinticuatro vocales, que se elegirán igualmente por sufragio directo y secreto [...]. El pleno de la Confederación Nacional de Cámaras Agrarias lo compondrán los presidentes y vicepresidentes de las Cámaras Provinciales [...]. Los estatutos de las Cámaras Provinciales Agrarias podrán reconocer el derecho de participar en sus órganos de gobierno a los representantes de las organizaciones profesionales o sindicales agrarias, así como de las entidades de interés agrario de la provincia.”¹¹⁴

La Unió de Pagesos considerà les noves cambres agràries una manera de perpetuar el sistema sindical vertical franquista al camp; per això, quan es convocaren eleccions per escollir els nous membres d'aquesta institució, el sindicat engegà una campanya que en demanava el boicot: «enfrent de les eleccions a *Cámaras Agrarias* i per forçar la seva alternativa, us demana que com a pagesos i com a catalans no aneu a votar ni us presenteu com a candidats.»¹¹⁵

El sindicat trobà nombrosos arguments a favor del boicot. Si bé a nivell local les eleccions permetrien que a les juntes de les cambres agràries hi accedissin pagesos escollits lliurement pels seus iguals, «a la *Cámara Provincial* hi podran ser representades les anomenades *Entidades de Interés Agrario* (cases de pinsos, adobs, insecticides, etc.) i després a nivell estatal, a Madrid s'hi afegiran representants de diversos ministeris. On se sentirà la veu del pagès? Les “eleccions democràtiques” a nivell local

¹¹³ Wolters Kluwer: «I. La evolución histórica de las Cámaras Agrarias». Disponible en línia: <http://guiasjuridicas.wolterskluwer.es/Content/Documento.aspx?params=H4slAAAAAAEAMt-MSbF1jTAAAUc1NLtbLUouLM_DxblwMDCwNzAwuQQGZapUt-ckhJQaptWmJOCSoAhPex-hzUAAAA=WKE> [Última consulta: gener 2018].

¹¹⁴ Reial decret 1336/1977, de 2 de juny, sobre cambres agràries. Disponible en línia: <<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-13884>> [Última consulta: gener 2018].

¹¹⁵ Fragments del document *Davant les eleccions a Cambres Agràries*, publicat per la Unió de Pagesos del Baix Llobregat. Arxiu no catalogat de la Unió de Pagesos del Baix Llobregat.

CAMBRA AGRÀRIA LOCAL

Amb el suport de la Regidoria de Cultura
de l'Ajuntament del Prat de Llobregat

PROGRAMA DE FESTES 1986

El·s propers dies 15 i 18 de maig, si Déu vol, aquesta Entitat, amb la col·laboració de l'Ajuntament, celebrarà la festivitat de Sant Isidre Llauredor (patró dels pagesos) amb els actes que a continuació s'esmenten

són la façana per encolomar-nos als pagesos un muntatge que no és sinó altra vegada un sistema verticalista.»¹¹⁶

El decret de creació de les cambres agràries, institució que el Govern estatal pretenia legitimar amb les eleccions, legalitzava la confiscació del patrimoni sindical agrícola que la dictadura franquista havia decomissat als pagesos.

“Presentar-se a les eleccions per ocupar les Cámaras Agrarias amb la idea que aquesta és la millor manera de lluitar pel nostre patrimoni és equivocar-se ja que encara que guanyéssim [...] en el millor dels casos ens prendrien el que és nostre per després deixar-nos administrar-ho. Dintre de la campanya proboiçot a les eleccions a Cámaras, cal emprendre en aquests moments i d’una manera especial la defensa del patrimoni sindical [...]. La Unió de Pagesos proposa la conversió en cooperatives.”¹¹⁷

Finalment, el 30 d’abril de 1978 se celebraren les eleccions a cambres agràries amb un seguiment desigual del boicot als diferents municipis catalans. Al Prat de Llobregat es constituí una nova junta de la Cambra Agrària continuista respecte a la junta de la Germandat precedent. En canvi, a quatre pobles de la comarca del Baix Llobregat no es constituïren les cambres locals gràcies a la forta abstenció electoral: Sant Climent de Llobregat, Castellbisbal, Sant Joan Despí i Torrelles de Llobregat.

La Unió de Pagesos promogué la creació de cooperatives als diferents municipis del Baix Llobregat com a entitats que reemplaçessin les funcions econòmiques de les cambres agràries locals i recuperessin i gestionessin el patrimoni sindical pagès. Al Prat de Llobregat, la Cambra Agrària no s’extingí fins que no ho decretà la Llei de cambres agràries, de 23 de desembre de 1993.

2.3 La Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat

Tradicionalment, els mercats majoristes d’alimentació estaven ubicats al centre de Barcelona. El principal centre de comercialització de fruites i verdures fou durant anys el Mercat del Born, situat a prop de l’estació de França, on acudia la major part de la pagesia pratenc. Els pagesos que no podien mantenir una parada pròpia, pel seu cost elevat, comercialitzaven els seus productes a través de la parada del sindicat de pagesos. Per aquest motiu, la Cambra Agrària del Prat de Llobregat heretà de les institucions precedents de la col·lectivitat agrària parades de venda al Mercat Central de Fruites i Verdures de Mercabarna.

¹¹⁶ *Op. cit. Davant les eleccions a Cambres Agràries.*

¹¹⁷ Document *Alternativa de la Unió de Pagesos sobre el Patrimoni Sindical*, publicat per Unió de Pagesos. Arxiu no catalogat de la Unió de Pagesos del Baix Llobregat.

El creixement sociourbanístic de la ciutat va fer que els tradicionals mercats centrals d'alimentació barcelonins comencessin a tenir problemes de tot tipus: de capacitat, de comunicacions, mediambientals, etc. Per aquesta raó, van ser traslladats gradualment al recinte de Mercabarna, situat al costat de la zona logística del port. El Mercat Central de Fruïtes i Hortalisses s'instal·là al recinte el 9 d'agost de 1971, procedent de l'emblemàtic Mercat del Born de Barcelona i d'altres mercats majoristes com el de l'Hospitalet de Llobregat. Més tard s'hi traslladà l'Escorxadador de Barcelona, el Mercat Central del Peix i el Mercat Central de la Flor.

La segona meitat dels anys 1980 el conflicte latent entre els pagesos pratencs més conservadors, participants de l'activitat de la Cambra Agrària, i els més joves, inquiets per la necessitat de millorar la gestió de les explotacions agrícoles i la comercialització dels productes, es concretà en la disputa per la gestió del patrimoni de la comunitat pagesa.

La Cambra Agrària del Prat, després d'uns anys de mala gestió, es trobava en una situació de greu crisi econòmica, d'uns quants milions de deute. Els agricultors del Prat de Llobregat que, a l'empara de la Unió de Pagesos, s'havien constituït en la Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat el maig de 1986, discrepaven amb els dirigents de la Cambra respecte a la manera d'eixugar el deute; no acceptaven vendre les concessions de les parades que la Cambra Agrària tenia a Mercabarna, perquè representava la liquidació de patrimoni de tots els pagesos per causa del que consideraven mala gestió d'una junta concreta. La nova cooperativa reclamava el seu dret a comercialitzar les seves produccions a través de les parades concedides als agricultors del Prat a Mercabarna.¹¹⁸

L'any 1987, la jove Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat s'estrenà en la comercialització de la carxofa dels socis destinada a la conserva. La temporada començà per Setmana Santa i acabà a mitjan juny. En total es vengueren per aquest sistema al voltant de 450 tones de carxofes. Tant la junta com els socis de la cooperativa estaven contents pel que feia al funcionament i al preu. En haver ajustat els preus, gairebé tot el que es cobrava anava al soci, llevat un mínim per al funcionament de la cooperativa. Gràcies a la cooperativa, els comerciants de la carxofa per a la conserva hagueren d'apujar el preu als pagesos en general.¹¹⁹

A causa de la greu situació econòmica en què es trobava la Cambra Agrària del Prat de Llobregat, la primavera de 1988 el Ministeri

¹¹⁸ *L'Eina*, núm. 15, de maig de 1986: «Constitució d'una cooperativa al Prat».

¹¹⁹ *L'Eina*, núm. 23, de juliol de 1987: «La cooperativa trenca el monopoli de la conserva». Informació facilitada per Josep Llopis Vilà.

d'Agricultura, Pesca i Alimentació (MAPA) en prengué la tutela econòmica i el control sobre les decisions, després d'una inspecció de l'Institut de Relacions Agràries (IRA). El magatzem va ser tancat i la crisi econòmica es va fer pública.

La Cooperativa Agrícola del Prat demanà a l'IRA, l'organisme del qual depenien les cambres agràries, que els deixés l'ús de part del patrimoni de la Cambra del Prat, com alguns magatzems que eren buits i part de les parades, però no rebé cap resposta oficial a les seves peticions. Per això la Cooperativa Agrícola del Prat denuncià al delegat del MAPA la seva impossibilitat de gestionar el patrimoni pagès del Prat a causa de la intervenció de la Cambra Agrària per part de l'IRA.¹²⁰

Paral·lelament, alguns dels simpatitzants de la Cambra Agrària crearen la Cooperativa Agropecuària del Delta del Llobregat.

El 31 de gener de 1990 se signà a l'Ajuntament del Prat un acord sobre el patrimoni de la Cambra Agrària Local amb el qual es volia posar fi al llarg conflicte que havia dividit els pagesos del Prat i havia enrairit les seves relacions. Els signataris de l'acord foren: Joaquim Canillo, president de la Cambra Agrària Local; Rafael Montané, president de la Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat; Jordi Torrent, president de la Cooperativa Agropecuària del Delta del Llobregat;¹²¹ Francesc Ribas, representant d'Unió de Pagesos del Baix Llobregat; Jordi Maymó, director general de Mercabarna; Gustau García Guillamet, director territorial i provincial del Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació, i Joaquim Redondo, regidor de Treball, Foment i Agricultura i president del Consell Agrari Local.¹²²

En virtut de l'acord esmentat, la Cambra Agrària del Prat venia tres parades a Mercabarna, dues de les parades restants passaven a la Cooperativa Agropecuària del Delta del Llobregat i una altra a la Cooperativa Agrícola del Prat. Els cinc treballadors de les parades també es distribuïen entre les cooperatives: dos —el més gran i el més jove— a la Cooperativa Agrícola i els altres a la Cooperativa Agropecuària. També s'adoptà el compromís que la Cambra Agrària llogaria a cada cooperativa un dels seus magatzems per un preu simbòlic.

L'1 de març de 1990 la Cooperativa Agrícola prengué possessió

¹²⁰ Aquest paràgraf i el precedent treuen la informació de *L'Eina*, núm. 33, de febrer de 1989: «Es complica l'enrenou a la *Càmara Agrària* del Prat».

¹²¹ Testimonis orals apunten que el president de la Cooperativa Agropecuària del Delta del Llobregat era Joan Parés i que Jordi Torrent n'era el secretari.

¹²² *L'Eina*, núm. 37, de desembre de 1989: «Acord sobre el patrimoni col·lectiu dels pagesos del Prat» i *L'Eina*, núm. 38, de febrer de 1990: «Al Prat no van signar l'acord sobre el patrimoni».

L'EINA

---

unió de pagesos – baix llobregat

DESEMBRE 1989
ESPECIAL FIRA DEL PRAT
NÚM. 37

ACORD SOBRE EL PATRIMONI COL·LECTIU DELS PAGESOS AL PRAT

Molt possiblement quan rebreu aquesta Eina s'hagi signat a l'Ajuntament del Prat l'acta sobre el patrimoni de la càmbra agrària local. Amb aquest acte s'haurà posat fi a un llarg conflicte que havia dividit els pagesos del Prat i havia errant les seves relacions.

L'any del problema era l'encol·locament racional de la càmbra, l'intent d'aquesta de vendre tres parades per exagrar-lo en part, i l'existència de dues cooperatives amb objectius en principi diferents que necessaven el patrimoni per funcionar i no els el traspassen. Mentre el patrimoni comia el risc d'anar desapareixent a causes dels deutes.

Finalment, i gràcies a la mediació farga i no poc discutida del regidor d'Agricultura de l'Ajuntament, Joaquim Redondo, totes les parts implicades d'alguna manera han arribat a un acord que obre les portes a un funcionament normal i progressiu del cooperativisme al Prat, fet pel que tots els pagesos de la comarca s'han de felicitar.

L'acord està previst que el signin:

- Sr. Joaquim Canillo, president de la Cambra Agrària Local.
- Sr. Rafael Montané, president de la Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat.
- Sr. Jordi Torrens, president de la Cooperativa Agropecuària del Delta del Llobregat.
- Sr. Francesc Ribas, representant d'Unió de Pagesos del Baix Llobregat.
- Sr. Jordi Maymó, director general de Mercabarna.
- Sr. Gustau Garcia Guillaumet, director territorial i provincial del Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació.
- Sr. Joaquim Redondo, regidor de

Treball, Foment i Agricultura; president del Consell Agrari Local.

I ACORDEN

Primer.— Donar el vist-i-plau al traspàs, per part de la Cambra Agrària Local, del dret d'ús dels 3 llocs de venda que disposa a Mercabarna.

Segon.— La concessió del dret d'ús de dos llocs de venda de Mercabarna a la Cooperativa Agropecuària del Delta del Llobregat.

Tercer.— La concessió del dret d'ús d'un lloc de venda a Mercabarna a la Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat.

Quart.— La contractació del personal adscrit als anteriors llocs de venda:

- 3 persones per part de la Cooperativa Agropecuària del Delta del Llobregat.
- 2 persones per part de la Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat.

I PACTEN

Primer.— El Sr. Canillo com a president de la Cambra Agrària Local es compromet a cedir a la Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat, representada pel Sr. Montané, un magatzem dels que figuren com a Patrimoni de la Cambra Agrària Local.

Segon.— El Sr. Ribas, com a representant de la Unió de Pagesos del Baix Llobregat, es compromet a la retirada de les diferents actuacions judicials que en relació a aquest assumpte hagi realitzat.

Tercer.— Treballar en la creació d'una única Cooperativa Agrícola oberta a tots els pagesos del Prat.

Magatzem de la Càmbra Agrària

Amb aquest acord un cop signat s'ha de tancar un període per a ser oblidat i se n'ha d'encetar un altre en què la bona voluntat de tothom serà necessària per aplicar aquest acord. Endavant pagesos del Prat.

L'Eina, núm. 37, de desembre de 1989: «Acord sobre el patrimoni col·lectiu dels pagesos del Prat»

de la seva parada, una vegada formalitzat el traspàs a la direcció de Mercabarna; dels dos treballadors que els corresponien només va voler anar-hi un. Els socis de la Cooperativa realitzaren la venda en comú de la carxofa i l'homogenitzaren amb la seva marca. La Cooperativa Agropecuària, en canvi, no prengué possessió de les parades. Aquest fet preocupava a la Cooperativa Agrícola perquè podia comportar un augment del dèficit de la Cambra Agrària del Prat i obligar amb el temps a vendre més parts del seu patrimoni —de tots els pagesos del Prat—,

com calgué fer amb tres de les sis parades per eixugar el deute milionari que tenia i que no havia quedat encara del tot liquidat.¹²³

El desembre de 1990 la Unió de Pagesos denuncià que l'Institut de Relacions Agràries, després d'intervenir la Cambra Agrària, no s'havia cuidat de res i amb la seva inoperància havia deixat que el tema s'emboqués més. Un dels treballadors que, segons l'acord del gener, havia de passar a la Cooperativa Agrícola, no hi havia volgut anar i la Cambra el continuava mantenint com a seu. La Cambra seguia gestionant les dues parades sense vendre-hi gairebé gens de gènere i sense pagar Mercabarna ni els treballadors, fet que ocasionava més dèficit.¹²⁴

La Unió de Pagesos del Baix Llobregat demanà al diputat del Baix Llobregat al Congrés de Madrid, Francesc Baltasar, d'Iniciativa per Catalunya, i alhora alcalde de Sant Feliu de Llobregat, que fes una pregunta parlamentària al Govern sobre el tema de la Cambra Agrària del Prat, per tal que el ministre d'Agricultura d'aleshores, Carlos Romero, en donar una explicació del cas, mirés de cercar una solució, ja que per a la Unió de Pagesos la conducta del ministeri fins al moment havia estat nefasta i els intents per fer-la rectificar, infructuosos. La resposta escrita del ministre no aportà cap nova informació ni solucionà el conflicte.

La Cambra tenia oficialment tancades les dues parades, tot i que algun pagès hi anava a vendre pel seu compte, i els magatzems seguien tancats. El deute que encara arrossegava era de 35 milions de pessetes.¹²⁵

Després de negociacions llargues i difícils entre la Cambra Agrària Local i la cooperació d'Unió de Pagesos, la Cooperativa Agrícola del Prat aconseguí una parada més de venda a Mercabarna i disposà d'una bona part del magatzem del patrimoni col·lectiu pagès del Prat per comercialitzar matèries primeres per als socis, com adobs, fitosanitaris, etc.¹²⁶

Quatre anys més tard, el 1996, la Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat canvià les parades antigues per una situada al costat de la parada de la Cooperativa de Martorell. Així, entre les dues disposaven de tres parades que utilitzaven en més o menys mesura en funció de les seves necessitats. D'aquesta manera milloraren la situació dins Mercabarna i ampliaren les possibilitats de negoci.¹²⁷

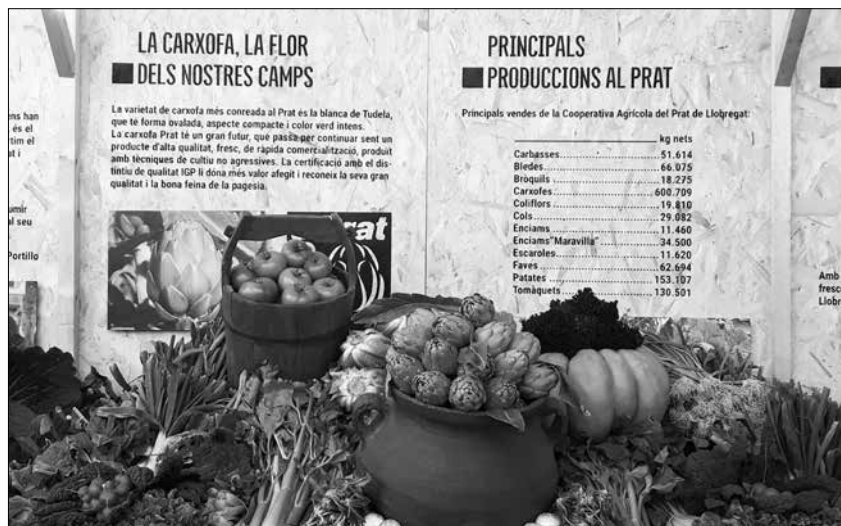
¹²³ *L'Eina*, núm. 39, de maig de 1990: «Parades de Mercabarna per a les cooperatives del Prat».

¹²⁴ *L'Eina*, núm. 42, de desembre de 1990: «Editorial».

¹²⁵ *L'Eina*, núm. 44, d'abril de 1991: «La crisi de la 'Cámara Agraria' del Prat arriba a les Corts espanyoles».

¹²⁶ *L'Eina*, núm. 52, de novembre de 1992: «Nova parada de la cooperativa del Prat a Mercabarna».

¹²⁷ *L'Eina*, núm. 83, de desembre de 1996: «La Cooperativa del Prat millora la seva ubicació a Mercabarna».

Mostra agrícola 44ª Fira Avícola (2017). Autora: Sara Oriol Cañavate

Amb la dissolució de les cambres agràries locals, que es feu efectiva el 1994, tot el patrimoni col·lectiu pagès del Prat de Llobregat passà a ser gestionat per la Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat, entitat que finalment aglutinà els pagesos pratencs. La Cooperativa feu una permuta amb la Generalitat: li cedí part del patrimoni del qual disposava al centre del casc urbà del Prat a canvi d'un nou magatzem a la zona rural, de més fàcil accés per a la pagesia i adaptat a les seves necessitats presents.

El primer president de la Cooperativa Agrícola del Prat fou Julio Martí; el segon, Rafael Montané, durant 7 anys aproximadament; a continuació, Josep Llopis, 14 anys aproximadament, i, després, Joan Ribes i Javi Jiménez.¹²⁸

En l'actualitat la Cooperativa Agrícola del Prat¹²⁹ manté 13 socis actius, que gestionen unes 150 hectàrees dins del Parc Agrari. La seva activitat principal és la comercialització dels productes agroalimentaris que produeix a la parada de Mercabarna (pavelló G 7061) i la compra conjunta d'adobs, productes fitosanitaris i altres materials al servei dels seus associats. Principalment, la Cooperativa produeix i comercialitza, de més a menys quantitat: carxofes, faves, bledes i tomàquets, entre d'altres.¹³⁰

¹²⁸ Informació facilitada per Rafael Montané i Josep Llopis.

¹²⁹ A l'inici de l'any 2018 Jaume Juscafresa era el president de la Cooperativa; Xavier Oliva, el secretari, i Agustí García Segovia, el tesorero. Informació facilitada per Xavier Oliva Peris.

¹³⁰ Informació disponible en un plafó de la 44a edició de la Fira Avícola, any 2017.

2.4 Les eleccions democràtiques al camp pratenc (1993-2016)

La Llei de cambres agràries, aprovada pel Parlament de Catalunya el 23 de desembre de 1993, declarà la desaparició de les cambres locals i mantingué, però, les cambres provincials de les quatre províncies catalanes. Aquesta Llei suposà l'acompliment de dues antigues reivindicacions de la pagesia catalana i de la Unió de Pagesos, atès que d'una banda materialitzava el traspàs real de les competències en matèria de cambres agràries, i, per tant, de representació i normativització agràries, de l'Estat espanyol a la Generalitat de Catalunya, i, de l'altra, dotava les organitzacions professionals agràries d'un mecanisme transparent i oportú per mesurar la seva representativitat i consegüent legitimitat com a portaveus de la pagesia.

Atès el canvi de valor que el nou marc normatiu donà a les eleccions, la Unió de Pagesos no dubtà a canviar la seva postura vers unes eleccions a les cambres agràries i promogué la participació dels seus militants en els comicis electorals que es convocaren el 27 de novembre de 1994.

“Per què la Unió de Pagesos va a unes eleccions a Cambres Agràries? En primer lloc, perquè hi ha la voluntat que siguin unes eleccions vertaderament democràtiques. Els pagesos i ramaders podran així escollir lliurement. En segon lloc, perquè cal mesurar la representativitat de les diferents organitzacions sindicals, deixant clar qui és qui en el món agrari. I en tercer lloc, perquè les noves Cambres Agràries no suposen un ofegament per a les justes reivindicacions de la pagesia. L'actual Llei de Cambres Agràries garanteix plenament aquestes tres condicions. Per això, la Unió de Pagesos participarà en aquestes eleccions. Les eleccions han de servir per organitzar millor el sector agrari.¹³¹”

L'any 2014 es produí un canvi en la normativa catalana que regulava els òrgans i mitjans de participació de la pagesia en l'Administració. La Llei 17/2014, de 23 de desembre, de representativitat de les organitzacions professionals agràries, en considerar obsoleta la institució de les cambres agràries, suprimí les quatre cambres agràries provincials catalanes i donà lloc a un nou model de determinació de la representativitat dels sindicats agraris. Les sisenes eleccions democràtiques del camp català, celebrades el 28 de febrer de 2016, ja estaven emparades pel nou marc normatiu, que considerava Catalunya una sola circumscripció electoral.

A partir de 1994 i fins a l'actualitat, doncs, tal com preveia la llei, s'ha institucionalitzat la celebració d'eleccions al camp català, cada quatre anys, primer amb les cambres agràries provincials i després amb tot Catalunya com a única circumscripció. La pagesia del Prat de

¹³¹ *L'Eina*, núm. 65, novembre 1994: «Editorial».

Llobregat ha estat partícip de les diferents convocatòries. De l'anàlisi dels resultats de les eleccions, plasmada a la taula següent, se'n desprenen diverses consideracions respecte al cens agrari pratenc i al grau de representativitat de les organitzacions professionals agràries al municipi del Prat de Llobregat.

<i>Resultats de les eleccions per mesurar la representativitat de les organitzacions professionals al Prat de Llobregat¹³²</i>					
Data	Cens	Votants	Participació	Nre. de vots	% vots
27/11/94	122	67	55 %	55 UdP 8 IACSI-ASAJA 2 Ramaders i Pagesos	82 % UdP 12 % IACSI-ASAJA 3 % Ramaders i Pagesos
13/12/98	89	35	39,3 %	31 UdP 3 JARC-ASAJA	91,2 % UdP 8,8 % JARC-ASAJA
1/12/02	68	24	35,3 %	15 UdP 6 JARC 2 ASAJA-AEALL	65,2 % UdP 26,1 % JARC 8,7 % ASAJA-AEALL
25/02/07	53	31	58,5 %	8 UdP 19 JARC 2 URAPAC 2 AA	25,8 % UdP 61,3 % JARC 6,5 % URAPAC 5,6 % AA
20/02/11	38	31	81,6 %	21 UdP 10 JARC	67,7 % UdP 32,3 % JARC
28/02/16	29	19	65,5 %	13 UdP 3 JARC 3 ASAJA	68,4 % UdP 15,7 % JARC 15,7 % ASAJA
FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA A PARTIR DEL DOGC ¹³³ , L'EINA I LA TERRA.					

¹³² Llegendra de les sigles de les diferents organitzacions agràries: UdP = Unió de Pagesos, IACSI = Institut Agrícola Català de Sant Isidre, ASAJA = Associació Agrària de Joves Agricultors, JARC = Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya, AEALL = Associació d'Empresaris Agraris de Lleida, URAPAC = Unió de Ramaders i Pagesos de Catalunya, AA = ASAJA-AEALL.

¹³³ Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació (2016): «Resultats electorals publicats al DOGC». Disponible en línia: <<http://agricultura.gencat.cat/ca/departament/eleccions-agraries/resultats-comparats/>> (Última consulta: gener 2018).

En la taula s'observa, en primer lloc, una forta disminució del cens agrari pratenc en els vint-i-dos darrers anys; mentre que l'any 1994 al cens hi havia 122 persones, l'any 2016 els pagesos convocats a les urnes eren 29; el cens agrari pratenc s'ha reduït un 76,3 %, doncs, fet que ens indica una dràstica disminució del nombre de pagesos que cultiven les terres.¹³⁴

En segon lloc, la taula mostra que l'afluència de la pagesia a les urnes ha estat inconstant al llarg d'aquestes sis convocatòries. L'any 1994 acudiren als comicis una mica més de la meitat dels pagesos que hi estaven convocats. Els anys 1998 i 2002 foren els de menor participació electoral, d'un 40 % i d'un 35 % respectivament. L'any 2007 augmentà la participació, que se situà en un 58 %. L'any en què es mobilitzà el percentatge més gran del cens fou el 2011, en què van fer constar les seves preferències sindicals el 82 % dels convocats; en nombres absoluts, però, el nombre de votants fou el mateix que en la convocatòria precedent, de 2007 (31 electors). En els últims comicis electorals, l'any 2016 la participació fou del 65,5 % del cens agrari; en nombres absoluts, fou l'any en què menys pagesos anaren a votar.

En tercer i últim lloc, pel que fa als resultats obtinguts de les eleccions, en la taula s'observa que la formació sindical més votada al Prat de Llobregat, en cinc dels sis comicis electorals celebrats des de 1994 fins a la darrera convocatòria, l'any 2016, ha estat Unió de Pagesos. L'any 2007, el sindicat més votat fou Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya (JARC), en obtenir un 61 % dels vots emesos.

Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya (JARC) és una organització professional agrària que nasqué el 23 de juny de 1997, fruit de la fusió de tres organitzacions professionals agràries que tenien totes elles una trajectòria i prestigi importants en aquest sector des de la dècada del 1970. Es tracta de Ramaders i Pagesos de Catalunya, Joves Agricultors de Girona i la Unió de Sindicats Agraris de Catalunya (USAC), a Lleida.¹³⁵ Des de la seva implementació a la comarca del Baix Llobregat i especialment al municipi del Prat de Llobregat, s'ha establert com l'alternativa forta, enfront de la tradicionalment hegemònica Unió de Pagesos.

¹³⁴ Cal tenir present que el nombre de persones que figuren en el cens sovint no es correspon amb el nombre real de treballadors del camp que activament obtenen els seus ingressos del cultiu de la terra, que acostuma a ser inferior. Això es deu a la manca d'actualització dels censos i al fet que s'hi inclouen professionals d'àmbits no estrictament agrícoles, com el de la jardineria.

¹³⁵ Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya: «L'organització». Disponible en línia: <<http://www.jarc.es/ca/jarc/1>> (Última consulta: gener 2018).

En les dues primeres convocatòries electorals, amb una participació del 55 % i el 39 % respectivament, la Unió de Pagesos obtingué el 80 % dels vots l'any 1994, i el 90 % el 1998. Per tant, els pocs pagesos pratencs que van mobilitzar-se i van participar en les urnes van fer-ho a favor de la Unió de Pagesos. L'any amb menys aflluència electoral, el 2002, amb la participació de només un 35 % del cens, la Unió de Pagesos va obtenir el 65 % dels vots (15 pagesos), mentre que l'associació JARC quedà en segon lloc amb el 26 % dels vots (6 pagesos).

En les eleccions següents, l'any 2007, el percentatge de participació quasi es va doblar i va passar a ser del 58,5 %; en aquesta ocasió va guanyar la JARC, amb un 61 % dels vots (19 pagesos); la Unió de Pagesos n'obtingué el 26 % (8 pagesos).

L'any 2011 votaren el mateix nombre de pagesos que en les eleccions anteriors, 31 agricultors, però els resultats van canviar: un 68 % a favor de la Unió de Pagesos i un 32 % a favor de la JARC.

Finalment, en les eleccions de l'any 2016 per mesurar la representativitat de les organitzacions professionals agràries al Prat de Llobregat hi participaren 19 pagesos —un 65,5 % del cens—, dels quals un 68 % votaren la Unió de Pagesos, un 16 %, la JARC, i un 16 %, l'Associació Agrària de Joves Agricultors (ASAJA).

3. Les aigües de la pagesia pratenca

3.1 La Comunitat de Regants del Canal de la Dreta del Riu Llobregat

La major part de la pagesia pratenca rega les seves finques amb l'aigua del Canal de la Dreta; per aquest motiu, els agricultors del Prat de Llobregat sovint han sigut membres actius de la Comunitat de Regants que gestiona i manté les aigües d'aquest canal de reg.

L'inici del projecte del Canal de la Dreta, que discorre pel pla de ponent del riu Llobregat, és coetani amb el Canal de la Infanta, que rega el delta oriental. La idea de construir el Canal de la Dreta sorgí d'unes reunions de propietaris rurals celebrades a Barcelona l'estiu del 1817. Sota la direcció de Tomàs Soler i Ferrer i la protecció del general Castaños, capità general de Catalunya, l'any 1819 s'inicià la construcció del Canal de la Dreta amb la intenció que regués tot el delta occidental, unes 7.500 hectàrees. L'obra, però, fou abandonada l'any 1820 quan unes fortes avingudes del riu derruïren tot el que s'havia construït fins llavors.¹³⁶

Les obres del Canal de la Infanta s'havien iniciat l'any 1817 amb el mateix director, el mateix protector i la mateixa font de finançament, els terratinents de la zona beneficiada, que el Canal de la Dreta. Aprofitant que la Infanta Lluïsa Carlota de Borbó es trobava a Barcelona, el mes de maig de 1819 s'inaugurà el canal de l'esquerra, i s'obriren les comportes. A diferència del Canal de la Dreta, el Canal de la Infanta, en haver estat construït en bona part fora del delta, en terrenys més alts, no fou destruït per les riuades de 1820.

¹³⁶ La informació històrica del Canal de la Dreta està extreta de la tesi inèdita de Gemma TRIBÓ (1989): «10.4.1 El Canal de la Dreta». A: *Evolució de l'estructura agrària del Baix Llobregat (1860-1931)*. Universitat de Barcelona. També s'ha utilitzat Jaume CODINA VILÀ (1971): «Regadius». A: *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*, p. 358-365.

Trenta-cinc anys més tard de les fortes avingudes del riu que provocaren l'abandonament de l'obra, i després d'alguns projectes fracassats,¹³⁷ el 1855 el Canal de la Dreta ressuscità de nom i de fet, ara per mitjà d'una empresa constructora dirigida per Eusebi Soler, fill d'un dels grans propietaris que havia promogut l'obra el 1817, Juan Soler de la Torre.

Eusebi Soler, preveient que a l'estiu no hi hauria aigua suficient per regar les 7.500 hectàrees que s'havia proposat, lluità enèrgicament per aconseguir que el Govern limités la captació d'aigua del Canal de la Infanta. L'Estat, però, reconegué els drets dels usuaris del Canal de la Infanta, que, a més de l'aigua necessària per regar les 3.000 hectàrees i escaig de la riba esquerra, abastia d'energia diverses instal·lacions industrials. Així, el Canal de la Dreta s'hagué de resignar al cabal que portés el riu després que el Canal de la Infanta satisfés les seves necessitats.

Donat que la sentència no fou favorable als seus interessos, Eusebi Soler demanà fer obres per poder disminuir la secció de les sèquies, ja que, finalment, el volum d'aigua que hi passaria seria inferior al que havia previst. L'Administració li negà les obres i el concessionari respongué sol·licitant una indemnització, que es resolgué favorablement el 18 de juny de 1874 amb la confiscació per part de l'Estat de les obres del Canal de la Dreta. Segons el Reial decret de 12 de desembre de 1855, als promotors de l'obra se'ls atorgaven 99 anys de concessió per a l'aprofitament del Canal de la Dreta, i, després, la propietat passava en mans de l'Estat, però les reclamacions d'Eusebi Soler tingueren com a resultat la confiscació del Canal de la Dreta per part de l'Estat el 1874.

El projecte del Canal de la Dreta del concessionari d'Eusebi Soler comptà des del primer moment amb l'hostilitat del poble del Prat de Llobregat, ja que les obres que s'estaven fent suposaven un mur de contenció davant d'una possible avinguda del riu Llobregat, que comportaria una més que probable inundació del poble. Els pratencs demanaren una modificació del traçat del Canal de la Dreta, però no se'ls escoltà.

A mesura que s'anava avançant en les obres de construcció del Canal de la Dreta, s'intensificaren els conflictes amb l'Ajuntament del Prat de Llobregat. A primers de maig del 1858 l'aigua començà a córrer pel Canal de la Dreta i durant aquell mateix estiu alguns pagesos i propietaris

---

¹³⁷ Per a més informació, consulteu Irma FABRÓ, Margarida GÓMEZ i Antoni RODÉS (1989): «El Canal de la Dreta». A: *Terra i propietat. La transformació del camp pratenc al segle XIX*, p. 100-106. Editat per La Impremta.

pogueren efectuar assaigs de regatges. El Canal desguassava a 300 metres del mar i al llarg de tot el seu recorregut contribuïa enormement a escampar aigües sense sortida al delta occidental del Llobregat, fet que promovia el desenvolupament d'una rica flora aquàtica propícia als gèrmens palúdics. El Canal de la Dreta afavorí d'una manera decisiva la propagació del paludisme, malaltia que provocà que el Prat de Llobregat fos conegut secularment amb el nom d'«el poble de les febres». El 1865 patien febres terçanes la gran majoria de les cases de pagès d'aquest terme municipal.

Una Reial ordre de 28 de gener de 1863 aprovà el reglament per a l'administració i règim de les aigües del Canal de la Dreta. El Tribunal de les Aigües de Sant Boi era l'encarregat de fer complir el reglament. De 1855 a 1866 la societat concessionària s'encarregà de l'explotació del Canal de la Dreta. Es creà un sindicat de regants que era l'encarregat de concedir el reg i fixar el cànon, que segons sembla es feia bastant arbitràriament i per sota dels tipus marcats per la Reial ordre del decret de concessió. El sindicat recaptava el dret d'*alfardilla* o sequiatge a raó de dues pessetes per mujada i any. El dret de reg que el pagès sollicitava no podia excedir els deu anys. De tota manera, sembla que durant aquest primer període tant el sindicat com l'organització del reg foren nominals i no es van organitzar els tantejos, ni es va constituir el jurat o tribunal d'aigües, tal com marcava el reglament.

D'altra banda, després d'anys de negociació de la Junta Pratenca de Sanitat¹³⁸ i les autoritats locals amb totes les entitats i administracions implicades, s'aconseguí que, cap a l'any 1873 el desguàs del curs principal del Canal de la Dreta fos efectuat directament al mar; els secundaris, però, seguiren fent-ho deficientment als estanys de La Ricarda, L'Illa i El Remolar. La manca general de desguassos estava provocant al delta la pitjor situació sanitària del segle.

Enmig de la crisi, el Canal de la Dreta fou confiscat per l'Estat l'any 1874, tal com ja s'ha explicat, i passà a ser administrat per la Delegació d'Obres Públiques de Barcelona. L'Estat passà a ser propietari d'una xarxa distributiva completa, però sense aigües per alimentar-la. Anys abans, a causa de les relacions conflictives entre el Canal de la Dreta i el Canal de la Infanta, l'Estat havia sol·licitat als seus responsables d'obres públiques de la província un estudi sobre la rendibilitat de la xarxa del Canal de la Dreta. L'estudi, realitzat per l'enginyer Miguel Muruve, es

¹³⁸ Jaume CODINA VILÀ (1971): «Dessecació i sanejament». A: *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*, p. 332-346.

feu durant l'estiatge dels anys 1863 i 1864. El primer any fou bastant humit, però el segon la sequera fou tan gran que ni el mateix Canal de la Infanta pogué satisfer les seves necessitats. L'enginyer posà en relleu que entre les rescloses del Papiol i el poble de Molins de Rei es perdia el 50 % del volum d'aigua del riu a causa de les filtracions i de l'evaporació. En canvi, en el trajecte entre Sant Feliu i Sant Boi el volum del Llobregat augmentava considerablement gràcies a les aigües que retornaven del canal de l'esquerra i a la major impermeabilització del sòl. Miguel Muruve, basant-se en el fet que el cabal del riu era més gran prop de Sant Boi que no pas a Sant Vicenç, lloc on es trobava la resclosa del Canal de la Dreta, proposà a l'Administració agafar les aigües des de Sant Boi i aprofitar amb un col·lector les aigües subterrànies. Aquest projecte, però, no es dugué a terme, com tampoc l'estudi que l'any 1874 —el mateix any de la compra per part de l'Estat—, l'enginyer Moragas va proposar al Govern, consistent a fer una resclosa amb estaques 5,5 quilòmetres per sota de la que alimentava el Canal de la Dreta i, així, amb pocs diners, assegurar com a mínim el regatge del Prat de Llobregat.

Quan el Canal de la Dreta passà a ser propietat de l'Estat, la seva gestió s'havia abandonat. En integrar-se l'administració del Canal de la Dreta al Servei Ordinari d'Obres Públiques de la província, es va haver de refer la xarxa de filloles secundàries, es va establir un ordre en les taules de reg i es va reinstaurar el funcionament del Sindicat de Regants amb la intervenció, en nom de l'Estat, del responsable d'obres públiques del districte i de l'enginyer encarregat del Canal de la Dreta.

El preu de les terres de la riba dreta es disparà amb la seva conversió al regadiu. La construcció del Canal de la Dreta va fer triplicar el seu valor, sobretot a Sant Boi i Santa Coloma, on es troben les millors terres. La temporada de reg començava als voltants de juny i acabava a finals de setembre, i habitualment s'efectuava un reg cada deu dies.

Tanmateix, el Canal de la Dreta intervingut per l'Estat, el funcionament del qual s'organitzava per mitjà d'un sindicat, el 1896 regava unes 2.300 hectàrees malgrat les adversitats de tot tipus que hagué de vèncer, els enfrontaments amb els propietaris del Canal de la Infanta i les tenses relacions amb l'Ajuntament del Prat. No arribà mai a regar, però, les 7.500 hectàrees que Eusebi Soler s'havia proposat. El primer terç del segle XX sembla que va arribar a regar unes 3.000 hectàrees.

La llei de 5 de setembre de 1896 és la primera norma legal que recull l'existència de la Comunitat de Regants de la Dreta del Llobregat, a la qual es concedia el règim i l'administració del Canal de la Dreta de l'antic

Sindicat de Regants, però no d'una forma sobirana i independent, sinó dependent en darrer terme de l'aprovació pertinent del Govern Civil de la província.

Actualment, la Comunitat de Regants del Canal de la Dreta del Riu Llobregat és una corporació de dret públic adscrita a l'Agència Catalana de l'Aigua. Així ho establí la resolució de la Comissió de Govern de la Junta d'Aigües extingida, en sessió de 23 de juny de 1992, per donar continuïtat a l'anterior Sindicat de Regants. Té com a funció l'administració i distribució d'una concessió d'aigües superficials del riu Llobregat d'1,5 m³/segon destinats al reg d'una superfície de 1.640,78 hectàrees. Aquesta concessió, que inicialment fou de 3,5 m³/segon destinats al reg de 3.500 hectàrees de conreu, ha anat disminuint progressivament degut al desenvolupament demogràfic urbà i industrial de tota la zona considerada, així com a l'ampliació de la xarxa viària, fèrria i aeroportuària, en detriment dels conreus i del seu enorme potencial agrari inicial.¹³⁹

Mitjançant el seu canal principal, l'aigua captada a la resclosa, que actualment es troba al terme de Pallegà, transcorre pels termes municipals, de nord a sud, de Sant Vicenç dels Horts, Santa Coloma de Cervelló, Sant Joan Despí, Sant Boi de Llobregat, el Prat de Llobregat i sectors de Viladecans i Gavà.

El canal principal se subdivideix en vuit sèquies independents, que reben diferents noms i reparteixen l'aigua que els arriba per tot el territori mitjançant les seves respectives filloles. La secció de cada un dels elements anomenats va disminuint progressivament per afavorir el repartiment de l'aigua a les diferents zones i finques de conreu. En paral·lel hi ha tota una xarxa de desguàs (canals pluvials) que recull les aigües sobrants de reg i les escorrenties superficials. La Comunitat de Regants també s'encarrega del manteniment i l'adequació del centenar de quilòmetres que sumen els onze collectors o canals pluvials.

El Canal de la Dreta és avui una infraestructura amb més de cent cinquanta anys, en la qual en cap moment cap institució pública ni privada ha fet la inversió necessària per a un òptim manteniment i actualització. Per això, malgrat la voluntat i el compromís dels membres de la Comunitat de Regants del Canal de la Dreta, aquest es troba actualment força deteriorat.¹⁴⁰

¹³⁹ La informació sobre l'actualitat de la Comunitat de Regants del Canal de la Dreta està extreta de la pàgina web oficial de l'entitat. Disponible en línia: <<https://canaldreta.org>> (Última consulta: gener 2018).

¹⁴⁰ Vegeu les entrevistes a Xavier Oliva i Josep Piñol.

El sindicat Unió de Pagesos, com a col·lectiu que defensa els interessos de la pagesia, ha denunciat en repetides ocasions el mal estat de la infraestructura i ha ofert propostes de millora del Canal de la Dreta, però sembla que, en les alternatives proposades fins aquest moment, el finançament necessari per a tal renovació sempre acabaria implicant, en última instància, una contribució per part dels pagesos usuaris, els quals no la podrien assumir, tenint en compte les condicions actuals del sector. La Unió de Pagesos i tota la pagesia usuària de les aigües del Canal de la Dreta també han estat guardianes de la qualitat de les aigües que hi discorren i de la seva aptitud per al reg dels cultius hortícoles i fructícoles.¹⁴¹

La pagesia pratenca, en trobar-se al final del recorregut del Canal de la Dreta, va patir durant anys la manca de cabal suficient per poder satisfer les necessitats de reg de tots els usuaris, atès que no podia abastir els qui es trobaven en darrer terme; d'altra banda, en èpoques d'avingudes d'aigua, els pratencs també van patir la manca de desguassos adequats del Canal de la Dreta en tota la seva infraestructura, que abocava les aigües sobre el Prat de Llobregat enlloc de desembocar al mar.

De fet, les inundacions del delta del Llobregat, especialment de les zones de cultiu, han estat i segueixen sent freqüents, sobretot als municipis de Viladecans i Gavà. S'hi han construït urbanitzacions i infraestructures sense respectar el recorregut de les nombroses rieres i rierols que nodreixen els aqüífers de la comarca i el riu Llobregat, que obstaculitzen i desvien els seus cabals, i interrompen també la xarxa de reg del Canal de la Dreta. Els pagesos són els qui han patit de primera mà aquesta manca de consideració dels constructors i de la societat urbanita vers la conca hidrogràfica, que sovint converteix els episodis de pluges en negaments de camps i pèrdues de collites.¹⁴²

La major part dels pagesos pratencs en actiu són membres de la Comunitat de Regants del Canal de la Dreta per convicció i per necessitat: els cal protegir i potenciar la infraestructura que els permet regar els seus camps, especialment les carxofes durant l'estiu.

El 2 d'agost de 1999 s'iniciaren les obres per a la construcció de la depuradora del Prat¹⁴³ i començà una llarga lluita per aconseguir que l'aigua depurada no es llancés al mar sinó que fos retornada a la

¹⁴¹ *L'Eina*, núm. 36, de novembre de 1989: «El Canal de la Dreta fa aigües», i *L'Eina*, núm. 64, de setembre de 1994: «Millorar el Canal de la Dreta».

¹⁴² *L'Eina*, núm. 131, d'abril de 2009: «Els negaments fan perillar el futur de les explotacions agrícoles».

¹⁴³ *L'Eina*, núm. 99, d'octubre de 1999: «Les expropiacions a la comarca».

capçalera del Canal de la Dreta per al seu aprofitament. L'any 2008, degut a la insuficiència de pluges que visqué el país i que determinà la disminució del cabal del riu Llobregat i de l'aquífer del delta i la vall baixa del Llobregat, la Unió de Pagesos impulsà l'aprovació d'una moció per instar l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA) a adoptar mesures urgents per substituir l'aigua procedent del riu del Canal de la Dreta per aigua procedent de la depuradora del Prat, moció que fou adoptada pels plens dels ajuntaments de Sant Boi de Llobregat i Santa Coloma de Cervelló, a més de la Comunitat d'Usuaris d'Aigües Subterrànies del Delta i la Vall Baixa del Llobregat. Cal recordar que, per llei, en cas de sequera l'aigua de boca (aigua de beure) té prioritat sobre l'aigua de regar els conreus.¹⁴⁴

Les obres per garantir el subministrament d'aigua de la depuradora del Prat de Llobregat al Canal de la Dreta s'havien començat a fer en l'episodi de sequera anterior, el 2005, i en aquell moment s'hi havien detectat deficiències que van fer que el 40 % de la superfície que regava el Canal de la Dreta (400 hectàrees) quedés sense aquesta aigua. Com a resposta a la moció, l'ACA es comprometé a adoptar totes les mesures necessàries per tal que des d'aquell moment, sempre que fos necessari, el cabal d'aigua superficial captat pel Canal de la Dreta del riu Llobregat es pogués substituir per aigua residual regenerada de la depuradora o complementar-se amb aquesta aigua.¹⁴⁵ El traçat de la canonada que porta l'aigua depurada de l'EDAR del Prat fins a Sant Boi per ser reutilitzada transcorre, sempre que és possible, per dintre la llera del riu, tal com demanà la pagesia.¹⁴⁶

A l'hora de la veritat, la pagesia ha qüestionat molt l'ús de l'aigua de la depuradora per alimentar el Canal de la Dreta, ja que sembla que no s'ha acabat d'aconseguir que aquesta compleixi les garanties necessàries per poder ser utilitzada amb seguretat per al reg d'hortalisses i fruiters. Vista l'experiència, hi ha qui creu que, en les condicions actuals, en cas de sequera seria més convenient fer una declaració de zona catastròfica que aprofitar les aigües de la depuradora. És transcendent en aquest sentit el fet que el reglament de producció integrada¹⁴⁷ no permet cultivar amb

¹⁴⁴ *L'Eina*, núm. 128, d'abril de 2008: «Moció a l'ACA per a la substitució de l'aigua de riu per aigua depurada».

¹⁴⁵ *L'Eina*, núm. 128, d'abril de 2008: «Compromís de l'ACA per garantir el reg al canal de la dreta del Llobregat».

¹⁴⁶ *L'Eina*, núm. 116, d'abril de 2004: «A punt de retirar-se el projecte de la canonada de retorn de l'aigua depurada». I *L'Eina*, núm. 117, de novembre de 2004: «La canonada passarà per la llera del riu».

¹⁴⁷ La producció integrada combina la utilització de mètodes de lluita biològica per al control de les

aigua depurada,¹⁴⁸ i la major part de les explotacions agràries del delta del Llobregat són de producció integrada.

Malgrat l'existència de reglaments que pauten l'activitat de la Comunitat de Regants del Canal de la Dreta del Riu Llobregat, sembla que el compliment disciplinat de les normes de regatge sempre ha conviscut amb certa astúcia per part dels usuaris. Des de Pallejà fins arran de mar, en cada poble hi ha un síndic que s'encarrega de la gestió del Canal al pas pel seu terme municipal. El pratenc Jordi Torrent ha exercit els càrrecs de síndic del Prat de Llobregat i de president de la Comunitat de Regants del Canal de la Dreta. La funció del síndic és assistir a les reunions de la Comunitat de Regants, coordinar-se amb el zelador del Canal i resoldre els problemes que pugui haver-hi. Hi ha un jurat de reg integrat per tres persones que no formen part de la Junta de la Comunitat de Regants, que s'encarrega d'arbitrar en cas de conflicte i d'administrar les penalitzacions pertinents quan escau (multa o tall d'aigua temporal). La Comunitat de Regants té establerts uns torns de reg; dins de cada torn, sempre té preferència qui està sembrant, i després el conreu de plantes i de terra en blanc.¹⁴⁹

La majoria de parts del Canal de la Dreta són de terra, no són d'obra, i per tant hi ha moltes filtracions al subsòl i es perd força aigua de la captada a la resclosa; en contrapartida, però, aquesta aigua alimenta l'aqüífer del Delta. Amb l'aigua del Canal es rega a manta, no es rega per degoteig; és a dir, s'obre la reclosa i s'inunda el camp, i per tant també l'excedent d'aigua retorna a l'aqüífer. Algunes branques del Canal de la Dreta alimenten els estanys dels Espais Naturals del Delta del Llobregat.¹⁵⁰

3.2 La comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat (CUADLL)

Més enllà de la construcció del Canal de la Dreta del riu Llobregat, al llarg dels anys els pagesos del Prat del Llobregat han utilitzat altres mètodes per abastir d'aigua les seves finques i regar els cultius. D'entre aquests sistemes, destaca especialment la utilització dels pous artesianes

---

plagues i malalties, juntament amb la utilització de productes agroquímics de síntesi (adobs, pesticides, etc.), si bé la seva utilització resta restringida a l'ús d'unes matèries autoritzades determinades.

¹⁴⁸ *L'Eina*, núm. 117, de novembre de 2004: «Converses amb l'ACA per a l'ús de l'aigua de l'EDAR del Prat».

¹⁴⁹ Comunitat de Regants del Canal de la Dreta del Riu Llobregat: «Torn de reg». Disponible en línia: <<https://canaldreta.org/torns-de-reg/>> (Última consulta: gener 2018).

¹⁵⁰ Informació recopilada a partir de les diferents entrevistes.

que s'alimenten de l'aquífer profund del Delta, el qual és gestionat per la Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat (CUADLL).

En la transició del segle XVIII al XIX, el regatge hortícola primitiu, limitat als tancaments de les masies i vivificat amb l'aigua dels pous domèstics o d'una sínia, s'anà estenent, en algunes finques, a camps sencers d'una, dues i tres mujades, sobretot de melons i carbasses.¹⁵¹

Les sèquies i recs que fins a la construcció del Canal de la Dreta i del Canal de la Infanta creuaven la part del Delta més propera a Barcelona no tenien com a missió el regatge dels conreus, sinó el desguàs i el drenatge imprescindibles per fer habitable el terreny i viable l'agricultura majoritàriament de secà.

A la segona meitat del segle XIX, dos poderosos terratinents de la riba inferior dreta, Ferran Puig¹⁵² i Ramon Estruch, instal·laren al terme del Prat de Llobregat màquines de vapor elevadores de l'aigua del riu Llobregat per al regatge de les seves propietats. Malgrat que Ferran Puig fou el primer regant del Canal de la Dreta en nombre de mujades, les seves extenses possessions mancaven d'aigua; per això a partir de 1867 obtingué successives concessions d'extracció d'aigua del riu, que efectuà mitjançant les màquines amb bombes elevadores de 2 a 4 metres esmentades, les quals li permeteren aprofitar fins a 24.000 litres d'aigua per minut a la resclosa construïda per a aquest fi. En Ramon Estruch captà aigua mitjançant una resclosa i la màquina elevadora per primera vegada l'any 1882. Aquest sistema de regadiu persistí fins que es generalitzaren els pous artesianos accionats per un motor elèctric, ja entrat el segle XX.

Cap al 1890, en algunes poblacions del Baix Llobregat, als termes de Cornellà, Molins de Rei, Sant Joan Despí i l'Hospitalet de Llobregat, es construïen uns (mal anomenats) pous artesianos, consistents a clavar uns tubs de ferro dos o tres metres terra endins per trobar l'aigua, i, una vegada trobada, extreure-la mitjançant bombes. La quantitat obtinguda era poca i l'aigua molt impura. El constructor Jaume Clavell, de Cornellà, era qui probablement havia perforat un nombre més elevat d'aquests pous.

A la població del Prat de Llobregat, l'india Jaume Casanovas i

¹⁵¹ La informació històrica sobre el regatge del delta i del Prat de Llobregat està extreta de la tesi inèdita de Gemma TRIBÓ (1989): 10.4.2 «Altres mètodes de regatge». A: *Evolució de l'estructura agrària del Baix Llobregat (1860-1931)*. Universitat de Barcelona. També s'ha utilitzat Jaume CODINA VILÀ (1971): «Regadius». A: *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*, p. 358-365.

¹⁵² Vegeu l'apartat «L'Institut Agrícola Català de Sant Isidre», a 1.1 «Les organitzacions agrícoles presents al Prat de Llobregat a les darreries del segle XIX i principis del XX (1850-1919)».

Parellada, fill de la localitat i enriquit a Cuba, havia fundat una colònia agrícola i ramadera pròspera i prometedora que portava el seu nom, després de transformar terres estèrils i inhòspites en magnífics camps i conreus (actualment aquesta finca l'ocupa l'aeroport). Per a les seves instal·lacions grans i modernes, la colònia Casanovas necessitava aigua en abundància i més bona que la que sortia dels pous que anteriorment ell havia manat perforar, de dos o tres metres de fondària. Fer-la venir del riu, distant d'aquell punt uns sis quilòmetres, hauria resultat onerosíssim i econòmicament ruïnós. La colònia de Jaume Casanovas, igual que altres explotacions agrícoles i ramaderes importants controlades per rics barcelonins, aprofitava com a pastura per als seus ramats la franja litoral, on difícilment hi arribava l'aigua del Canal de la Dreta, i menys encara quan els estiatges eren forts com succeïa sovint. A ple estiu el nivell de les aigües superficials disminuïen i, si la proximitat al mar era molt gran, a vegades, es salinitzaven; com a conseqüència, els pous s'assecaven i el bestiar no tenia aigua per abeurar-se. Aquest fou l'estímul que alimentà l'esperança de Jaume Casanovas, qui sabedor de l'existència d'aigües subterrànies més profundes, manà fer una perforació a la seva propietat.

Cridà, doncs, Jaume Clavell i li encarregà la construcció d'un pou ben pregon. Després de mesos de treballs i temptatives infructuoses, quan tothom ja desconfiava de l'èxit, menys el propietari, el dia 4 d'agost de 1894 l'aigua brollà sobtosament des de 64 metres de profunditat, clara, neta i potable.

Apartir d'aleshores els pous artesiàns es multiplicaren amb una rapidesa vertiginosa per tot el Delta. El descobridor renuncià generosament als beneficis que la llei li concedia. El 1909 existien 83 pous artesiàns entre els municipis del Part de Llobregat, Viladecans i Gavà. Manuel Bertrand i Salsas, propietari de la finca pratenca La Ricarda,¹⁵³ fou el que en feu construir més: a les seves terres en tenia 12.

Actualment, els pous artesiàns per al regadiu de les zones de cultiu del Prat de Llobregat s'utilitzen de manera residual. L'ús principal de l'aqüífer no és agrícola, sinó d'abastiment d'aigua potable al Prat de Llobregat i a d'altres municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona, a través de l'empresa publicoprivada Aigües de Barcelona; i també industrial, en què destaca la cervesera Damm com a gran consumidora.¹⁵⁴

L'òrgan de gestió de l'aqüífer és la Comunitat d'Usuaris d'Aigües de la

¹⁵³ Vegeu l'apartat «L'Institut Agrícola Català de Sant Isidre», a 1.1 «Les organitzacions agrícoles presents al Prat de Llobregat a les darreries del segle XIX i principis del XX (1850-1919)».

¹⁵⁴ Informació facilitada per Xavier Oliva Peris.

Vall Baixa i del Delta del Llobregat (CUADLL), una corporació de dret públic emparada per la legislació d'aigües vigent i tutelada per l'Agència Catalana de l'Aigua. La CUADLL agrupa els usuaris, propietaris i regants que tenen dret a l'aprofitament d'aigües subterrànies i superficials, i representa les activitats d'abastament, industrial, de serveis i agrícola. L'àmbit territorial de les seves competències correspon als aquífers al·luvials i deltaics de la vall baixa i el delta del Llobregat delimitats en el Decret 328/1988, d'11 d'octubre; és a dir, des de la confluència amb la riera de Rubí (el Papiol) fins al mar, incloent-hi tot el Delta. L'abast és d'uns 120 km² de superfície.¹⁵⁵

L'Ajuntament del Prat de Llobregat acordà en el Ple de 2 de maig de 1975 sol·licitar a l'Administració un «règim jurídic especial» a fi de protegir les reserves hidrològiques del delta del Llobregat, base del desenvolupament social i econòmic del municipi. En resposta a la sol·licitud i per recomanació de la Comissaria d'Aigües, la tardor de 1976 es constituí una junta gestora de la Comunitat d'Usuaris d'Aigües Subterrànies, sota la tutela i el suport de la Comissaria d'Aigües esmentada, i s'inicià una llarga tramitació administrativa que portaria a l'aprovació dels estatuts d'aquesta Comunitat d'Usuaris d'Aigües per l'Autoritat Hidràulica de l'Estat, l'octubre de 1981.¹⁵⁶

Tot i que la primera junta de la Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat (CUADLL) es constituí oficialment el 9 de març de 1982, cal assenyalar que des de la tardor de l'any 1976 es treballava en la gestió dels aquífers com si ja estigués legalitzada. A partir de la promulgació de la nova Llei d'aigües, de 2 d'agost de 1985, s'ordenaren i regularen les comunitats d'usuaris d'aigües, se les dotà de contingut i se les qualificà de corporacions de dret públic, adscrites a l'organisme de conca.

Originàriament, la Comunitat només tenia responsabilitat sobre l'àmbit de l'àrea oriental del Delta, però des de l'11 d'octubre de 1988 s'ampliaren les competències sobre el territori, en tot el tram del riu des del Papiol fins al mar, que abasta la vall baixa i tot el Delta.

L'any 2001, la Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat (CUADLL) va signar un conveni de col·laboració amb l'Agència Catalana

¹⁵⁵ Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat: «Què és la CUADLL?». Disponible en línia: <<http://www.cuadll.org/modules.php?name=webstructure&idwebstructure=80>> (Última consulta: gener 2018).

¹⁵⁶ La informació referent als orígens de la CUADLL està extreta de la pàgina web de l'entitat. Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat: «Història». Disponible en línia: <<http://www.cuadll.org/modules.php?name=webstructure&idwebstructure=81>> (Última consulta: gener 2018).

de l'Aigua (ACA), al qual s'incorporà l'any 2004 el Departament de Medi Ambient i Habitatge.

A partir de 2009, la Comunitat d'Usuaris assessora tècnicament la Comunitat d'Usuaris de la Cubeta d'Abrera, amb la qual ja havia establert un conveni de col·laboració tècnica des de l'any 2003 i, des de 2011, assessora la Junta Central d'Usuaris de l'Aqüífer Carme-Capellades.

La Comunitat va col·laborar estretament amb l'Agència Catalana de l'Aigua des del 2006 fins al 2012 en el seguiment de l'impacte hidrogeològic que provocaven les diferents obres incloses en el Pla Delta: la línia 9 del Metro, l'ampliació del port de Barcelona, el tren d'alta velocitat i l'ampliació de l'aeroport.

Al llarg d'aquests anys, la Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat ha controlat l'evolució de diferents paràmetres dels aqüífers i ha perseguit la seva preservació per tal de resoldre els problemes derivats del desequilibri entre l'explotació i la recàrrega. També ha proposat a l'Administració les mesures que ha cregut oportunes, en el marc de les seves competències. Aquestes propostes han estat defensades davant de tots els organismes competents, mitjançant entrevistes als màxims responsables de les diferents institucions i la presentació de nombrosos informes i estudis elaborats pel Departament Tècnic de la Comunitat.

Els pagesos pratencs amb pou a les seves finques tenen dret, com a consumidors de l'aigua de l'aqüífer, a participar en les reunions de la Junta General de la CUADLL, però sovint la seva veu queda ofegada degut a la força dels altres membres, que utilitzen l'aigua amb finalitats d'abastiment urbà i industrial. La pagesia pratenca reivindica, però, des de fa uns anys, participar en la gestió de l'aigua de la CUADLL com a destacats proveïdors de l'aigua de l'aqüífer, ja que aquest es recarrega gràcies a les filtracions de l'aigua superficial i de la pluja que es produeixen en les superfícies sense asfaltar: els seus camps de cultiu, els camins rurals i tota la xarxa de reg i desguassos del Canal de la Dreta.¹⁵⁷

3.3 El desviament del riu Llobregat i la pèrdua de sòl agrícola

L'element imprescindible a l'hora d'explicar i entendre el paisatge agrari del Prat de Llobregat és el riu que desemboca en el seu terme, el Llobregat, el qual al llarg dels anys ha anat configurant el fèrtil delta que la pagesia

¹⁵⁷ Informació facilitada per Xavier Oliva Peris. Vegeu l'apartat 3.1 «La Comunitat de Regants del Canal de la Dreta del riu Llobregat» a "Introducció".

pratenca ha cultivat.¹⁵⁸ El curs del riu, però, ha volgut ser controlat pels homes des d'antic, tant per afavorir la convivència del riu amb les zones de poblament, com per la voluntat de l'home de posar la natura al seu servei.

La discussió sobre l'oportunitat o no de modificar el traçat natural del riu ha viscut, a grans trets, tres etapes. El seu desenvolupament ha condicionat la disponibilitat de terra per al cultiu, motiu pel qual els pagesos s'han hagut d'associar per fer valer els seus drets i interessos. En una primera etapa, era el poble del Prat de Llobregat el qui demanava el desviament del riu per evitar les incontrolades avingudes d'aigua que provocaven l'estanyament del sòl i la insalubritat del delta. En una segona etapa, la lluita contra el desviament d'un riu Llobregat al qual ja no acompanyava l'amenaça del paludisme es convertí en un clam contra la dictadura franquista. Finalment, amb els ajuntaments democràtics ja consolidats, el Pla Delta donà llum verda al desviament del riu.

PRIMERA ETAPA

Des del segle XVI, es publicaren diversos projectes que proposaven el desviament del riu Llobregat per raons principalment de caire sanitari. Cal recordar que el Prat de Llobregat era conegut com el «poble de la febres», nom vague i genèric amb què es designaven malalties tals com el paludisme, la disenteria, el tifus i les hepatitis, sorgides a causa de les aigües estancades del Delta.¹⁵⁹ El Projecte de sanejament del subsòl de Barcelona, de Pere García Faria, publicat el 1893, defensà amb gran quantitat d'arguments el desviament del riu com a un dels elements bàsics per aturar les malalties endèmiques i aprofitar per a l'agricultura un dels territoris més fèrtils de Catalunya, el delta del riu Llobregat.¹⁶⁰

Malgrat que els diferents projectes comptaven amb l'aprovació i el suport de la gent del Delta, cap d'ells s'arribà a executar. L'octubre de 1901 els habitants del delta del Llobregat anaren al teatre Tívoli de Barcelona amb l'objectiu de donar a conèixer la seva situació a la gran ciutat: les avingudes del riu seguien condicionant la seva activitat.¹⁶¹

De forma parcial i finca a finca, en resposta a la no execució de cap

¹⁵⁸ Vegeu l'apartat «Context geogràfic del municipi del Prat de Llobregat», a "Introducció".

¹⁵⁹ Jaume CODINA VILÀ (1966): «La insalubritat». A: *Delta del Llobregat. La gent del fang. El Prat: 965-1965*. Editorial Montblanc, p. 17-18.

¹⁶⁰ La informació referent a l'evolució històrica de la voluntat de desviar el riu s'ha extret de Jesús A. VILA (2009): «Trenta anys de lluita contra el desviament del riu Llobregat (1971-2001)». A: *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Coord.: Esther Hachuel. P. 405-455.

¹⁶¹ Jaume CODINA VILÀ (1971) també explica «els projectes d'endegament del Llobregat» a *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*, p. 347-351.

dels projectes proposats, la pagesia i la població del delta anaren resolent la qüestió del sanejament i la dessecació de terres, de manera que el primer terç del segle XX el delta del Llobregat visqué els millors anys agrícoles de la seva història.¹⁶²

Després de la Guerra Civil espanyola (1936-1939), els plans de desenvolupament dels anys 1950 van comportar un augment desaforat i gens planificat de la urbanització en detriment de la producció agrària, fins a l'extrem que en pocs anys es reduí dràsticament el sòl agrícola de tots els municipis deltaics, inclòs el Prat de Llobregat. Del desviament del riu, però, amb prou feines se'n seguí parlant, malgrat que el riu continuà desbordant-se —cosa pròpia d'un riu de la conca mediterrània— i que les queixes per les riuades s'incrementaren cada tardor, perquè cada tardor els damnificats foren més nombrosos.

SEGONA ETAPA

El 25 de setembre de 1962 es registrà a Catalunya la pitjor catàstrofe hidrològica de la història moderna del país. La gran avinguda dels rius Llobregat i Besòs causada per una pluja intensa i sobtada provocà 441 morts, 374 desapareguts i 213 ferits; destrosses valorades en 2.650 milions de pessetes, incloent-hi la destrucció total de molts habitatges, diversos ponts, carreteres, part de la xarxa ferroviària i de les indústries, i la pèrdua de més de la meitat de la collita de temporada de la conca del Llobregat. La tardor de 1971 es produí també una riuada important, tot i que sense el balanç de víctimes precedent.

Aprofitant les demandes de canalització del riu Llobregat que suscitaren aquestes fortes inundacions, amb pronunciaments a la majoria d'ajuntaments riberencs sobre la necessitat d'evitar l'amenaça permanent del riu i amb manifestacions de veïns, l'Estat volgué executar un nou projecte de desviament del riu que permetria l'ampliació del port.

La reivindicació històrica de desviament del riu Llobregat vinculada al sanejament del Delta havia desaparegut de l'òrbita pública quan es feu evident que el paludisme ja no era una amenaça; els anys 1960 i 1970 la població del Delta demanà la canalització del riu, però en cap moment el seu desviament. Els pratencs, que durant tant de temps havien demanat el desviament per al sanejament del poble sense que les seves peticions fossin escoltades, s'oposaren frontalment al projecte del Ministeri d'Obres Públiques.

En plena agonia franquista, la lluita a favor de la canalització es

¹⁶² Vegeu l'apartat 1.2 «La primera onada exportadora del Prat de Llobregat (1919-1936)».

convertí en un clam contra la dictadura, amb una argumentació política impecable. Les constants avingudes del riu i la imprevisió administrativa, que era incapaç d'evitar víctimes i pèrdues econòmiques amb les obres oportunes, es visqueren com a reflex de la desídia i l'abandonament en què la dictadura mantenia la legió de mà d'obra immigrada del Delta i del curs inferior del riu Llobregat.

Al Prat de Llobregat el desviament proposat del riu provocava una sèrie de perjudicis evidents. D'una banda, afectava bona part del sòl agrari en un moment en què la pagesia autòctona encara era important i tenia influència sobre la població. De l'altra, una actuació sobre la llera natural podia perjudicar l'alimentació de les aigües subterrànies, salinitzar-les irreversiblement i perjudicar així el consum d'aigua de boca i l'alimentació fabril, amb les conseqüències previsibles sobre la salubritat, la productivitat i l'ocupació. Per acabar, el desviament de la llera deixava a l'altra banda del riu terrenys pratencs fàcilment annexionables a Barcelona, via la Zona Franca o el port, fet que preocupava a les autoritats locals, que patien la pressió que exercia la gran metròpoli sobre el seu territori, amb un aeroport que ja aleshores reclamava tímides ampliacions de terminals i de pistes. Cal afegir la poca sensibilitat ambiental que les autoritats franquistes mostraven respecte al riu i la totalitat de la ribera, on es permetien abocaments industrials i orgànics que van malmetre el cabal, i l'explotació d'àrids sense control que destrossava el paisatge i contaminava el subalvi.

Alguns pagesos del Prat de Llobregat entraren a formar part de la junta de la Germandat Sindical de Llauradors i Ramaders ¹⁶³ local amb l'objectiu de lluitar contra el desviament del riu des de la institució encarregada de defensar els interessos de la pagesia. Ser expropiats per deixar pas a la nova llera del riu suposava perdre els terrenys que treballaven els agricultors, i les masies on vivien.¹⁶⁴

L'Ajuntament del Prat de Llobregat edità un número extraordinari del seu *Butlletí Municipal* (gener-març 1975) per encapçalar la protesta contra el desviament del riu i justificar l'oposició al projecte.

A partir del gener de 1976, l'oposició al desviament fou un clam. Tot el moviment ciutadà del Prat de Llobregat i del conjunt de la comarca mostrà la seva protesta contra el que es considerava una nova agressió injustificada al territori i a la riquesa natural de l'aquífer profund. Tots

¹⁶³ Vegeu l'apartat 1.4 «La Postguerra i segona onada exportadora del Prat de Llobregat (1939-1975)».

¹⁶⁴ Informació facilitada per Jaume Petit Busquets.

els ajuntaments de la comarca posaren de manifest l'oposició a les obres i el suport a les iniciatives de resistència al projecte.

El dia en què, a finals de juliol de 1976, els funcionaris del Ministeri d'Obres Públiques (MOP) anaren a l'Ajuntament del Prat de Llobregat a aixecar les actes de les expropiacions de terres i disposar el pagament dels preus justos corresponents per poder iniciar l'execució de les obres de desviament del riu, desenes de propietaris de terres afectades pel desviament es concentraren davant l'Ajuntament i els funcionaris foren testimonis directes d'una oposició popular en tots els àmbits, des dels pagesos fins al consistori, passant per bona part de la població i de les institucions i organismes comarcals. Un parell de dies després d'aquest fet, pacífic però contundent, el Govern Civil de Barcelona ordenà la suspensió provisional de les expropiacions pel desviament del riu, seguint ordres del MOP.

El setembre de 1976 la Comissió de Defensa del Prat, que aplegava entitats, organismes, associacions, partits i sindicats, redactà un manifest contra el desviament del riu. El text fou aprovat per unanimitat en sessió plenària municipal i difós a plana sencera en la premsa de Barcelona.¹⁶⁵ En aquest mateix ple, l'Ajuntament prengué una de les decisions de més transcendència històrica del període en relació amb el desviament del riu: sol·licitar permís per fer una «reunió itinerant» —en el llenguatge del moment— el 17 de setembre. Aquella manifestació reuní entre 15.000 i 25.000 persones, segons les fonts; per un municipi d'una mica més de 50.000 habitants, fou un èxit incontestable.

L'oposició al desviament del riu fou al Prat de Llobregat la clau de volta de tot l'edifici de la conquesta popular de la democràcia representativa que s'estava construint i que no seria efectiva del tot fins el 3 d'abril de 1979, quan tingueren lloc les primeres eleccions municipals democràtiques després de la dictadura franquista. El manifest del Prat de Llobregat es pronunciava contra el desviament i contra la salinització progressiva de l'aquífer, però també feia una crítica al desenvolupament econòmic català, que centralitzava tota la dinàmica comercial al port de Barcelona, amb la llista considerable de servituds que aquest model de desenvolupament comportava en detriment d'un creixement equilibrat

¹⁶⁵ El manifest «El poble del Prat. A qui vulgui escoltar-lo» es publicà al diari *Hoja del Lunes* el 13 de setembre de 1976. Es pot consultar al fons d'hemeroteca de la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica. Disponible en línia: <http://prensahistorica.mcu.es/es/publicaciones/numeros_por_mes.cmd?idPublicacion=1000984&anyo=1976> (Última consulta: gener 2018). L'autor, Jesús A. VILA, també el reproduceix a *op. cit.*, p. 423.

Manifestació contra el desviament del riu, 1976. Fons municipal (AMEP)

i harmònic dels municipis que havien de suportar aquest pes. Fou una crida contra la suburbialització creixent del terme i contra la política autoritària de fets consumats.

L'agost de 1978 el Grup de Defensa del Medi Ambient del Prat organitzà la Marxa del Llobregat, desautoritzada pel Govern però ben documentada en la premsa, la qual recorregué durant tres setmanes els municipis de la riba del Llobregat, des de Castellar de N'Hug fins al Prat de Llobregat, explicant els arguments contra el desviament i clamant per la revitalització del riu.

El mateix mes d'agost, enmig d'una crisi econòmica aclaparadora i encara amb una situació predemocràtica als ajuntaments, el Govern de la Unió de Centre Democràtic (UCD) atorgà un Estatut d'autonomia al Port de Barcelona, entitat que des de mitjan segle XIX era un factor de pressió sobre el desviament del riu. Des de 1978, el Port és una entitat pública amb personalitat jurídica independent de l'Estat, que es regeix pel dret privat, com una empresa mercantil. Aquest èxit pel que fa a l'autonomia de gestió es veu limitat, però, per la dependència tarifària de l'Estat. La nova gestió convertí el port de Barcelona en un port molt rendible, amb un zenit financer l'any 1983.

TERCERA ETAPA

El 12 de novembre de 1988, el cel semblà de nou abocar-se sobre la comarca i provocà una forta avinguda del riu. Les conseqüències foren tràgiques una vegada més: tres morts, dos desapareguts, centenars de persones evacuades de les seves cases i danys a diferents punts de la comarca avaluats en 8.000 milions de pessetes. Els municipis més afectats foren Sant Vicenç dels Horts i Sant Boi, on les rieres i els torrents a cel obert inundaren carrers i places. Serveis fonamentals com el fluid elèctric, el telèfon o el subministrament de l'aigua potable patiren les conseqüències del desastre al llarg d'uns quants dies, amb la queixa subseqüent dels veïns de molts dels municipis malmesos. Les terres del Delta quedaren, una vegada més, negades durant dies i dies, i bona part de la collita d'horta es malmeté del tot. Els alcaldes del Baix Llobregat demanaren al Govern la declaració de zona catastròfica, l'agilitació del pla de sanejament i la dotació del pla d'inundacions.

A la darrerria del segle XX, no era acceptable que les inundacions sobtades encara posessin en perill vides i hisendes i, ara sí, les autoritats, els agents socials i econòmics, i la societat civil en el seu conjunt, semblaven no resignar-se a passar pàgina mentre no hi hagués un compromís ferm, amb recursos finalistes, per resoldre el dèficit d'infraestructures de sanejament que afectava tota la conca fluvial, inclosos els desguassos de les rieres que desemboquen al Llobregat, els collectors municipals d'aigües pluvials, els ponts, les carreteres i la llera mateixa del riu.

El 1989, mentre la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona signava un conveni amb la Generalitat per invertir a la comarca 6.000 milions en obres hidrològiques d'arranjament d'infraestructures, el Govern de la Generalitat considerà que havia arribat l'hora d'estudiar el tema del Llobregat en tota la seva integritat fluvial i proposà, juntament amb la inversió del Pla de sanejament, el desviament de la llera del riu dos quilòmetres al sud per preveure l'ampliació del port de Barcelona.

L'Ajuntament del Prat de Llobregat qualificà d'oportunista la proposta de la Generalitat i entaulà un procediment judicial en contra. El Consell Comarcal també s'oposà frontalment al projecte. Com a resposta pacificadora, la Generalitat decidí impulsar el Pla d'espais d'interès natural (PEIN), que preveia catorze zones de la comarca, entre les quals els estanys del Remolar-Filipines i els aiguamolls de la Ricarda-Ca l'Arana, al bell mig del Delta.

L'any 1990 el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya anul·là

l'execució del projecte de desviament del Llobregat de la Generalitat argumentant que no hi havia cap projecte d'ampliació del port que justificués la necessitat de desviar el riu per permetre'n l'ampliació.

Però la condició de la sentència no es feu esperar i, sota l'empenta de la cita olímpica de 1992, es redactà el Pla director del port de Barcelona. L'autoritat portuària del Port de Barcelona en reorganitzà la gestió per garantir-ne la rendibilitat, la competitivitat i el creixement futur. L'antic port es va estructurar en tres zones concretes: el port vell, dirigit a l'explotació turística; el port comercial, amb una especialització creixent en la recepció i distribució de contenidors, i el port logístic, com a gran centre nodal de mercaderies. Tot era a punt per reclamar la quarta ampliació, la reclamació històrica, que havia de permetre una extensió total de 1.265 hectàrees a meitat del segle XXI. Només faltava l'acord per al desviament del Llobregat dos quilòmetres al sud de la llera original. Abans que acabés el 1992, el Govern central anuncià el desviament del Llobregat per permetre l'ampliació del port logístic.

Atesa la manca de resistències organitzades a nivell popular, l'Ajuntament del Prat de Llobregat acabà cedint al desviament del riu i el 16 d'abril de 1994 signà el Pla Delta.¹⁶⁶

Enfront de les 25.000 persones del Prat i de tota la comarca que assistiren a la gran manifestació contra el desviament del riu l'any 1976, divuit anys després només unes quantes desenes de persones estigueren presents a la plaça de la vila el dia de la signatura del conveni esmentat. Foren, bàsicament, militants del moviment ecologista, l'única oposició que ha tingut el Pla Delta des de la seva signatura fins a la culminació del projecte. Organitzats entorn de la Coordinadora contra el Desviament del Llobregat, anomenada més tard plataforma «Salvem el Delta», i amb l'important suport de DEPANA (Lliga per a la Defensa del Patrimoni Natural), monopolitzaren la protesta contra el Pla, les obres projectades i el greu impacte ambiental que, des del seu punt de vista expert i documentat, representaven per als ecosistemes de la reserva natural. «La força mediambientalista, plena de voluntarisme i esperit cívic, representava només un gra de sorra a la sabata del poder: una molèstia empenyadora però suportable».¹⁶⁷

L'Ajuntament del Prat de Llobregat considerà el Pla Delta un projecte integral de tot el terme municipal que li permetia organitzar i gestionar el seu territori; abans del Pla Delta, l'Ajuntament no havia

¹⁶⁶ Vegeu l'apartat «Context geogràfic del municipi del Prat de Llobregat» a "Introducció".

¹⁶⁷ Jesús A. VILA (2009). *Op. cit.*, p. 443

pogut desenvolupar cap planificació perquè no era amo del seu territori; només podia gestionar el seu nucli urbà, ja que sobre la resta del territori actuaven legalment altres administracions.

Tot i l'impacte ambiental i la pèrdua d'espais naturals i de sòl agrícola que es podien derivar dels projectes més importants, el Pla Delta preveia diverses actuacions de millora ambiental per compensar aquestes pèrdues.

Entre el desviament del riu, la construcció de la infraestructura viària anomenada Pota Sud i l'ampliació del port i la de l'aeroport, l'extensió agrícola pratenca es va reduir dràsticament. El desviament del riu comportà per a la nova llera el negament d'una extensa àrea de conreu del Prat de Llobregat.

En total hi hagué un centenar de pagesos afectats per les expropiacions pel desviament del riu, entre propietaris i llogaters.¹⁶⁸ La Pota Sud, infraestructura viària que uneix les rondes de Barcelona amb l'autopista A-16 i l'aeroport del Prat, comportà l'expropiació de més de 51 hectàrees de terreny agrícola de regadiu de primera qualitat, la major part situades als termes municipals del Prat i Sant Boi, a més de l'enderroc de diferents masies. Més de 80 famílies pageses resultaren perjudicades en més o menys grau per aquesta obra i fins i tot algunes perderen la seva casa i gran part de les terres de conreu.¹⁶⁹

Per defensar millor els interessos dels implicats, el sindicat Unió de Pagesos i la Cooperativa del Prat constituïren un col·lectiu d'afectats que donà suport i assessorament moral i legal a tots els expropiats i procurà que es donés el valor merescut al territori al qual es veien forçats a renunciar.¹⁷⁰

Avui, el record de les propietats agrícoles i les masies cobertes d'aigua per la llera actual del riu segueix molt viu en la ment i la quotidianitat dels pratencs, especialment d'aquells qui visqueren en primera persona les expropiacions. La pèrdua d'aquest territori agrícola comportà l'abandonament de l'activitat de cultiu d'una part de la pagesia pratenca, significativa tenint en compte que es produí en un moment en què el sector primari ja es trobava en fort retrocés al municipi.

¹⁶⁸ *L'Eina*, núm. 90, de desembre de 1997: «Albert Coll Canillo, pagès afectat pel desviament del riu».

¹⁶⁹ *L'Eina*, núm. 82, de desembre de 1996: «Quan l'asfalt s'emporta per davant fruiters, carxofers i la cuina de l'àvia».

¹⁷⁰ *L'Eina*, núm. 73, de setembre de 1995: «La construcció de la Pota Sud s'emportarà 5 masies i més de 100 mujades de conreus».

4. Les carxofes, els pollastres i els cavalls del Prat de Llobregat

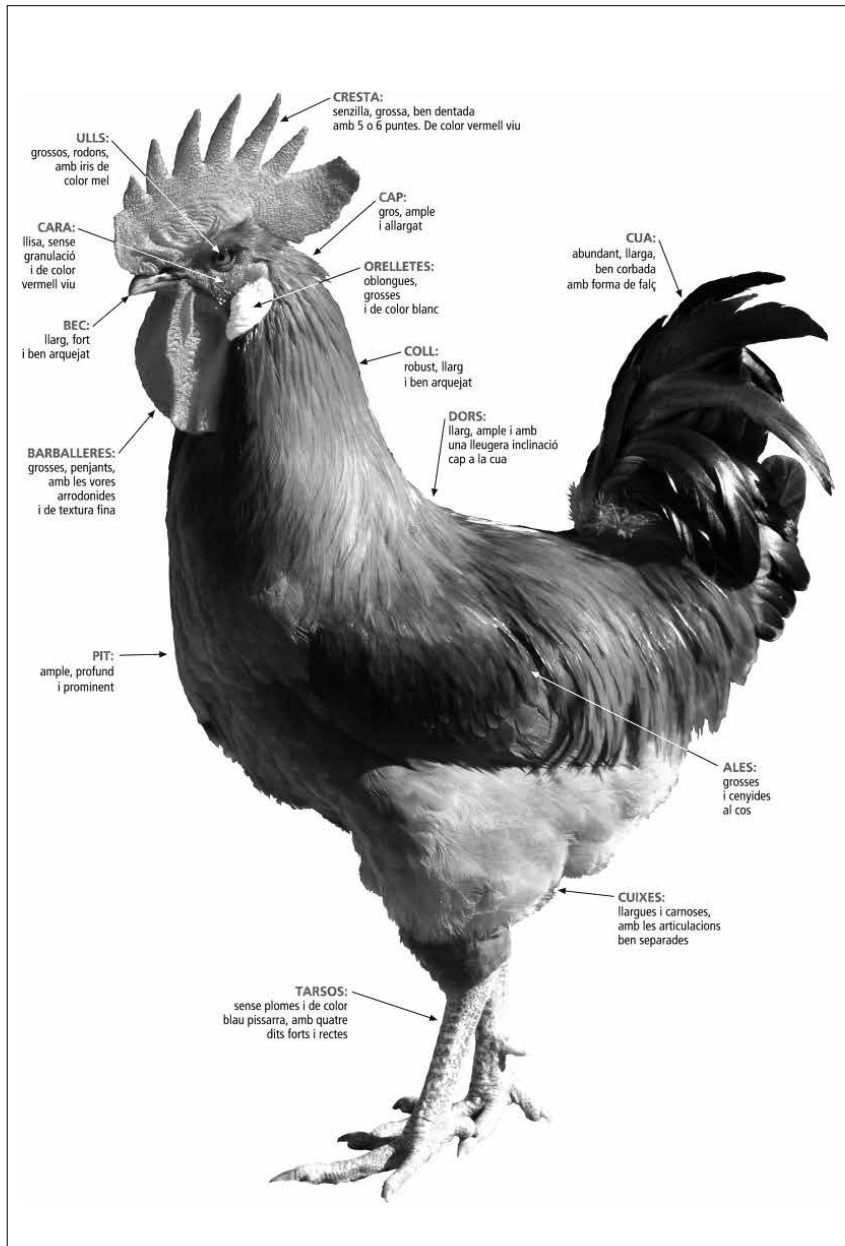
4.1 El pollastre i capó de la raça Prat¹⁷¹

A principis del segle XX, totes les masies del delta del Llobregat tenien un bon nombre d'aviram format per ànecs i oques, galls dindis i, sobretot, galls, gallines i capons. Aquests animals acostumaven a criar-se sols sense cap atenció especial, i s'alimentaven de tot allò que podien arrebregar al voltant de la masia. Amb el temps, i gràcies a l'anomenada que anaven adquirint els exemplars del Prat de Llobregat, les mestresses de les masies els començaren a dedicar més atenció pels guanys creixents que obtenien de la venda d'ous i aus. L'aviram del Prat es venia, s'incloïa en els pactes dels contractes de lloguer de terres i de cases en senyal de respecte al propietari, i era l'objecte preferit de regal dels pratencs, particulars i autoritats, quan volien quedar bé amb l'obsequiat. El comerç d'animals, especialment el de capons, s'incrementava de manera espectacular per Nadal: servir un capó del Prat en l'àpat de Nadal era un símbol inequívoc de distinció a l'abast només de butxaques selectes.

A Catalunya, el naixement de l'avicultura va arrencar amb la fundació de l'Escola d'Avicultura d'Arenys de Mar, l'any 1896, per Salvador Castelló Carreras, i va tenir una gran rebrotada els anys 1920, amb la creació de nombroses granges avícoles, especialment als voltants de Reus.

La tasca de Salvador Castelló va ser molt important en tota la comarca del Baix Llobregat, especialment al Prat, on li va cridar l'atenció la varietat local d'aviram, que tenia una gran anomenada en el mercat

¹⁷¹ La informació d'aquest apartat està extreta principalment del llibre *Pollastre i Capó Raça Prat. 25 anys de Fira. Identitat. Tradició. Gastronomia*. Coordinat per Antoni PALMA (1999).

Característiques del Pota Blava. Font: http://www.pollastredelprat.org/presentacio2_1/_5G1ICS7tAW78n-lblpPITymmmDJxAPICQ5viN1ghEpeOB8Bx_Z0EGg

barceloní i que presentava unes característiques comunes, perpetuades al llarg dels segles. Totes aquestes característiques comunes eren signe evident que es tractava d'un grup racial, dintre una població autòctona.

Un cop fixats els trets característics de l'aviram del Prat, Salvador Castelló va emprendre una entusiasta campanya de divulgació, bàsicament a través de la seva presència en concursos i exposicions estatals i internacionals. Així, les gallines del Prat van ser presents a l'Exposició de Barcelona de 1899 i a l'Exposició Universal de París de 1900.

L'any 1921, la Mancomunitat de Catalunya, conjuntament amb la Junta Regional de Ramaders de l'Associació General de Ramaders del Regne, organitzà un concurs al Prat de Llobregat per a tota la zona del pla de Barcelona. El concurs anava destinat als animals de corral i comprenia galls, ànecs i conills. Com a preàmbul i difusió de l'acte, el professor Salvador Castelló pronunciava una conferència al Prat el 12 de febrer. El concurs se celebrà el 27 de febrer.

L'èxit d'aquesta convocatòria feu que el consistori municipal acordés crear una comissió per a l'organització d'un concurs local destinat únicament als pollastres, amb l'objectiu d'aconseguir la selecció i millora de les aus de corral de raça Prat. Malgrat aquest interès, no hi ha constància documental que s'arribés a organitzar.

La tasca de Salvador Castelló l'obligà a freqüentar el Prat de Llobregat, voltar per les masies i parlar amb les pageses. Els carruatges de cal Xica eren els que feien el servei regular amb Barcelona i la família disposava de tartanes que acostumava a llogar. El professor Castelló, en els seus recorreguts pel Prat, utilitzava el servei de cal Xica, i, molt sovint, en les seves passejades es feia acompanyar d'un vailet, fill del Pep de cal Xica. Aquell jove era Josep Colominas Vergés, en qui va arrelar tan fort l'afició per l'aviram que uns anys després fundaria amb la seva dona la Granja Avícola Prat, la productora més important d'aquesta raça.

Josep Colominas va aprendre l'ofici al costat del professor Castelló i va fer els estudis a l'Escola d'Avicultura d'Arenys de Mar. En el món de l'avicultura va assolir un gran prestigi, com proven els nombrosos càrrecs que ocupà, entre els quals destaca la presidència de la Unió Catalana d'Avicultors i Cunicultors, des del 1945 fins a la seva mort.

Rosa Álvarez, originària de Barcelona, es va casar amb Josep Colominas l'any 1925. La jove parella s'instal·là en una casa granja al carrer del Centre i es van dedicar a criar pollets aplicant des del començament els avenços més moderns i seguint les orientacions tècniques del professor

Castelló. L'èxit del petit negoci va ser tan important que ben aviat se'n van plantejar l'expansió. Per això van adquirir uns terrenys als afores del nucli urbà, prop de la carretera de l'Aviació.

El desembre de 1928, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre organitzà una edició del Concurs Exposició Avícola Raça Prat, en el qual el lot d'exemplars presentat per Josep Colominas Vergés obtingué el primer premi. Estava format per un gall i dues gallines adultes, un pollastre, i dues gallines joves i dos capons.

L'any 1930 es proposà, definí i aprovà el primer patró de la raça Prat, a iniciativa de Salvador Castelló. Aquest aviram és fàcilment identificable, sobretot, pel seu colorit característic. Entre d'altres característiques externes destaquen les seves plomes, d'un viu ros fosc sense arribar al rogenic, amb un to més pujat en el gall, especialment a les plomes del coll i del dors, que són lluentes, com envernissades, i d'un ros fosc uniforme en la gallina. Les plomes caudals del gall són de color negre verdós, amb reflexos metàl·lics, i ben negres en la gallina. És també molt característic el blau pissarra de les potes i dits, del qual prové el renom amb què les aus són molt conegudes arreu: potablaves. A més de les plomes i potes destaca el vermell viu de la cresta, la cara i les barbelleres; el blanc de les orelletes; els ulls avellana rogenic, i el bec fosc. Mascles i femelles tenen característiques comunes i algunes petites diferències en el seu tipus racial.

Les noves instal·lacions de la Granja Avícola Prat, regentada per Josep Colominas i Rosa Àlvarez, es van construir l'any 1932 i eren modèliques en el seu temps. La granja disposava d'un gran llac artificial, incubadora i diferents galliners per a la multiplicació i selecció dels exemplars. A més de gallines, també s'hi criaven ànecs i altres aus.

Els ous per a la cria s'escollien d'entre els que produïen les gallines en el segona any de posta. Havien de pesar uns 65 grams, estar perfectament calcificats i no tenir allargaments ni anells. Els ous eren dipositats a la incubadora, proveïda de calefacció i ventilació forçada; després, els ous eliminaven el diòxid de carboni; es mantenia la temperatura constant, i es giraven els ous regularment durant tot el procés.

Un cop nascuts els pollets, s'eliminaven els que presentaven imperfeccions i impureses i es procedia al sexament dels nascuts. Els pollets continuaven el seu creixement a la pollera, ben aïllada de l'exterior, amb una temperatura màxima de 30° a 32° i mínima de 29° a 27°, i una superfície calculada d'un metre quadrat per cada deu pollets. En funció del seu desenvolupament, entre les sis i les vuit setmanes eren

traslladats als departaments de cria, als galliners on disposaven de sol, arbres i espai suficient per al seu desenvolupament físic. Als cinc mesos les gallines i els galls joves que no presentaven una gran precocitat eren destinats al consum.

La resta d'exemplars, que havien estat anellats per poder conèixer les seves línies de creuament, continuaven el seu desenvolupament als galliners de multiplicació. Per a aquestes instal·lacions, que s'orientaven amb la façana principal a migdia per facilitar que el sol penetrés fins al fons del galliner, es triaven terrenys sorrencs, permeables, amb un pendent lleuger per fer circular l'aigua. Finalment, hi havia 27 galliners de selecció ocupats cadascun per dotze gallines i un gall, és a dir, un total de 324 gallines i 27 galls amb una mitjana de posta de 210 ous anuals per gallina.

Després de la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), l'any 1931 el Servei de Ramaderia —dependent del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles de la Diputació de Barcelona— rebé l'encàrrec de la Generalitat de Catalunya de reprendre els concursos que havien donat tant de nom per a tota mena de bestiar a la Mancomunitat de Catalunya abans de la dictadura. Aquesta campanya s'encetà amb l'aviram de la raça Prat, en un certamen convocat per al 7 de juny, obert a tots els pobles del Pla de Barcelona i del Baix Llobregat. La corporació municipal agrai a la família Colominas la col·laboració prestada desinteressadament en l'organització d'aquest concurs.

La Guerra Civil (1936-1939) estroncà les campanyes i activitats empreses per les institucions catalanes a favor de la recuperació de la raça Prat. Gràcies, però, a la influència personal de Josep Colominas, qui l'any 1939 havia estat membre de la Comissió Gestora Municipal que regia l'Ajuntament després de la guerra,¹⁷² l'any 1941 s'organitzà un nou concurs d'aviram.

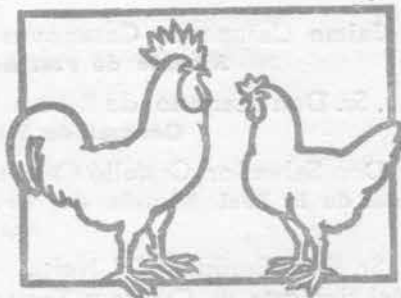
Amb el lema «la Exposició de Raça Prat», el 27 de setembre de 1941, entre els actes de la Festa Major es convocà un concurs-exposició. El lloc triat per a l'acte era la placeta circular del mig del parc del Fondo d'en Peixo (batejat oficialment amb el nom de Calvo Sotelo després de la guerra). En el comitè executiu del certamen hi figuraven, a més de les autoritats polítiques i militars, el professor Salvador Castelló Carreras, director de la Reial Escola d'Avicultura d'Arenys de Mar; Benigno García Neira, cap del Sindicat de Carns i Zootècnia Menor; Josep Colominas Vergès, i el veterinari municipal Josep Riera Sanllehí. Com a jurat actuà

¹⁷² Vegeu l'apartat 1.3 «La col·lectivització de la terra del Prat de Llobregat (1936-1939)».

Ayuntamiento de Prat de Llobregat
FIESTA MAYOR DE 1941

1.^a

Exposición de Raza Prat

PRAT DE LLOBREGAT
27 de Septiembre 1941

Enric Castelló de Plandolit, fill del professor Castelló, en representació de l'Escola d'Avicultura d'Arenys.

El concurs es dedicà exclusivament als exemplars de la raça Prat, que eren valorats en funció del patró oficial de la raça. Els premis, en metàl·lic, eren força atractius per a un Prat de la postguerra. Així, els primers premis consistien en una recompensa d'entre 75 i 50 pessetes i els tercers d'entre 20 i 15. El total de premis era de 405 pessetes. De la llista de premiats o destacats amb mencions honorífiques, se'n desprèn que participaren en el concurs la major part de la pagesia local, així com nombroses famílies residents al nucli urbà, a les tradicionals cases amb pati.

Al final dels anys 1950 la producció de races tradicionals va patir una forta davallada per la introducció a les granges industrials de les estirps¹⁷³ híbrides, molt més rendibles a causa de la seva producció superior i molt regular en ous i carn.

A causa dels elevats costos de producció dels pollastres i capons de la raça Prat, que feia que l'aviram fos poc competitiu amb les espècies híbrides que es van començar a popularitzar, la Granja Avícola Prat va començar a entrar en decadència a finals dels anys 1950. Aquest fet coincidí amb la mort, l'any 1961, de Josep Colominas. Rosa Àlvarez, vídua i sense fills que poguessin continuar el negoci en aquells anys que es presentaven difícils per la nova competència, va vendre la granja i va tornar a Barcelona.

Malgrat el tancament de la Granja Avícola Prat, les mestresses de moltes cases de pagès continuaven criant gallines autòctones com a ponedores, i capons i galls especialment destinats als àpats nadalencs. Al llarg dels anys 1970 un grup d'entusiastes de la raça Prat encapçalats per Rosa Àlvarez, Enric Corominas, Enric Castelló i Roman Ferreres, futurs promotors i animadors de l'Associació de Criadors, començaren a recórrer les masies per tal de recuperar la raça.

El 1975 l'Ajuntament del Prat presentà un projecte als productors, que comptava amb el suport entusiasta de Rosa Àlvarez. El programa consistia a organitzar una exposició, oferir serveis veterinaris a les explotacions, incentivar la selecció i ajudar al funcionament d'una

¹⁷³ Una estirp està constituïda per un conjunt d'animals de la mateixa raça i varietat que es reproduïxen, generació rere generació, sense cap aportació externa. Es compon d'un nombre d'individus suficientment gran perquè la consanguinitat no sigui gaire elevada, i té certa uniformitat en els aspectes productius i morfològics. Antonio CALLEJO RAMOS: «Tipos genéticos utilizados en avicultura. Principales caracteres de selección». Disponible en línia: <http://ocw.upm.es/produccion-animal/produccion-avicola/contenidos/TEMA_5/tipos-geneticos-utilizados-en-avicultura/view> (Última consulta: febrer 2018).

incubadora que havia de produir pollets a partir dels ous dels millors exemplars pel que fa a la puresa de la raça. Rosa Àlvarez col·laborà amb els pagesos en una primera selecció morfològica dels exemplars existents. Paral·lelament a aquesta tasca, a les masies es van crear dos nuclis de selecció i conservació de la raça: l'un pertanyent a l'INIA (Institut Nacional d'Investigació Agrària) i l'altre a la finca experimental de l'Escola Provincial d'Agricultura de la Diputació de Barcelona, a Caldes de Montbui.

El 14 de desembre del mateix any 1975 se celebrà el 2n Concurs Exposició de Raça Catalana del Prat amb una voluntat explícita de continuar la línia iniciada el 27 de setembre de 1941 amb la celebració del primer concurs. El jurat el formaven les personalitats més destacades en aquells anys: Rosa Àlvarez, Enric Castelló, Enric Corominas i el veterinari Pau Vilà.

Un any més tard, els dies 11 i 12 de desembre de 1976, se celebrà la III Fira Avícola Raça Prat. Aquesta edició comptà amb la presència de visitants importants que contribuirien a consolidar oficialment la recuperació de la raça Prat. Entre ells destaca Joan Antoni Samaranch, membre del comitè d'honor, que en aquells anys era el president de la Diputació de Barcelona. A partir d'aquell moment es consolidà la celebració anual de la Fira Avícola, a la qual s'anà afegint primer la Mostra d'Agricultura, Indústria i Comerç Locals i, després, la Mostra Comercial, la Mostra d'Entitats i la Fira de l'Economia Social i Cooperativa del Baix Llobregat.

L'any 1983 es creà la Comissió per a la Conservació i Foment de la Raça Avícola Prat, amb la participació de l'Ajuntament del Prat, la Diputació de Barcelona, la Generalitat de Catalunya i els avicultors Rosa Àlvarez, Enric Corominas, Josep A. Castelló i Fernando Orozco. Un any més tard, es dugué a terme una tasca de selecció i control de posta de les gallines de raça Prat, aplicant criteris productius a les deu masies que reunien les millors condicions.

Amb aquesta voluntat de recuperar, impulsar i difondre la raça Prat, van començar a gestar-se les dues organitzacions que actualment vetllen per la seva preservació: d'una banda, l'Associació de Criadors; i de l'altra, el Consell Regulador de la IGP Raça Prat.

L'ASSOCIACIÓ DE CRIADORS DE LA RAÇA PRAT

L'Associació de Criadors de la Raça Prat es fundà l'any 1985 amb l'objectiu de conservar i divulgar arreu les magnífiques qualitats

d'aquesta raça i promoure la Fira Avícola del Prat.¹⁷⁴

Els socis de l'entitat, reunits en assemblea el 12 de juny de 1985, a la Cambra Agrària Local, escolliren per unanimitat Rosa Álvarez com a presidenta de l'Associació.

L'Associació de Criadors de la Raça Prat establí com a àmbit natural d'actuació la comarca del Baix Llobregat, però amb la voluntat d'integrar tots els criadors i simpatitzants que s'hi volguessin adherir, sense límits territorials. En la cria dels pollastres, les gallines i els capons, els associats han de seguir unes recomanacions estrictes que afecten el jaç, les condicions del terreny, les humitats, la temperatura, la ventilació dels galliners, la qualitat de l'aigua i el tipus d'alimentació natural.

Des de la seva fundació, l'Associació de Criadors ha tingut només tres presidents: la primera presidenta, Rosa Álvarez, dimití del càrrec el 21 de febrer de 1994 per motius d'edat i salut, als 91 anys; el segon president, Joan Parés Petrus, morí sobtadament el 23 de juliol de 1996; finalment, i fins a l'actualitat, ocupa la presidència Valentina Guisado Arnaltes.

L'Associació de Criadors de la Raça Prat distribueix pollets d'un dia (sense sexar) i vacunats a tot Espanya. S'envien entre 4.000 i 5.000 pollets cada any, des que s'inicia la posta al febrer fins que s'acaba al juny. Actualment, al Prat de Llobregat hi ha una dotzena de criadors. L'Associació recull els ous als criadors cada quinze dies i els porta a una incubadora que es troba a Cambrils; vint-i-un dia més tard neixen els pollets, i l'Associació els va a buscar i els distribueix a qui n'encarrega, arreu de l'Estat espanyol. L'Associació comercialitza els pollets acabats de néixer, però no en comercialitza els ous.¹⁷⁵

Els pollets d'estirp se'ls queden els respectius criadors. Els crien durant vuit o nou mesos al corral a l'aire lliure, separant-los en grups de cinc gallines i un gall, per seguir fent l'arbre genealògic dels galls i gallines de la raça Prat i també per exhibir-los a la Fira Avícola. Tots els criadors porten el llibre d'explotació estrictament al dia. Cada pollet té la seva xapeta per saber de quina casa és i de qui és fill, i s'enregistra tot: com i quan ha arribat a la incubadora, com ha nascut, com es cria, quines vacunes porta, quines anàlisis se li han fet, etc.

En el si de la Fira Avícola, les integrants de l'Associació de Criadors havien organitzat degustacions dels pollastres que elles mateixes criaven

¹⁷⁴ Pollastre i capó del Prat, Associació de Criadors: «Nosaltres». Disponible en línia: <<http://www.pollastredelprat.com/i-ca/nosotros/ed14>> (Última consulta: febrer 2018).

¹⁷⁵ Núria ABELLÓ SALA (2017): «Cal Mià, Valentina Guisado». A: *Pagesos i pageses del Prat. Arrels i vivències*. Associació d'Escriptors del Prat, Tintablava. Rúbrica Editorial, p. 67-73.

i cuinaven. El desembre de 1995, per exemple, l'Associació va servir dues mil degustacions.¹⁷⁶ Els canvis en les normatives de manipulacions d'aliments, però, van comportar que l'activitat gastronòmica de la Fira hagués de passar a mans d'entitats com l'Associació de Gastronomia i Turisme del Prat i del Baix Llobregat (agtbaix).

Els canvis en les normatives que suscità la grip aviària també repercutiren en la Fira Avícola del Prat: dels 200 participants que havien arribat a ser, el nombre quedà reduït als dotze criadors oficials que mantenen el llibre d'exploació al dia.

Alguns dels criadors actuals són Maria Teresa Malet, de Cal Malet; Antonio Escuin Blanco, de Cal Pati; Montserrat Español Serra, de Cal Peret del Serra; Anna Vives Asensio i Joan Vives Balletbó, de Cal Roc; Joan Salom Sanfeliu, de Cal Salom; Rafael Montané Pujals, de Cal Ramonet del Nara, i Joan Pujals Portillo, de Cal Senyoret, a més de Valentina Guisado i els seus fills Jordi i Damià Sanfeliu.¹⁷⁷

L'Associació de Criadors i l'Ajuntament del Prat estan interessats en la construcció d'un galliner per poder donar a conèixer al públic general i escolar el procés de cria dels galls i les gallines de la raça Prat.

EL CONSELL REGULADOR DE LA IGP RAÇA PRAT

El Consell Regulador de la IGP Pollastre i Capó del Prat és una corporació de dret públic, amb personalitat jurídica pròpia, que té atribuïda la gestió de la IGP. Les seves funcions són: fomentar la IGP Pollastre i Capó del Prat; gestionar els registres d'elaboradors, productors i comercialitzadors; autoritzar i controlar l'ús de les etiquetes i publicitat utilitzables en els productes protegits, així com vetllar pel prestigi de la IGP i garantir l'origen dels productes i els processos de producció, elaboració i comercialització.

La Comissió Gestora de la IGP Pollastre i Capó del Prat està integrada actualment (2018) per Manuel Torres Cárdenas, president del Consell Regulador, i quatre vocals: Valentina Guisado, presidenta de l'Associació de Criadors de Pollastre i Capó del Prat; Amadeu Francesch, responsable d'incubació d'AVIRAUT del programa Conservació races autòctones; Joan Vallhonrat, cap de l'Oficina Comarcal del Baix Llobregat del DARP, de la Generalitat de Catalunya, i Dèlia Colomer, tècnica del DARP de

¹⁷⁶ *L'Eina*, núm. 75, de desembre de 1995: «L'Associació de Criadors de pollastres raça Prat servirà dues mil degustacions».

¹⁷⁷ Informació extreta dels plafons informatius de la 44a edició de la Fira Avícola del Prat, de desembre de 2017.

la Generalitat de Catalunya. El secretari és Vicenç Tirado Zaragoza.¹⁷⁸

La Generalitat de Catalunya atorgà la Denominació de Qualitat Pollastre i Capó de la Raça Prat l'any 1987; posteriorment es dugueren a terme les gestions pertinents per tal d'adaptar-se a les normatives europees i obtenir la nova marca dels productes de qualitat: la indicació geogràfica protegida (IGP).

La reglamentació de la IGP Pollastre i Capó del Prat s'aplica a les carns de pollastres i capons de la raça Prat sacrificats, eviscerats i envasats que hagin estat produïts per explotacions ubicades als termes municipals de Castelldefels, Cornellà de Llobregat, el Prat de Llobregat, Gavà, Sant Boi de Llobregat, Sant Climent de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Viladecans i Santa Coloma de Cervelló. El reglament especifica que els pollastres i capons del Prat es distingeixen per la seva pota blava, la pell de color nacrat, el pit allargat, i per la finor i melositat de la seva carn, sense greixos excessius.

Els pollastres i capons reconeguts com a raça Prat han de procedir de la sala d'incubació de l'Associació de Criadors. Els pollets s'han de criar a terra, i dintre de cada nau de cria les ramades s'han de distanciar un mínim de quinze dies per garantir les condicions higièniques i sanitàries. La cria s'ha de fer en locals amb una densitat màxima de vuit pollets per metre quadrat de superfície interior. Els locals han d'estar ventilats, correctament il·luminats i nets. L'alimentació que se'ls ha de subministrar ha de permetre un creixement harmoniós sense que hi hagi un engreixament excessiu. Els pollastres i capons s'han de sacrificar a una edat mínima de noranta i de cent vuitanta-dos dies, respectivament, en escorxadors controlats.

La producció avícola de la Granja Pota Blava - Granja Torres està reglamentada sota la IGP Pollastre i Capó del Prat. És l'únic productor que produeix aviram Pota Blava sota la IGP amb destinació al mercat. La granja està situada al camí reial de València del Prat de Llobregat, al costat dels Espais Naturals del Delta del Llobregat, en la zona de producció agrícola del Parc Agrari del Baix Llobregat. Té una capacitat productiva de 9.000 unitats avícoles l'any.¹⁷⁹

L'Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentàries treballa en un programa de conservació i millora genètica de races i gallines autòctones

¹⁷⁸ Pollastre i capó del Prat, Consell Regulador: «Comissió gestora». Disponible en línia: <http://www.pollastredelprat.org/organitzacio_1/_5G1ICS7tAW5LaW8t9RDPv29_f0unppmdCkzz2cwm-P7WKdUfVoCh_Q> (Última consulta: febrer 2018).

¹⁷⁹ Informació extreta dels plafons informatius de la 44a edició de la Fira Avícola del Prat, de desembre de 2017.

catalanes centrat al Prat: la Penedesenca i l'Empordanesa. El programa es basa en una interacció de tres factors: la conservació del patrimoni genètic; una producció típica, artesana i de qualitat, i el criador. Cal destacar que des de la Unitat de Genètica Avícola, dirigida pel doctor Amadeu Francesch, s'ha aconseguit un producte millorat de raça Prat, procedent de l'encreuament d'una mare —amb prolificitat avançada com a resposta a la selecció practicada en caràcters de posta— i un mascle —que proporciona un major creixement i volum carni als pollets.

Les estirps millorades, que tenen més pit, es mantenen sota control i selecció a la Unitat de Genètica Avícola de l'IRTA, al Centre de Mas Bové, i des d'allí se subministren reproductors selectes a cooperatives o associacions especialitzades en cada raça, mitjançant convenis de col·laboració. A partir del conveni signat amb l'Associació de Criadors de Pollastres de la Raça Prat es controla la producció d'ous i la distribució dels pollets als productors. El Consell Regulador s'encarrega de fer el seguiment de tot el procés productiu i la comercialització final del producte, i controla el mercat per tal de garantir-ne la qualitat.

4.2 Les carxofes del Prat de Llobregat

La carxofa Prat es localitza en la zona agrícola del Delta del Llobregat (Sant Boi de Llobregat, Viladecans i el Prat de Llobregat), ja que és la zona que compleix els requisits climatològics i de terreny que demana aquest producte.¹⁸⁰

La carxofa és un producte que necessita climes temperats, on les temperatures no poden baixar dels 4°C i la humitat ha de ser relativament baixa. La zona del Baix Llobregat, les muntanyes de Collserola i el Garraf, d'una banda, i l'acció marina reguladora de la temperatura, de l'altra, fan que tota l'àrea del Delta estigui protegida dels canvis bruscos de temperatura, fet que dificulta l'aparició de gelades i facilita que la producció agrícola tingui més qualitat.

A més a més, la terra d'aquesta zona és rica en minerals, ja que, com tots els deltes, és un terreny al·luvial, que ha anat acumulant material sedimentari durant molts anys i ha generat unes terres de gran fertilitat. Això afavoreix la gran qualitat de les hortalisses que s'hi conreen, i la carxofa no n'és una excepció.

---

¹⁸⁰ Ramon LLONCH: «La carxofa Prat es distingeix de les altres carxofes». Al blog de Bonpreu i Esclat. Disponible en línia: <<https://www.bonpreuesclat.cat/blog/-/blogs/-la-carxofa-del-prat-es-distingeix-de-les-altres-carxofes-especialment-per-les-seves-caracteristiques-organoleptiques>> (Última consulta: gener 2018).

És difícil situar amb precisió l'inici del conreu de la carxofa al Delta; sembla que al Prat agafa embranzida a inicis del segle XX. La població amb més superfície conreada era el Prat, i la destinació el mercat de Barcelona. Amb el temps, aquest conreu s'anà consolidant en altres municipis, entre els quals destaquen Sant Boi i Viladecans. L'any 2001 hi havia més de 700 hectàrees d'aquest cultiu, que suposaven gairebé 2.000 tones de carxofes, les quals es venien a través de Mercabarna, principalment entre la Cooperativa de Sant Boi i la del Prat. Un altre canal important de comercialització era la indústria conservera de Múrcia, per a les carxofes de menys valor en fresc. La Cooperativa del Prat, a la seva nau, s'encarregava de fer la recollida i el transport a Múrcia.¹⁸¹

Uns cinc anys després que l'Ajuntament de Sant Boi comencés a tramitar la petició de la indicació geogràfica protegida (IGP) per a la carxofa, sense èxit, el març de 2006 es creà l'Associació de Promotors de la IGP Carxofa Prat, formada inicialment per quinze productors individuals als quals s'afegiren els ajuntaments del Prat i Sant Boi, així com les respectives cooperatives agràries i productors d'aquests municipis i de Viladecans, amb l'objectiu d'obtenir la IGP.¹⁸²

“Vam decidir apostar per la tradicionalment coneguda com carxofa del Prat perquè és un dels productes estrella de la comarca i de Sant Boi. Fa tres anys que anem al darrere de l'obtenció d'aquesta IGP. És un procés laboriós. Tenim el vistiplau de la Generalitat, la sol·licitud ja ha arribat a Madrid, que l'ha d'enviar a Brusselles. No sé si estem a la meitat o a tres quartes parts del camí, però estem fent una muntanya de papers. [...] La IGP ens servirà per diferenciar la nostra carxofa. No oblidem que la zona deltaica on vivim i treballem és fèrtil i això es nota en la qualitat final. Es pot dir que el distintiu és una qüestió de màrqueting i en gran part ho és, però no enganyem a ningú, la qualitat de la nostra carxofa ens avala.¹⁸³”

Malgrat que les gestions per aconseguir la IGP no arribaren a terme, amb una producció de prop de 1.000 tones l'any en gairebé 100 hectàrees de conreus, la carxofa és avui el producte estrella i d'identitat de la ciutat del Prat de Llobregat, juntament amb els pollastres Pota Blava. Els mesos de març i abril el municipi s'omple d'activitats entorn de la carxofa, organitzades per l'Ajuntament i l'Associació de Gastronomia i Turisme (AGT), i per l'Associació Cultural i Gastronòmica Les

¹⁸¹ *L'Eina*, núm. 107, de maig de 2001: «La Cooperativa de Sant Boi promoció, amb el suport de l'Ajuntament, la carxofa del Baix Llobregat».

¹⁸² *L'Eina*, núm. 122, d'abril de 2006: «Es crea l'Associació de Promotors de la IGP Carxofa Prat».

¹⁸³ *L'Eina*, núm. 111, de novembre de 2002: «Entrevista a Pere Dorca, regidor d'Agricultura de l'Ajuntament de Sant Boi».

Escarxofes del Prat.¹⁸⁴

Una de les activitats que s'organitza és La Carxofada del Prat, que té els seus orígens en la carxofada popular que organitzaven els veïns del barri Cases de la Seda. L'any 2005 fou el primer cop que l'Ajuntament col·laborà en la realització d'aquesta activitat gastronòmica, i la Cooperativa Agrària va regalar totes les carxofes que es van menjar a la festa.¹⁸⁵

Per als pagesos del Prat de Llobregat la carxofa és avui un producte rendible que gaudeix d'un gran prestigi i valoració social. La Cooperativa Agrícola del Prat produeix i comercialitza 543.285 quilos de carxofes l'any, i aquest producte és amb diferència el més cultivat.¹⁸⁶

4.3 L'Associació de Gastronomia i Turisme del Prat i del Baix Llobregat (agtbaix)

L'Associació de Gastronomia i Turisme (AGT) es donà a conèixer amb la publicació d'una guia de restaurants del Prat de Llobregat que es va presentar a la 36a Fira Avícola de la Raça Prat, l'any 2009. Des de llavors, ha engegat diferents iniciatives amb l'objectiu de posicionar el Baix Llobregat com a comarca capdavantera en innovació gastronòmica, destacant una personalitat pròpia de qualitat que distingeixi l'oferta turística del territori i reforçant senyals d'identitat gastronòmics locals. Actualment organitza diverses activitats, amb la col·laboració dels respectius ajuntaments, a diferents municipis de la comarca, entre els quals ocupa una posició destacada el Prat de Llobregat.¹⁸⁷

Entre els esdeveniments gastronòmics que organitza destaquen el *Quinto Tapa Pota Blava* i el *Quinto Tapa Carxofa Prat*, ruta de tapes per diferents bars i restaurants; la *Fira Tapa Pota Blava* i *Carxofa Prat* a la Fira Avícola, una experiència gastronòmica en què, en un mateix espai, els restauradors participants ofereixen propostes vinculades als productes de proximitat i de temporada mentre el públic gaudeix de diferents actuacions; i les *Jornades Gastronòmiques*, que donen l'oportunitat de degustar menús elaborats amb Pota Blava i carxofa Prat en restaurants

¹⁸⁴ Ajuntament del Prat (2018): «Les Festes de la Carxofa Prat s'inicien amb el Març Gastronòmic i acabaran a finals d'abril». Disponible en línia: <<http://www.elprat.cat/actualitat/noticies/les-festes-de-la-carxofa-prat-sinicien-amb-el-marc-gastronomic-i-acabaran-finals>> (Última consulta: març 2018).

¹⁸⁵ Notícies del Parc Agrari del Baix Llobregat, núm. 14, de juny de 2005: «Carxofades a Sant Boi i el Prat».

¹⁸⁶ Informació extreta dels plafons de la 44a edició de la Fira Avícola Prat, de 2017.

¹⁸⁷ La informació d'aquest apartat està tret del web de l'Associació de Gastronomia i Turisme: <<http://www.agtbaix.cat>> (Última consulta: gener 2018).

Logo de la Cooperativa Agrícola del Prat de Llobregat. Autora: Sara Oriol Cañavate

“El pollo”, bestiari utilitzat per les festes de Sant Pollin. Autora: Sara Oriol Cañavate

del Prat i d'altres municipis del Baix Llobregat i de Barcelona.

En les darreres edicions, l'AGT s'ha afegit a l'organització de Sant Pollín, una versió popular i familiar del Sant Fermín. Coincidint amb les dates d'aquest esdeveniment a Pamplona, des de 2009 la Colla de Diablers del Prat organitza el Sant Pollín des d'una perspectiva de festa familiar amb la cultura popular com a fil conductor. Segueix tota l'estètica del Sant Fermín, amb la fornícula de sant Pollín, les *encomendaciones* i resos al sant, el *txupinazo* i el pregó, i l'ofrena de *pañuelicos* amb la implicació de penyes vinculades a les AMPA de les diferents escoles del Prat. El protagonista és "el Pollo", una bèstia de foc molt popular que, amb aquesta festa, es volia presentar amb una cara amable als més petits.

L'Associació de Gastronomia i Turisme ha organitzat també puntualment, de manera independent o amb coordinació amb altres entitats, altres esdeveniments vinculats als productes del Parc Agrari i al Prat de Llobregat: Amb Gust Local, Nodrir la Ciutat, trobades de bloguers, viatges de familiarització (en anglès, *fam trips* o *fam tours*) i *shows cookings* (cuina en directe).

4.4 Els Amics del Cavall del Prat de Llobregat

Amics del Cavall és una secció de l'associació cultural Amics d'el Prat que té com a objectiu mantenir les tradicions i les arrels agrícoles del Prat. Són amants dels cavalls i de tot el que els envolta.¹⁸⁸

Organitzen la Festa de Sant Isidre al Prat, amb una cercavila amb cavalls muntats, carros i carruatges d'època, i participen amb un tir de vuit cavalls en els tradicionals Tres Tombs d'arreu de Catalunya, que és un dels esdeveniments més importants de l'any per a l'entitat. També col·laboren a l'Aplec de la Tartana. A la Fira Avícola del Prat, presenten una selecció de la seva ramaderia i dels fruits del camp al Concurs de Paneres.

A més, també organitzen la Ruta de la Carxofa, Memorial Josep Oliva. Josep Oliva fou el president d'Amics del Cavall fins a la seva mort (any 2012) i la persona que animà una colla d'amics a mantenir viva l'associació i les tradicions pageses.

En la 44a edició de la Fira Avícola del Prat (desembre 2017) els Amics del Cavall presentaren una mostra didàctica de l'activitat de la pagesia del Prat en l'època en què la tracció animal era fonamental. Els visitants podien contemplar diferents exemplars de cavalls pesants de tir, haques

¹⁸⁸ Xavier OLIVA PERIS (desembre 2017): Informació sobre l'entitat i sobre els animals de la mostra presents en plafons en la 44a edició de la Fira Avícola del Prat de Llobregat.

navarreses i *burguetes*, així com cavalls «fins» de lleure.

Els cavalls pesants de tir s'utilitzaven per la seva capacitat de tracció. Tradicionalment, els cavalls de tir s'empraven per a les feines més dures del camp o per arrossegar ginys agrícoles i, com a força motriu, enganxats a carros i carruatges.

Les haques navarreses, els *burguetes* i les mules de mida mitjana feien les feines més delicades, com passar el planet dins dels camps ja conreats amb patates, carxoferes, mongeteres, etc. Feien també el transport lleuger amb tartanes i carrets tartana. Les tartanes s'utilitzaven per al transport de persones, eren «l'utilitari» dels pagesos. Els carrets tartana s'utilitzaven a pagès com un tipus de transport mixt, que podia servir per portar persones o càrregues petites.

Els cavalls de lleure són els anomenats cavalls «fins», com el pura raça espanyola, i els lusitans, àrabs, anglesos i encreuats. Es podien muntar o enganxar als carruatges de l'època que circulaven per Barcelona.

A la mostra també hi havia ponis, que són tant de muntar com d'enganxar. El poni és un cavall petit, d'uns 140 cm d'alçada màxima fins a la creu. És una raça ideal perquè els infants s'iniciïn en el meravellós món del cavall.

L'origen dels Amics del Cavall es troba en el grup d'amics, pagesos la majoria, que per afició decidiren muntar un carruatge amb un tir de vuit cavalls i unir-se a la comitiva que recorria els pobles de Catalunya amb motiu de la celebració de la festa dels Tres Tombs. Els anys 1990, quatre d'aquests amics —Pep Doñate, Joan Serra, Josep Oliva i Joan Rovira— decidiren formalitzar la seva activitat i crearen l'entitat Amics del Cavall.¹⁸⁹

Aquest grup d'amics també va tenir la iniciativa, fa més de 35 anys, d'incorporar una mostra agrícola i ramadera a la Fira Avícola. En les primeres edicions els propis pagesos pagaven de la seva butxaca la carpa i assumien totes les despeses per poder fer la mostra.

El veterinari de tots els pagesos del poble que els anys 1990 encara tenien animals, Pau Vilà, proposà organitzar l'Aplec de la Tartana. Les tartanes eren el vehicle de «turisme» dels agricultors. Els pagesos i Quim del Ferrer, que era qui ferrava tots els cavalls, se sumaren a la iniciativa. L'any 1995 se'n celebrà la primera edició i l'emplaçament escollit fou la granja original La Ricarda. Des de llavors, aquesta festa s'ha convertit en una tradició, que se celebra anualment el mes d'octubre, en un intent de fixar la memòria col·lectiva sobre la mítica agricultura que es

¹⁸⁹ Informació facilitada per Xavier Oliva Peris.

desenvolupà a les terres de la dreta del riu Llobregat, a partir del moment —a principis del segle XX— en què la burgesia barcelonina descobrí que aquelles maresmes insalubres on anaven de cacera es podien convertir en camps de gran fertilitat i s'inicià la tasca de sanejament que pocs anys després, tan aviat com s'acabà la Gran Guerra, possibilità l'exportació de carxofes, enciams i escaroles cap a una Europa devastada.¹⁹⁰ Avui la participació pratenca en la festa, amb l'aportació de les tartanes, depèn íntegrament del patrimoni i la voluntat de la família Oliva.

A més de la mostra agrícola i ramadera a la Fira Avícola i de l'Aplec de la Tartana, els Amics del Cavall també organitzen, tal com ja s'ha esmentat, la festa dels Tres Tombs del Prat de Llobregat —que en aquest municipi se celebra per Sant Isidre, patró dels pagesos, enlloc de per Sant Antoni— i la Ruta de la Carxofa, Memorial Josep Oliva, a més de participar en els Tres Tombs d'altres indrets de Catalunya.

La primera Ruta de la Carxofa, Memorial Josep Oliva, es va celebrar el diumenge 2 de desembre de 2012 i va consistir en un recorregut amb carros i cotxes de cavalls pels camins del Parc Agrari del Baix Llobregat, amb arribada a Can Comas, seu del Parc Agrari. Posteriorment, la Federació Catalana dels Tres Tombs va retre un homenatge a Josep Oliva i tot seguit els participants van fer un dinar de carmanyola. Josep Oliva, pagès del Prat que va lluitar per sensibilitzar i recordar les tradicions agrícoles a la ciutat, era membre d'Amics d'El Prat, president d'Amics del Cavall i va ser guardonat com a Amic d'El Prat 2009.¹⁹¹ Des de llavors, la Ruta de la Carxofa recorre anualment els terrenys agrícoles del Prat i dona inici a la temporada de la carxofa.¹⁹²

Amics del Cavall també va organitzar durant molts anys un aplec a Montserrat que, l'any 1997 va viure la seva darrera edició. La segona setmana de juny, els pagesos del Prat, de Can Pi (on actualment hi ha Gran Via2) i de Gavà enfilaven amb els carruatges cap al monestir de Montserrat. El dissabte paraven a dinar a la cooperativa de Martorell i després feien nit a Can Massana (el Bruc). I el diumenge al matí arribaven al monestir.

Avui, un dels guardons que s'atorga en el si de la Fira Avícola a

¹⁹⁰ *Xarxanet.org*: «Aplec de la tartana». Disponible en línia: <<http://xarxanet.org/etiquetes/general/aplec-de-la-tartana>> (Última consulta: gener 2018).

¹⁹¹ Amics d'El Prat (2012): «1a Ruta de la Carxofa, Memorial Josep Oliva». Disponible en línia: <<http://www.amicsdelprat.cat/2012/11/30/1a-ruta-de-la-carxofa-memorial-josep-oliva>> (Última consulta: gener 2018).

¹⁹² Ajuntament del Prat (2017): «Ruta de la Carxofa. VI Memorial Josep Oliva». Disponible en línia: <<http://www.elprat.cat/la-ciutat/guia-agenda/ruta-de-la-carxofa-vi-memorial-josep-oliva>> (Última consulta: gener 2018).

Carruatge amb verdures exposat a la 44a Fira Àvica (2017). Autora: Sara Oriol Cañavate

les entitats o persones que es dediquen a promoure la preservació de l'agricultura porta el nom de premi Josep Oliva.

El Prat de Llobregat té el privilegi de comptar amb uns amants dels cavalls que conserven i exhibeixen arreu de Catalunya un dels carros més grans del territori català i que s'esmercen a mantenir viva la tradició dels animals de càrrega i de tir com a part del patrimoni pagès del municipi i del conjunt de la societat.¹⁹³

4.5 La col·lecció etnològica Puig Casas

L'any 2000 el matrimoni format per Jaume Puig i Glòria Casas, conscient de la desfeta que suposava l'aplicació del Pla Delta a l'agricultura pratenc (desviament del riu Llobregat, ampliació del port i de l'aeroport),¹⁹⁴ inicia la col·lecció etnològica Puig Casas amb l'objectiu de preservar i difondre el patrimoni de les masies del Prat de Llobregat.¹⁹⁵

Aquesta col·lecció de caire etnològic està formada per tot un ventall de peces relacionades amb el món agrícola, que il·lustren la vida quotidiana del camp des de finals del segle XIX fins a la primera meitat del segle XX al Prat de Llobregat. L'amor a la terra i a les tradicions i la por a l'oblit pel ritme frenètic de les noves generacions portà el matrimoni a col·leccionar totes aquestes peces amb l'objectiu final de reconèixer tota la "gent del fang" que va fer possible que els fruits del camp del Prat fossin coneguts i apreciats arreu del món.¹⁹⁶

El fons s'anà formant inicialment amb les pròpies peces de la família Puig (Cal Pere del Joan Pau), a les quals s'afegiren diferents donacions i adquisicions de la pagesia pratenc i de poblacions veïnes fins a reunir peces de trenta-vuit cases de pagès diferents. El manteniment i la seva restauració ha estat possible gràcies a Àngel Casals Pujol pel seu magnífic treball, gran destresa, constància i qualitat.

A través de les diferents peces de la mostra es pot veure l'evolució del conreu de les hortalisses i de les altres feines del camp, com ara el transport dels productes agrícoles, la neteja de la llera del riu o la vida quotidiana a les cases rurals. La col·lecció també permet conèixer la importància que va tenir l'activitat agrícola i humana del Prat i del delta del Llobregat en el mercat de Barcelona i Catalunya, així com

¹⁹³ Informació facilitada per Xavier Oliva Peris.

¹⁹⁴ Vegeu l'apartat 3.3 «El desviament del riu Llobregat i la pèrdua de sòl agrícola».

¹⁹⁵ Elprattv (2017): *La col·lecció Puig Casas mostra el passat agrícola del Prat fins el febrer*. Disponible en línia: <<https://www.youtube.com/watch?v=5mbAQm57rIU>> (Última consulta: febrer 2018).

¹⁹⁶ Col·lecció etnològica Puig Casas: <<https://www.facebook.com/colleccioetnologicapuigcasas/>> (Última consulta: febrer 2018).

Eines i carruatges exposats a la 44a Fira Avícola (2017). Autora: Sara Oriol Cañavate.

les exportacions¹⁹⁷ de productes com la carxofa, l'enciam i l'escarola a països d'Europa.¹⁹⁸

La collecció s'obrí al públic l'any 2007, després d'una gran tasca de recopilació i classificació del material. Des de llavors s'han celebrat sis edicions de la Mostra del Passat Agrícola del Prat, en què la collecció ha obert unes hores els caps de setmana d'hivern. En cada edició el matrimoni ha preparat i realitzat per als visitants explicacions didàctiques de totes les peces del museu i de la història que les emmarca.¹⁹⁹

Jaume Puig i Glòria Casas van ser escollits com Amic d'El Prat 2017²⁰⁰ i van ser finalistes del X Premi de Reconeixement Cultural del Baix Llobregat 2018, per la seva tasca de difusió i recuperació del patrimoni agrícola del Prat a través de la collecció etnològica Puig Casas, impulsada per ells i la seva família.

¹⁹⁷ Vegeu els apartats 1.2 «La primera onada exportadora del Prat de Llobregat (1919-1936)» i 1.4 «La postguerra i segona onada exportadora del Prat de Llobregat (1939-1975)».

¹⁹⁸ Ajuntament del Prat de Llobregat: *Col·lecció etnològica Puig Casas*. Disponible en línia: <<http://www.elprat.cat/la-ciutat/guia-agenda/colleccio-etnologica-puig-casas>> Última consulta: febrer 2018).

¹⁹⁹ Informació facilitada per Jaume Puig Calvó i Glòria Casas Romeo.

²⁰⁰ Amics d'El Prat: *Jaume Puig, Glòria Casas i el Periòdic Delta són els guardonats d'Amics d'El Prat del 2017*. Disponible en línia: <<http://www.amicsdelprat.cat/2018/02/08/jaume-puig-glòria-casas-i-el-periodic-delta-son-els-guardonats-damics-del-prat-del-2017/>> (Última consulta: febrer 2018).

En concordança amb la seva voluntat divulgativa, el febrer de 2018 el matrimoni realitzà una conferència convidats per l'entitat Tintablava al Cèntric Espai Cultural, en la qual es parlà de persones, conreus i mercats, i de desitjos, pors i neguits, amb el suport de peces de la col·lecció etnològica Puig Casas, a més de fotografies i documents dels anys 1920 als 1980. El contingut estava estructurat en quatre etapes: «Pare, hauríem de tenir un cavall» (anys 20-36); «Em podeu llogar per la vida?» (anys 39-54); «A casa ja tenim tractor» (anys 55-70), i «Ens passa el riu pels camps de casa» (anys 70-95). Tot un homenatge a les generacions pageses pratenques.²⁰¹

Està previst que pròximament (2018) el matrimoni, que continua creient i invertint temps i esforç en la seva iniciativa de preservació i difusió del patrimoni pagès, traslladi la col·lecció a una masia ubicada en un espai agrícola més proper als Espais Naturals del Delta, Cal Jaume del Bitxot. El canvi d'ubicació permetrà mostrar les eines en el seu context, el camp, tenir més espai, veure en acció part de les 1.500 peces que componen aquesta exposició i obrir-la al públic més freqüentment per donar a conèixer el patrimoni agrícola a tota la ciutadania, especialment als infants i joves per als qui la pagesia no forma part del seu món quotidià.

---

²⁰¹ El Prat Televisió: *'Logueu-me per la vida' repassa la història de la pagesia pratenca al llarg del segle XX*. Disponible en línia: <<http://elprat.tv/2018/02/21/logueu-me-per-la-vida-repassa-la-historia-la-pagesia-pratenca-al-llarg-del-segle-xx/>> (Última consulta: febrer 2018).

5. La pagesia pratenca en l'Administració

5.1 El Consell Agrari de l'Ajuntament del Prat de Llobregat

El 15 de juny de 1977 Espanya celebrà les primeres eleccions estatals democràtiques després de la dictadura del general Francisco Franco. Dos anys més tard, els ciutadans espanyols pogueren escollir els seus representants locals: el 3 d'abril de 1979 van celebrar-se les primeres eleccions municipals democràtiques i el 19 d'abril es constituïren els ajuntaments. Al Prat de Llobregat, la força política més votada fou el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), seguida de molt a prop pel Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC). Totes dues van aconseguir 10 regidors, Convergència i Unió (CiU) en va aconseguir 3, i Centristes de Catalunya (CC-UCD), 2. Un pacte entre el PSUC, el PSC i CiU convertí Antonio Martín en el primer alcalde de la democràcia restituïda del Prat.²⁰²

La Unió de Pagesos del Baix Llobregat presentà als ajuntaments una proposta de programa polític en referència a l'agricultura, amb l'objectiu de transmetre a les noves institucions de govern les inquietuds que tenia vers la preservació de la comarca i dels pagesos, guardians i protectors dels seus paisatges, la seva salut i el seu aliment. La Unió de Pagesos oferí als consistoris les seves reflexions i els proposà una sèrie d'eines i recursos perquè contribuïssin a salvar el Pla²⁰³ a través del document *Proposta per*

²⁰² Departament de Governació, Administracions Públiques i Habitatge: «Resultats electorals, el Prat de Llobregat». Disponible en línia: <http://governacio.gencat.cat/ca/pgov_ambits_d_actuacio/pgov_eleccions/pgov_dades_electorals/resultats-2?a=a&id_eleccions=M19791&id_territori=MU08169> (Última consulta: gener 2018).

²⁰³ El manifest *Salvem el Pla!* fou el primer document publicat per la incipient Unió de Pagesos del Baix Llobregat, en el qual es recollien i sintetitzaven les reivindicacions principals de la pagesia

*una política agrària municipal.*²⁰⁴

El sindicat també difongué la proposta entre la ciutadania. A través d'aquest document, volgué presentar als nous consistoris i al conjunt de la societat baixllobregatina els beneficis que els proporcionava el fet de gaudir d'una zona agrícola extensa a la comarca: la proveïa de productes alimentaris frescos i de consum immediat, l'oxigenava de la densificació de la població i de l'augment de la contaminació i li proporcionava molts llocs de treball.

La Unió de Pagesos del Baix Llobregat proposà als nous consistoris la creació d'una regidoria d'Agricultura, Muntanya i Caça. Aquesta conselleria hauria de donar resposta a les necessitats de la ciutadania en relació amb aquests tres àmbits i gestionar el patrimoni municipal rural; comptaria amb un òrgan assessor, el Consell Assessor Agrari, format per representants de tots els estaments socials afectats per l'àrea de competència de la regidoria.

En el document, la Unió de Pagesos també denuncià la manca de respecte dels consistoris anteriors per les qualificacions i normatives urbanístiques protectores de l'activitat agrària i demanà més control en l'edificació i més conscienciació mediambiental als nous ajuntaments. Proposà la creació de zones agrícoles protegides i l'ordenació i aprofitament de la zona de muntanya.

Finalment, demanà als ajuntaments que assumissin les funcions de manteniment dels camins no urbans i de vigilància rural, i els detallà una proposta de funcionament d'ambdós serveis.

Des de la constitució dels nous ajuntaments democràtics, la Unió de Pagesos del Baix Llobregat instaurà l'hàbit de celebrar reunions periòdiques amb els representants polítics dels diferents municipis de la comarca en les quals poder conversar i debatre sobre els diversos problemes que afectaven la pagesia.

El 15 de setembre de 1985, a la sala de plens de l'Ajuntament de Molins de Rei, els consistoris que havien creat els consells agraris municipals, en resposta a la demanda del sindicat de crear un òrgan assessor del Govern local en matèria agrària, explicaren el seu funcionament a la resta d'assistents.²⁰⁵

---

baixllobregatina. El manifest es difongué el desembre de 1977 a la Fira de la Puríssima de Sant Boi de Llobregat.

²⁰⁴ La informació referent a la *Proposta per una política agrària municipal* està extreta de dos documents publicats per la Unió de Pagesos de Sant Boi, el primer el febrer de 1979 i el segon l'abril del mateix any. Pertanyen a l'arxiu personal de Lluís Parés Ramoneda, de Sant Boi de Llobregat.

²⁰⁵ *L'Eina*, núm. 12, de novembre de 1986: «Trobada amb alcaldes i consellers de la comarca».

El Consell Agrari del Prat de Llobregat es va crear per un acord del Ple municipal de data 3 d'octubre de 1985. Arran d'una iniciativa de la Unió de Pagesos, després de nou mesos de treball, s'aprovà la constitució del Consell Agrari amb el vistiplau de totes les parts implicades: Comissions Obreres (CCOO), Unió General de Treballadors (UGT), Joves Agricultors, la Cambra Agrària i la mateixa Unió de Pagesos. La voluntat era que el Consell Agrari fos un centre de debat dels problemes dels pagesos a fi de cercar-hi solucions.²⁰⁶

Les principals actuacions del Consell Agrari del Prat per consolidar l'agricultura al municipi es van dur a terme en tres àmbits: vigilància rural, xarxa de camins rurals i societat rural.²⁰⁷

Pel que fa al primer, malgrat que la vigilància rural no era una competència de l'Ajuntament, al Prat de Llobregat, com en d'altres municipis de la comarca, el consistori l'exercí degut a la manca de delimitació d'aquesta competència i a la greu problemàtica que suposaven els robatoris en una àrea tan urbanitzada. La policia local substituïa els guardes jurats precedents de les cambres agràries en l'exercici de la vigilància rural.

Pel que fa al segon, el Consell Agrari promogué la reparació i l'asfaltat de nombrosos camins rurals, i es coordinà per a tal fi amb l'Eix de Promoció Agrícola (de la Corporació Metropolitana de Barcelona) primer, i el Patronat de Promoció Agrícola (del Consell Comarcal del Baix Llobregat) després.

Respecte a l'àmbit social, el Consell Agrari del Prat de Llobregat promogué, d'una banda, cursos de formació agrària i, de l'altra, intentà desincentivar l'actuació dels caps de colla i promoure la contractació legal de treballadors donant-los d'alta a la seguretat social.²⁰⁸

Sent Joaquim Redondo el regidor de Treball, Foment i Agricultura de l'Ajuntament del Prat, el Consell Agrari jugà una important tasca mediatadora fins que l'any 1990 aconseguí l'acord entre la Cambra Agrària Local i les dues cooperatives que volien prendre-li el relleu.²⁰⁹

²⁰⁶ Acte de la sessió ordinària del Ple de l'Ajuntament, de 3 d'octubre de 1985: 14. TREBALL.-Constitució Consell Agrari, p. 438-440. (AMEP)

²⁰⁷ Josep Antoni CASANOVA I ANTONIO i Alfonso PERDIGUER BLASCO (1987): «¿Una agricultura de mercado hacia un mercado sin agricultura? Estudio comparativo del estado de la agricultura en el Prat de Llobregat y Viladecans». Treball obtingut de l'arxiu personal de Gemma Tribó Traveria, de Molins de Rei.

²⁰⁸ Vegeu l'apartat «El control del mercat de treball pagès» a 1.2. «La primera onada exportadora del Prat de Llobregat (1919-1936).

²⁰⁹ L'*Eina*, núm. 37, de desembre de 1989: «Acord sobre el patrimoni col·lectiu dels pagesos del Prat».

Des de la seva creació, la gestió, convocatòries i actes del Consell Agrari van passar per diversos departaments al llarg dels mandats municipals, sempre segons on estaven radicades les competències d'Agricultura a l'Ajuntament. Hi va haver una llarga època en què el regidor d'Agricultura era el mateix que el de la Policia Local i la gestió del Consell es feia des d'aquell departament.²¹⁰

Quan es redactava l'Agenda 21 del Prat,²¹¹ entre els anys 1999 i 2001 es van crear diverses comissions sectorials de participació ciutadana, entre les quals una de la pagesia, que exercia les funcions oficioses del Consell Agrari.

La regidoria de Medi Ambient va exercir les competències d'Agricultura durant tres mandats, del 2003-2015. En aquest període es van convocar consells agraris amb freqüències variables, segons els moments i els temes per tractar. En alguns moments, particularment quan s'estava produint l'execució del Pla Delta i les conseqüents afectacions per part de les infraestructures en obres al territori, hi havia reunions aproximadament semestrals.

El Consell Agrari ha anat pactant any rere any un conveni de col·laboració amb el Parc Agrari que ha permès a la pagesia pratenca el manteniment i millora de les diferents infraestructures agràries. Alguns dels temes tractats en les seves reunions periòdiques han estat: l'estat de desenvolupament del Pla Delta; la necessitat de desguassos i drenatges; el manteniment dels camins rurals; la reordenació de la xarxa de reg del Canal de la Dreta; la gestió dels problemes amb la fauna salvatge; les afectacions climàtiques sobre les collites; el seguiment de les obres del tren d'alta velocitat (AVE), i el procés de declaració de la IGP Carxofa Prat. A través del Consell Agrari s'han establert col·laboracions amb entitats com la Fundació Cassià Just²¹² i els Espigoladors.²¹³

---

²¹⁰ La informació referent a l'evolució del Consell Agrari està extreta de la conversa amb el Sr. Pau Esteban González, cap de secció de Medi Ambient de l'Ajuntament del Prat de Llobregat (gener de 2018).

²¹¹ L'Agenda 21 és un pla d'orientacions estratègiques per seguir avançant cap al desenvolupament sostenible. Es parla de desenvolupament sostenible quan un model de desenvolupament preveu de forma integrada, a més de la generació necessària de riquesa, el benestar de les persones i la cohesió social, la gestió durable dels recursos, la qualitat de l'entorn i les possibilitats de desenvolupament de les generacions futures. Més informació a: <<http://www.gencat.cat/A21CAT/presentacio.htm>> (Última consulta: febrer 2018).

²¹² La Fundació Cassià Just, Centre Especial de Treball (CET), neix el 1994 com a iniciativa d'un grup de professionals de la salut mental, l'acció social i l'educació amb la intenció d'afavorir l'accés al món laboral de les persones en risc d'exclusió social. L'any 2005 crea la marca Cuina Justa, una empresa d'economia social; artesana, pròxima i saludable. Més informació al web: <<http://www.fundacioncassijust.org/qui-som-a-cuina-justa.html>> (Última consulta: gener 2018).

²¹³ Espigoladors és una organització sense ànim de lucre que lluita contra el malbaratament alimen-

5.2 El Servei d'Extensió Agrària al Prat de Llobregat

Fins a la dècada del 1940 els pagesos sempre havien utilitzat processos i productes provinents de l'entorn on desenvolupaven la seva activitat, i que hi estaven en sintonia. Per exterminar les males herbes, s'agenollaven i passaven incomptables hores birbant; per fer clots, utilitzaven l'aixada i la força dels seus braços, i si necessitaven un insecticida, fermentaven certes plantes, com l'ortiga o la cua de cavall, amb les quals ruixaven els camps. A mitjans dels anys 1940, però, es començà a instaurar, primer als Estats Units i després arreu del món, un nou model agrícola caracteritzat per la selecció de llavors amb més rendiment, i la mecanització i la utilització massiva de productes químics.²¹⁴

El Servei d'Extensió Agrària espanyol (SEA) nasqué l'any 1955 de la mà del ministre d'Agricultura franquista Rafael Cavestany, qui adaptà el sistema de reforma agrícola nord-americà de difusió i implementació de les noves pràctiques agrícoles a les peculiaritats del sistema agrari espanyol. El SEA es definí com un servei educatiu la finalitat del qual fou ensenyar els agricultors a augmentar la productivitat de les seves explotacions per millorar així les seves condicions de vida i, de retruc, modernitzar l'agricultura espanyola. Es desplegaron agents d'extensió agrària arreu del territori, els quals convisqueren amb els pagesos, es guanyaren la seva confiança, descobriren els seus problemes i els acompanyaren en la recerca i implementació de solucions. Les agències comarcals foren les oficines o dependències rurals del Servei d'Extensió Agrària. El SEA anà transformant els agricultors en empresaris i l'agricultura tradicional en empreses agrícoles modernes, en consonància amb l'evolució que anaven experimentant els sistemes de cultiu.²¹⁵

A la dècada del 1960 els pagesos espanyols, a través de la formació pública que oferia el Servei d'Extensió Agrària, l'assessorament facilitat per les empreses comercialitzadores dels nous productes agraris i el finançament i suport de les seccions rurals de les caixes d'estalvi, mecanitzaren els camps i transformaren radicalment la pràctica de

---

tari alhora que apodera persones en risc d'exclusió social d'una manera transformadora, participativa, inclusiva i sostenible. Més informació al web: <<http://www.espigoladors.cat/nosotros/>> (Última consulta: gener 2018).

²¹⁴ Josep PÀMIES BREU i Miquel FIGUEROA MARTÍNEZ (2015): «2. El lent retorn a l'agricultura ecològica». A: *Una dolça revolució*. Stevia Editors, p. 47-73.

²¹⁵ José Luis SAN SEGUNDO CALDERÓN: «Servicios de Extensión Agraria. Desarrollo para el tercer milenio, desde el siglo pasado». Del blog *El agricultor, en peligro de extinción*. Disponible en línia: <<https://elagricultorenperigo.wordpress.com/2009/04/25/servicios-de-extension-agraria-vs-cooperacion-al-desarrollo/>> (Última consulta: gener 2018).

l'agricultura: al cap de molts pocs anys, els animals i les eines manuals foren substituïts per tractors i furgonetes; els adobs, fertilitzants i herbicides químics començaren a ser utilitzats als camps, i l'explotació agrària s'immergí de ple en el joc del mercat i començà a dependre cada vegada més de la relació d'intercanvi amb els altres sectors. L'agricultura tradicional donà pas a l'agricultura industrial o de mercat.

La revolució agrícola augmentà la productivitat dels camps, disminuï enormement la quantitat de treballadors necessaris per explotació agrícola i facilità en gran mesura la tasca exigent del cultiu. Però a finals dels 1970 la pagesia començà a descobrir la cara negativa d'aquesta transformació: la dependència de factors de producció, com el gasoil, fora del control dels agricultors; les malalties a la pagesia causades per una mala praxi en la utilització dels productes químics; la resistència més elevada de les plagues als insecticides; la reducció de la biodiversitat; la dependència respecte a les empreses productores de llavors (híbrids), etc.

El SEA, igual que les cambres agràries, sobrevisqué a la transició espanyola i entre finals dels anys 1970 i inicis dels 1980 la seva competència fou transferida a les comunitats autònomes.

Per tant, l'any 1987 el SEA era un organisme dependent de la Direcció General de Promoció i Desenvolupament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya que tenia la finalitat d'assessorar l'agricultor i promocionar l'agricultura.

El municipi del Prat de Llobregat depenia de l'agència de Sant Boi, ubicada a l'edifici de la Cambra Agrària. A Martorell hi havia una altra agència que donava servei al nord de la comarca.

Malgrat que els serveis oferts eren gratuïts, els pagesos del Prat preferien en termes generals comentar els seus problemes amb el comerç subministrador o amb algun veí amb experiència que davant un organisme oficial. Sembla que, a diferència d'altres municipis de la comarca on el SEA esdevingué un organisme pagès destacat, la major part de la pagesia pratenca desconeixia l'activitat del SEA i només els empresaris amb un desig de renovació utilitzaven eventualment els seus serveis.²¹⁶

El Servei d'Assessorament a l'Empresa Agrària (SAEMA) fou l'organisme al qual, cap a l'any 1993, el Departament d'Agricultura Ramaderia i Pesca (DARP) assignà, guardant les distàncies, les funcions del Servei d'Extensió Agrària. El pla d'actuació del SAEMA incloïa cinc

²¹⁶ Josep Antoni CASANOVA I ANTONIO i Alfonso PERDIGUER BLASCO (1987): «¿Una agricultura de mercado hacia un mercado sin agricultura? Estudio comparativo del estado de la agricultura en el Prat de Llobregat y Viladecans». Treball obtingut de l'arxiu personal de Gemma Tribó Traveria, de Molins de Rei, p. 43-44.

punts: donar a conèixer els diferents programes del DARP, fomentar la transferència tecnològica, revitalitzar l'espai rural, assessorar en la gestió dels recursos tecnològics i vetllar per la millora de la gestió empresarial. Però aquest organisme mai va arribar a recibir ni a estar a l'alçada del SEA.²¹⁷

De facto, les associacions de defensa vegetal (ADV), Agroxarxa —l'empresa de serveis de la Unió de Pagesos— i altres empreses d'assessorament agrícola prengueren el relleu al SEA. Aquestes noves organitzacions agràries, nascudes a iniciativa de la pagesia i no de l'Administració pública, han acompanyat la pagesia en les noves formes de cultiu més respectuoses amb el medi ambient i més sostenibles, buscant l'equilibri entre l'agricultura tradicional i les noves eines i tècniques agrícoles, fet que ha donat pas a l'agricultura integrada i a l'agricultura ecològica.

5.3 Les associacions de defensa vegetal

L'agricultura espanyola dels anys 1980 s'havia mecanitzat i utilitzava en la seva pràctica diària els productes químics i sintètics (herbicides, insecticides, adobs, etc.), i les eines i instruments que el Servei d'Extensió Agrària, les empreses comercialitzadores dels nous productes agraris i les seccions rurals de les caixes d'estalvi havien anat introduint als camps espanyols des de mitjans dels 1950.

Paral·lelament, les millores en els sistemes de transports i de telecomunicacions propiciaren un augment destacat dels intercanvis de productes, persones i informació arreu del món i transformaren la concepció dels espais i les distàncies, la qual cosa modificà els equilibris naturals dels mercats locals.

En aquest context, al Baix Llobregat i a altres indrets de Catalunya, els pagesos començaren a patir el sorgiment de noves plagues molt virulentes, conseqüència tant de l'abús d'insecticides que havia propiciat la revolució agrària, com de l'augment dels intercanvis entre els diferents continents que anava desencadenant el procés de globalització.²¹⁸

Davant de l'amenaça que suposaven aquestes noves plagues per a l'agricultura, els pagesos decidiren associar-se per establir i executar programes col·lectius de lluita, i col·laborar amb l'Administració en l'organització, el control i l'adopció de les mesures sanitàries que es

²¹⁷ *L'Eina*, núm. 85, de febrer de 1997: «El nostre objectiu és millorar la gestió i l'assessorament dels recursos tecnològics. Entrevista amb Miquel Canals, cap de l'oficina comarcal del DARP».

²¹⁸ *L'Eina*, Full especial d'octubre de 1985: «Un nou flagell per a l'horticultura».

dictessin per a la prevenció i lluita contra plagues i malalties. A les darreries de l'any 1985 els pagesos del Maresme crearen la primera Associació de Defensa Vegetal (ADV) catalana, a l'empara del sindicat Unió de Pagesos, després que els seus camps sofrissin l'atac del minador americà *Liriomyza trifolii*. L'acció d'aquesta mosca miniatura de color negre sobre les plantes havia estat fulminant: en tres o quatre dies un atac fort deixava les plantes totalment seques, com si se'ls hagués aplicat un tractament d'herbicida, ja que d'una banda les mosques xuclaven la saba de les plantes, i les debilitaven, i de l'altra les larves minaven les fulles i se'n menjaven la clorofila.

“Una Agrupació de Defensa Vegetal és una associació de personalitat jurídica pròpia i plena capacitat de gestió en el seu àmbit. És una associació privada dels pagesos amb una estructura semblant a una cooperativa o altre tipus d'associació, on hi ha una assemblea de socis i un consell. [...]. Una agrupació de defensa vegetal pot ésser un bon instrument de control i autodisciplina per als pagesos, que gaudeixen al mateix temps d'un tècnic de la seva confiança. Tècnic que ha d'actuar amb col·laboració amb el SEA i el Servei de Protecció als Vegetals; tècnic que reforça el servei que han de realitzar aquests organismes, però que mai no s'ha de convertir en un substitut d'ells. És per això que l'Administració ha de fer-se càrrec en gran part de la seva despesa econòmica, ja que el contrari suposa que el Departament d'Agricultura se'n desentén i una privatització dels serveis, que haurà de sufragar el pagès escurant-se la seva ja migrada butxaca.”²¹⁹

Els pagesos anaren prenent consciència de la manca d'efectivitat, i inclús perjudici, que comportava un ús indiscriminat dels tractaments químics, en provocar resistències i adaptacions de les plagues als mateixos productes químics. Calia implementar una lluita integrada, és a dir, que s'utilitzessin amb seny i sentit els productes introduïts al camp les tres darreres dècades per combatre els insectes de manera global, a través de mesures profilàctiques, com la crema de les fulles atacades, i per mitjà d'una lluita química dirigida, amb tractaments per a adults i per a larves en els moments precisos. Així mateix, calia adoptar mesures de control per conèixer la població de l'insecte en qüestió i situar els tractaments químics en els moments de màxim vol. Per això es promogué la implementació d'ADVs arreu del territori català.

L'estiu de 1987, la plaga de la *Liriomyza trifolii* s'escampà per bona part del Baix Llobregat i aquesta situació despertà o incrementà l'interès dels agricultors de la comarca per constituir-se en una ADV. Al setembre un grup de militants de la Unió de Pagesos del Baix Llobregat visità el Maresme per conèixer el funcionament i els resultats d'una de les tres

²¹⁹ L'Eina, Full especial d'octubre de 1985: «Les agrupacions de defensa vegetal».

ADVs que ja s'havien implementat en aquesta comarca costanera.

En un curset sobre hivernacles realitzat pel Servei d'Extensió Agrària al Baix Llobregat, un altre grup de pagesos baixllobregatins mostrà també interès per constituir-se en una ADV.

El mes de desembre d'aquell mateix any tots els pagesos interessats es reuniren a Gavà i acordaren la creació de l'ADV Delta del Llobregat, la qual centraria la seva activitat a la zona hortícola del Delta. Formada la junta gestora, en reunions posteriors s'aprovaren els estatuts i les pautes de funcionament intern de l'ADV i s'inicià el procés de selecció del seu futur tècnic. Finalment, es contractà el biòleg Xavier Sorribes com a tècnic de l'ADV Delta del Llobregat, constituïda per 57 socis residents als municipis de Gavà, Viladecans, Sant Boi, Sant Climent i el Prat, i el març de 1988 inicià la seva primera campanya.²²⁰

Quatre anys més tard, per satisfer la demanda creixent dels socis de la primera ADV, mitjançant la Resolució núm. 1588, de 27 de març de 1992, del Diari Oficial de la Generalitat, es constituí la segona ADV del Baix Llobregat, també especialitzada en conreus hortícoles. Aquesta segona ADV fou presidida per Joan Castan, pagès barceloní amb terres al Prat de Llobregat.²²¹

L'estiu de 1992 les virosis atacaren amb especial virulència les tomaqueres tardanes del Delta plantades a l'aire lliure, i provocaren importants pèrdues. Els responsables de l'atac foren els virus TSWV i el TVY, l'insecte vector dels quals era el pugó. Com que els virus no es poden combatre amb la lluita química, perquè no hi ha res que els mati, les mesures de lluita hagueren de ser preventives, centrades sobretot a plantar material vegetal sa, controlar els insectes vectors, mantenir el camp i les vores nets d'herbes, destruir les plantes infectades, i fresar i deixar reposar els terrenys. També provocà danys a cogombres, carbassons, enciams i tomàquets el virus CMV.²²²

Les Agrupacions de Defensa Vegetal Delta del Llobregat i Baix Llobregat demanaren reiteradament al Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, a través del Servei de Protecció dels Vegetals i del director general de Produccions Agroalimentàries, que s'impliqués de forma més decidida en la lluita contra el virus davant l'augment de la seva incidència. Els pagesos patiren l'impàs en el qual es trobava el Servei d'Extensió Agrària quan se'n va traspasar la competència a

²²⁰ *L'Eina*, núm. 27, de febrer de 1988: «Es crea l'Agrupació de Defensa Vegetal Delta del Llobregat».

²²¹ *L'Eina*, núm. 51, de setembre de 1992: «Constitució d'una nova ADV».

²²² *L'Eina*, núm. 52, de novembre de 1992: «Les virosis porten l'alarma a les produccions d'horta».

Catalunya. El sindicat també s'adreçà al Consell Comarcal per demanar col·laboració, atès l'impacte negatiu que podia tenir un augment del problema de la virosi per a l'agricultura del Baix Llobregat.

El gener de 1993 el sindicat Unió de Pagesos del Baix Llobregat, en col·laboració amb les ADVs, davant la manca de resposta de l'Administració, elaborà i oferí el curs Control Integrat de Plagues i Protecció Vegetal, de 80 hores de durada. El temari de la formació se centrà en la problemàtica del virus de la zona, que havia ocasionat perjudicis tan greus a l'estiu i tardor als cultius hortícoles del Delta, i tractà també temes de fongs, nematodes²²³ i insectes. En el curs també es feu esment de diferents tècniques de lluita integrada per a cultius d'horta i es formà els pagesos respecte a l'ús i l'aplicació dels productes fitosanitaris.²²⁴ L'abril de 1994 es clogué el curs Control Integral de Plagues i Protecció Vegetal amb la intenció de crear una ADV per als fruiters de la comarca. Aquell mateix estiu de 1993 només la meitat de les tomaqueres tardanes del Baix Llobregat s'havien salvat del virus del bronzejat del tomàquet (TSWV); calia doncs intensificar, organitzar i coordinar la lluita contra les plagues, els virus i les malalties que afectaven els cultius.

L'any 1997, les ADVs del Baix Llobregat crearen l'Associació de Productors de Tomàquets de Producció Integrada i proposaren utilitzar el Programa LIFE, de la Unió Europea, de creació del Parc Agrari per donar a conèixer entre els consumidors potencials els tomàquets de producció integrada, i subvencionar-ne la promoció. Per combatre el virus del bronzejat del tomàquet i altres malalties i plagues que atacaven els cultius de la comarca, els tècnics de les ADVs havien anat introduint les tècniques de lluita integrada a les explotacions hortícoles i aquesta nova forma de conreu, més respectuosa amb l'entorn, donà valor afegit als productes obtinguts als camp.²²⁵

Per a la protecció dels cultius, la producció integrada combina la utilització de mètodes de lluita biològica per al control de les plagues i malalties, juntament amb la utilització de productes agroquímics de síntesi (adobs, pesticides, etc.), si bé el seu ús resta restringit al d'unes matèries autoritzades determinades.

El primer trimestre de l'any 2000 es creà l'Associació de Defensa Vegetal de Fruita del Baix Llobregat. Els fundadors foren deu socis, dedicats al cultiu de cirerers, pomeres, pereres, pruneres i presseguers.

²²³ Família d'animals invertebrats coneguda com a cucs rodons. Habiten en ambients aquàtics i terrestres. Alguns són paràsits i produeixen malalties a animals i plantes.

²²⁴ *L'Eina*, núm. 53, de desembre de 1992: «Curs sobre control integrat de plagues amb les ADV».

²²⁵ *L'Eina*, núm. 89, de novembre de 1997: «Editorial».

L'any 2002 s'inscrivieren més de setanta hectàrees de fruiters al registre de producció integrada,²²⁶ fet que consolidà aquest tipus de cultiu també entre el sector de la fruita.²²⁷

Actualment, el tècnics de les ADVs són els principals assessors de la pagesia pratenc i baixllobregatina i un element clau en l'impuls de l'agroecologia. Des de l'ADV Baix Llobregat, Delta del Llobregat i Fruita del Baix Llobregat es promouen sistemes de producció d'agricultura integrada —també anomenada raonada— i d'agricultura ecològica —també anomenada biològica o orgànica.

L'agricultura integrada utilitza mètodes que se situen a mig camí entre l'agricultura industrial i l'agricultura ecològica. Es basa en la utilització justa de fertilitzants, adobs químics i tractaments de control de plagues i malalties i en una gestió optimitzada de l'aigua de reg. En la producció ecològica es restringeix totalment l'ús de productes químics de síntesi. Tots dos sistemes estan regulats i disposen d'un sistema de control comú en tots els països de la Unió Europea. Els productes que s'han obtingut seguint tècniques de producció integrada i ecològica es poden diferenciar amb les etiquetes identificadores corresponents.²²⁸

El Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat signa any rere any sengles convenis de col·laboració amb les tres ADVs de la comarca, i contribueix així al seu finançament.

En la 44a edició de la Fira Avícola (2017), el jurat va decidir, per unanimitat, atorgar el premi Josep Oliva de cultura i tradició pageses a les agrupacions de defensa vegetal (ADV): l'ADV Horta del Baix Llobregat, representada pel Sr. Joan Amat Serrano, i l'ADV Fruita del Baix Llobregat, representada pel Sr. Albert Bou Samsó.²²⁹

²²⁶ Registre d'entitats de control i certificació de productes agroalimentaris del Departament d'Agricultura, regulat per l'Ordre de 16 novembre de 2000 (DOGC núm. 3276, de 29.11.2000).

²²⁷ *L'Eina*, núm. 102, d'abril del 2000: «Creada la tercera ADV del Baix Llobregat». I *L'Eina*, núm. 110, de maig de 2002: «Augmenten les hectàrees inscrites al registre de producció integrada».

²²⁸ El camp a casa: «Distintius. Producció integrada i ecològica». Disponible en línia: <<http://www.elcampacasa.com/marca/distintius>> (Última consulta: gener 2018).

²²⁹ Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat (2017): «Liurament premi Josep Oliva». Disponi-

Espais Naturals del Delta del Llobregat. Estany de l'Illa. Ajuntament del Prat

5.4 El Consell de Cooperació del Consorci per a la Protecció i Gestió dels Espais Naturals del Delta del Llobregat

Els pagesos del Prat de Llobregat conviuen, com a part de l'entorn on desenvolupen la seva activitat, amb els Espais Naturals del Delta del Llobregat.

El delta del Llobregat s'ha caracteritzat per una intensa pressió transformadora durant tota la segona meitat del segle XX, principalment a causa de la implantació de les infraestructures logístiques i de comunicació del Pla Delta (nascut del conveni signat entre les administracions central, autonòmica i local, l'any 1994), i secundàriament per l'elevat ritme d'urbanització d'alguns dels municipis deltaics. És per això que els espais lliures, és a dir, les zones naturals, juntament amb les agrícoles, es revelen clarament com la part més fràgil del mosaic deltaic i, en conseqüència, la més necessitada de protecció.²³⁰

En l'actualitat, el delta del Llobregat compta amb prop de 1.000

ble en línia: <<https://www.cecbll.cat/index.php/2017/12/27/liurament-premi-josep-oliva/>> (Última consulta: febrer 2018).

²³⁰ Consorci Delta del Llobregat: «Àmbit de protecció». Disponible en línia: <http://www.deltallobregat.cat/presentacio3_1/_5G11CS7tAW5l8KBgdOjrsnTyXN4TD1p6UKo6BSyKsMiz6K4xglHQfQ> (Última consulta: gener 2018).

hectàrees d'espais naturals protegits. Tots aquests reconeixements es fonamenten en la importància ambiental dels espais naturals, atès que són una de les zones humides més importants de Catalunya, gràcies a la notable diversitat i singularitat pel que fa a la composició d'espècies botàniques i faunístiques; i a la íntima proximitat a entorns extensament i intensament urbanitzats, fet que atorga als Espais Naturals del Delta del Llobregat una situació de clara excepcionalitat.

Per garantir la gestió i la protecció dels Espais Naturals del Delta del Llobregat, el maig de 2005 es va crear el Consorci dels Espais Naturals del Delta del Llobregat. El Consorci intervé en els espais de protecció especial del delta del Llobregat. Actua com a entitat autònoma per delegació de les administracions que el formen —la Generalitat de Catalunya i els ajuntaments del Prat de Llobregat, Viladecans, Gavà i Sant Boi de Llobregat— i executa els acords presos per a la gestió i la conservació dels espais naturals.²³¹

Els estatuts del Consorci estableixen la constitució d'un Consell de Cooperació com a òrgan de consulta, participació i informació. L'han de formar els organismes, entitats i empreses, tant del sector públic com del privat, que representin interessos vinculats als Espais Naturals del Delta del Llobregat. També les entitats cíviques, culturals, professionals, naturalistes i esportives vinculades al Delta, així com les universitats i centres de recerca, i personalitats de vàlua reconeguda o destacades en l'estudi o la defensa del Delta que proposi la presidència.²³²

El Consell Rector s'encarrega d'aprovar l'admissió de noves entitats, organismes o empreses en la primera sessió que tingui lloc després de la presentació de la sol·licitud d'admissió del nou membre.

Entre les entitats que participen en el Consell de Cooperació cal destacar, de l'àmbit de la pagesia, les cooperatives agrícoles del Prat i de Viladecans, la Unió de Pagesos, els Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, el Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat, la Comunitat d'Usuaris d'Aigües de la Vall Baixa i Delta del Llobregat i el Canal de la Dreta del Llobregat. També hi són representades l'Administració pública, amb l'Ajuntament del Prat de Llobregat entre altres, i empreses com Aeroports Espanyols i

²³¹ Consorci Delta del Llobregat: «El Consorci». Disponible en línia: <http://www.deltallobregat.cat/presentacio3_1/_5G1ICS7tAW5l8KBgdOjrsvfiZexuDqr2pLs2TaBXF-qZ6tfxUpD7-A> (Última consulta: gener 2018).

²³² Consorci Delta del Llobregat: «Consell de Cooperació». Disponible en línia: <http://www.delta-llobregat.cat/presentacio3_1/_5G1ICS7tAW5l8KBgdOjrsvfiZexuDqr2PhzZuEVfbjxBh6TqifAKQ> (Última consulta: gener 2018).

Imatge satèl·lit del municipi del Prat de Llobregat, 2017.
Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC)

Navegació Aèria (AENA), el Port Autònom de Barcelona i Depuradora del Baix Llobregat, SA.²³³

El Consell de Cooperació previst en els estatuts s'ha reunit dues vegades. La primera, el 24 de gener de 2006, dia en què es presentà el Consorci i es visitaren els Espais Naturals del Delta del Llobregat.²³⁴ La segona, l'abril de 2009, es reuniren més de 40 administracions, entitats i particulars a la sala de plens de l'Ajuntament de Viladecans i es comprometeren a fer propostes i emprendre iniciatives que contribuïssin a l'assoliment dels objectius del Consorci. En la sessió s'informà de les actuacions dels últims anys i del programa d'actuació previst per al 2009, en el qual figuraven com a reptes més immediats, entre d'altres, la incorporació dels ajuntaments de Gavà i Sant Boi al Consorci, l'aprovació del Pla especial de protecció del medi natural i del paisatge del delta del Llobregat, la consolidació dels programes de preservació de la biodiversitat i l'ampliació i millora de l'equipament, els serveis i les activitats per a l'ús públic.²³⁵

²³³ Els noms de les entitats estan escrits tal com figuren a la pàgina web del Consorci Delta del Llobregat: «Consell de Cooperació». *Op. cit.*

²³⁴ *L'Eina*, núm. 121, de gener de 2006: «Es posa en marxa el Consell de Cooperació».

²³⁵ Ajuntament del Prat de Llobregat (2009): «Sant Boi i Gavà entraran al consorci de protecció del delta». Disponible en línia a: <<http://www.elprat.cat/actualitat/noticies/sant-boi-i-gava-entraran-al-consorci-de-proteccio-del-delta>> (Última consulta: gener 2018)

La gerència del Consorci del Parc Agrari es coordina freqüentment amb la gerència del Parc Agrari del Baix Llobregat. La col·laboració entre els Espais Naturals del Delta del Llobregat i el Parc Agrari del Baix Llobregat ve de la mà d'aquest treball diari entre els consorcis d'ambdues entitats.²³⁶

La pagesia pratenc participa en el Consorci per a la Protecció i Gestió dels Espais Naturals del Delta del Llobregat a través dels seus representants en el Consell de Cooperació, mitjançant els sindicats agraris, però sobretot de manera indirecta degut a les col·laboracions permanents amb l'entitat que empara tots els camps de cultiu pratencs, el Parc Agrari.

5.5 La gestió metropolitana i comarcal de l'agricultura del Prat de Llobregat; antecedents del Parc Agrari

L'EIX DE PROMOCIÓ AGRÍCOLA

El 29 de maig de 1986, el Consell Metropolità, màxim òrgan decisor de la Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB), aprovà, a instància del sindicat Unió de Pagesos, la creació i els estatuts d'una organització la missió de la qual era gestionar de manera global i unitària la realitat agrícola dels municipis de l'Entitat Municipal Metropolitana de Barcelona (EMMB),²³⁷ i preservar i promoure l'agricultura periurbana: l'Administració Especial Metropolitana per a la Promoció del Sòl Rústic de Valor Agrícola Protegit; en forma abreujada, l'Eix de Promoció Agrícola.

Logotip Gerència de Promoció Agrícola. Font: *L'Eina*, núm. 23, de juliol de 1987.

²³⁶ Conversa telefònica amb la gerent del Consorci per a la Protecció i Gestió dels Espais Naturals del Delta del Llobregat, Sra. María José Albaladejo (gener 2018).

²³⁷ Tal com s'ha dit en una nota prèvia, l'EMMB la integraven els municipis de: Sant Vicenç dels Horts, Sant Boi de Llobregat, Molins de Rei, Viladecans, Castelldefels, Cornellà de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Santa Coloma de Cervelló, Paltelejà, el Papiol, el Prat de Llobregat, Sant Climent de Llobregat, Gavà, l'Hospitalet de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Barcelona, Cerdanyola del Vallès, Sant Cugat del Vallès, Ripollet, Badalona, Montcada i Reixac, Montgat, Sant Adrià de Besòs, Tiana i Santa Coloma de Gramenet. La Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB) (creada l'any 1974 i extingida l'any 1987) era l'entitat supramunicipal que administrava els 27 municipis que formaven part de l'EMMB.

La Gerència de Promoció Agrícola, amb Pep Villareal al capdavant, s'establí com a òrgan executiu de l'Eix de Promoció Agrícola, i disposava d'un pressupost i d'un programa d'actuacions anuals que aprovava la CMB a proposta de la Junta de Promoció Agrícola. La Junta, constituïda el 16 d'octubre de 1986, era un òrgan col·legiat que assumia les funcions directives. Presidida per Francesc Xavier Vila i Blanche, alcalde de Sant Boi de Llobregat, estava integrada per consellers metropolitans, alts funcionaris de la CMB i, com a representants del sector agrícola, la Cambra Agrària Provincial i la Unió de Pagesos.²³⁸

Una de les tasques que desenvolupà la Gerència de Promoció Agrícola fou la realització d'estudis amb la intenció de conèixer el territori i orientar amb bon criteri els futurs programes d'actuació. El 24 de maig de 1988 presentà els resultats de tres de les recerques promogudes, en les quals s'analitzava, respecte a l'agricultura dels municipis de la EMMB, la seva influència en els nivells i la qualitat dels aqüífers, la dinàmica de les explotacions agrícoles i la comercialització de productes agraris.²³⁹

EL PATRONAT COMARCAL DE PROMOCIÓ AGRÍCOLA

L'ordenació territorial decretada pel Govern català l'any 1987 suposà la fi de la CMB i la creació de les comarques, per la qual cosa el Prat de Llobregat passà a dependre del Consell Comarcal del Baix Llobregat, entitat supramunicipal. El 9 de setembre de 1988, el Patronat Comarcal de Promoció Agrícola del Baix Llobregat prengué el relleu a l'Eix de Promoció Agrícola com a organisme públic encarregat de vetllar per la conservació i promoció de l'agricultura comarcal.²⁴⁰

De 1988 a 1998, moment en què les seves atribucions passaren en mans del Parc Agrari, el Patronat promogué i organitzà diversos actes i activitats. Una de les primeres actuacions que realitzà fou la construcció de boques d'aigua a la zona agrícola del marge esquerre de la vall baixa del Llobregat. El Patronat es feu càrrec de les despeses d'instal·lació de les boques d'aigua, situades a la zona agrícola i connectades a la xarxa d'aigua potable dels municipis beneficiaris; els ajuntaments en foren declarats titulars, i als pagesos, constituïts en agrupacions d'usuaris, se'ls n'assignà el manteniment.²⁴¹

El novembre de 1989 el Patronat celebrà una conferència a Sant

²³⁸ *L'Eina*, núm. 23, de juliol 1987: «Gerència de Promoció Agrícola».

²³⁹ *L'Eina*, núm. 29, de juliol de 1988: «Tres estudis tracten la nostra agricultura».

²⁴⁰ *L'Eina*, núm. 38, de febrer de 1990: «Notícies breus».

²⁴¹ *L'Eina*, núm. 31, de novembre 1988: «Boques d'aigua: nous equipaments per a l'agricultura comarcal».

Vicenç dels Horts per informar i formar a la pagesia respecte a les noves varietats de caqui; el desembre de 1991, en el marc de la Fira de la Puríssima de Sant Boi de Llobregat, organitzà unes jornades de reflexió i debat entorn de la qualitat de les aigües per al reg de la comarca. A partir de 1992, el Patronat de Promoció Agrícola començà a desenvolupar activitats d'experimentació agrícola a la finca de Can Comas.

“Aquesta finca està situada a cavall dels termes municipals del Prat i Sant Boi i ocupa, entre la masia, patís i terrenys de cultiu, una superfície d'una mica més de 4,5 hectàrees. [...] El Patronat s'ocupa de la gestió de la finca, a la qual es vol donar un ús experimental, per tal d'afavorir la introducció a la comarca de nous cultius i varietats, així com de noves tècniques i millores en els cultius. [...] La primera activitat que s'ha implantat a la finca ha estat l'experimentació del compost procedent de la planta de reciclatge de residus sòlids urbans de Gavà - Viladecans a càrrec de l'Entitat Metropolitana de Serveis Hidràulics i Tractament de Residus. Aquesta activitat compta amb una subvenció de la CEE.²⁴²”

Des del 1992 i fins al 1998 el Patronat de Promoció Agrícola convocà anualment els premis a la iniciativa empresarial agrària, que reconeixien la tasca realitzada pels pagesos baixllobregatins que creien en la seva professió i invertien la seva explotació agrària. El Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat prengué el relleu en l'atorgament dels premis.

El Patronat també procurà posar en valor els productes agrícoles de la comarca, promovent el pla de reactivació del sector cirerer, impulsant el moviment de revaloració de l'oli d'Olesa de Montserrat i creant un pla de desenvolupament del porro, entre altres iniciatives.

5.6 El Prat, municipi del Parc Agrari del Baix Llobregat

La primavera de 1996 el Consell Comarcal del Baix Llobregat, la Diputació de Barcelona i el sindicat Unió de Pagesos del Baix Llobregat decidiren presentar-se conjuntament com a candidats al programa d'ajudes financeres LIFE, de la Unió Europea, dedicat al medi ambient. Ho feren amb la intenció d'obtenir la subvenció i utilitzar-la per promoure l'espai agrari del Delta i de la vall baixa a la comarca del Baix Llobregat. Dissenyaren un projecte pressupostat en 150 milions de pessetes i titulat *Elaboració de propostes tècniques i normatives i realització d'actuacions pilot per a la conservació, millora i promoció econòmica de la zona agrícola periurbana de la regió metropolitana de Barcelona. Projecte de Parc Agrari del Llobregat.*²⁴³

²⁴² *L'Eina*, núm. 52, de novembre de 1992: «El Patronat de Promoció Agrícola fomenta les activitats d'experimentació».

²⁴³ Material de divulgació editat pel Consorci del Parc Agrari. Arxiu personal de Miquel Reverter Estrada, de Sant Vicenç dels Horts.

El mes de desembre de 1996 la Unió Europea comunicà oficialment que incorporava al programa LIFE la proposta de creació d'un Parc Agrari. Com que s'hi poden integrar despeses des del setembre, formalment el projecte s'inicià el setembre de 1996 i finalitzà el setembre de 1998. Durant aquest període de dos anys, les entitats promotores hagueren de redactar la proposta de Parc Agrari i executar-ne les actuacions pilot.²⁴⁴

De mica en mica anà apareixent a la premsa la notícia referent a la concessió del programa LIFE i la intenció de crear un nou instrument per a la protecció de l'agricultura de la comarca. No tots els propietaris de les terres de cultius afectades reberen amb alegria i esperança la notícia, ja que els pagesos que volien especular amb la terra, vendre-la amb finalitats urbanístiques per obtenir més beneficis, veieren troncades les seves previsions, cosa que també succeí als promotors que pretenien reconvertir l'ús de les parcel·les agrícoles. Hi hagué el temor d'un intervencionisme de les administracions que condicionés l'ús agrícola de la terra i la desvalorés. Així que el sindicat promotor del projecte i les administracions implicades hagueren de fer una important tasca d'exposició i defensa del projecte, perquè consideraven el Parc Agrari una eina imprescindible a l'hora de garantir la continuïtat de l'espai agrícola de la vall baixa i el Delta de la comarca.²⁴⁵

A través de *L'Eina* —la revista comarcal de la Unió de Pagesos del Baix Llobregat— i de tríptics, trobades i reunions, s'intentà mostrar als pagesos baixllobregatins i als pratencs els avantatges que podia suposar la creació del Parc Agrari i la necessitat d'innovar per tal d'evitar la creixent tendència a l'abandonament dels camps i al desànim de la pagesia.

Els pagesos que donaven suport a la proposta confiaven que el futur Parc Agrari permetria una gestió integral del territori rural del sud de la comarca, que garantís els serveis de seguretat i vigilància rural, vetllés pel proveïment de l'aigua de rec i per un adequat manteniment dels desguassos i normativitzés la terra i el mercat del sòl, per promoure la recuperació de les zones degradades. El Parc Agrari permetria als pagesos controlar l'estat dels camins i accessos rurals, acompanyaria els agricultors en la mecanització i en la transferència tecnològica a les seves explotacions i facilitaria la promoció dels productes agraris, alhora que coordinaria la relació entre les zones agrícoles, les zones naturals i el fet urbà.²⁴⁶

En canvi, els detractors veien intrusisme i intervencionisme en les

²⁴⁴ *L'Eina*, núm. 87, de maig de 1997: «El projecte del Parc Agrari comença ara i esperem la participació de tothom».

²⁴⁵ *L'Eina*, núm. 84, de gener de 1996: «Editorial».

²⁴⁶ *L'Eina*, núm. 86, d'abril de 1997: «Editorial».

seves explotacions agràries, que els privava de llibertat a l'hora de decidir sobre el futur dels terrenys que cultivaven i que condicionava la seva trajectòria laboral i personal. És per això que avui dia una part de la pagesia segueix pensant que el Parc Agrari fou i és una imposició que ells no havien demanat ni volien.

A les darreries de 1997 les entitats promotores del Parc Agrari aprovaren els estatuts del futur Consorci del Parc Agrari.²⁴⁷

El gener de 1998 es volgué iniciar l'actuació pilot de seguretat i vigilància rural del Parc Agrari, consistent a destinar a aquest territori un comandament de guardes rurals cedit per la Diputació de Barcelona; la seva implementació, però, s'hagué d'ajornar per qüestions administratives fins el 15 de març de 2000, quan la Direcció General de la Guàrdia Civil autoritzà el Servei de Vigilància i Seguretat del Parc Agrari del Baix Llobregat.²⁴⁸

Finalment, el 26 de juny de 1998 les entitats promotores del Parc Agrari constituïren el Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat, l'ens gestor del Parc, amb un pressupost per a aquell any de 150 milions de pessetes. De mica en mica s'anaren incorporant al Consorci els catorze ajuntaments dels municipis integrants del Parc Agrari, entre els quals es troba el Prat de Llobregat.²⁴⁹

També en el marc del programa d'ajudes financeres LIFE, de la Unió Europea, s'inicià la redacció del Pla de gestió i desenvolupament, document que descrivia les funcions del Parc Agrari. El redactat provisional —objecte d'una àmplia consulta amb el sector agrari, administracions, organitzacions socials i entitats científiques— serví de referència i es posà a prova en el funcionament quotidià del Parc. El resultat de l'aplicació i de la consulta permeteren la redacció i aprovació definitiva del Pla de gestió i desenvolupament, l'any 2002.

Constituit el Consorci del Parc Agrari (1998), ens gestor del Parc, i aprovat el Pla de gestió i desenvolupament (2002), document que en descriu les funcions, el Parc Agrari del Baix Llobregat començà a funcionar a ple rendiment.

Avui dia, el Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat és un ens públic l'objecte del qual és l'ordenació, gestió i desenvolupament integrals de l'espai agrari definit pel Pla especial de protecció i millora del Parc Agrari

²⁴⁷ *Notícies del Parc Agrari del Baix Llobregat*, núm. 1, gener 1998.

²⁴⁸ *L'Eina*, núm. 96, de febrer de 1999: «Editorial. Ni fan, ni deixen fer». I *L'Eina*, núm. 102, d'abril de 2000: «Servei de vigilància per al Parc Agrari».

²⁴⁹ *Notícies del Parc Agrari del Baix Llobregat*, núm. 3, octubre 1998: «Es constitueix el Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat».

del Baix Llobregat, així com la promoció dels instruments de cooperació que garanteixin la participació, el debat i la col·laboració de totes les entitats i agents socials implicats en el marc d'aquest objecte. Està integrat per la Diputació de Barcelona, el Consell Comarcal del Baix Llobregat i la Unió de Pagesos com a entitats promotores, i els ajuntaments del Prat de Llobregat, Pallejà, el Papiol, Molins de Rei, Sant Vicenç dels Horts, Sant Feliu de Llobregat, Santa Coloma de Cervelló, Sant Joan Despí, Cornellà de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Castelldefels, Viladecans i Gavà, juntament amb la Generalitat de Catalunya mitjançant el Departament de la Generalitat de Catalunya que tingui atribuïdes les competències en agricultura i acció rural.²⁵⁰

El sindicat Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya (JARC) —que l'any 2007 fou el més votat per la pagesia pratenca, amb un 61% dels vots emesos— sol·licità formalment incorporar-se al Consorci del Parc Agrari, però la seva petició fou rebutjada amb l'argument que els interessos de la pagesia ja estaven representats pel sindicat Unió de Pagesos.²⁵¹

La finalitat del Pla de gestió i desenvolupament és consolidar l'espai agrari de la vall baixa i el delta del Llobregat i fer possible una millora de les rendes de les empreses agràries mitjançant l'assoliment de l'eficiència de les infraestructures i serveis generals, l'impuls de sistemes de producció i comercialització adequats a les necessitats del mercat i, en definitiva, la modernització de les explotacions agràries per tal que puguin millorar o assolir la seva viabilitat empresarial. Aquesta actuació es duu a terme en harmonia amb el medi natural, mitjançant acords específics del Consorci amb entitats i empreses del sector agrari per desenvolupar iniciatives que suposen avançar en uns objectius coincidents (partenariat), i en col·laboració amb els ajuntaments —els quals són membres del Consorci—, especialment pel que fa a les competències de les quals són titulars, com ara moltes de les infraestructures i serveis generals, disciplina urbanística, etc.²⁵²

El Pla especial de protecció i millora del Parc Agrari del Baix Llobregat (PE) delimita l'àmbit territorial del Parc Agrari, en regula els usos i en defineix les infraestructures generals. El PE vol dotar el Parc Agrari d'una normativa complementària a la que estableixen les normes urbanístiques del Pla general metropolità (PGM) per als sòls qualificats

²⁵⁰ Estatuts del Consorci del Parc del Parc Agrari del Baix Llobregat. Disponible en línia a: <<https://parcs.diba.cat/web/baixllobregat/normativa>> (Última consulta: gener 2018).

²⁵¹ Informació facilitada per Josep Piñol Ventura.

²⁵² Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat (2004): «Pla de gestió i desenvolupament del Parc Agrari del Baix Llobregat».

amb claus 24, 24a i clau 6 del PGM.²⁵³ Una normativa que prevegi, aclareixi i reguli en detall tots els aspectes rellevants per al correcte desenvolupament de l'activitat agrària i que la normativa urbanística metropolitana no va abordar o va fer-ho de manera superficial.²⁵⁴

Actualment, el Parc Agrari del Baix Llobregat té 3.500 hectàrees d'extensió, de les quals 2.000 són agrícoles. El Parc es defineix a si mateix, com un polígon d'activitat econòmica, és a dir, una zona econòmica especialitzada en la producció d'aliments.²⁵⁵

Per tant, el Parc Agrari no és ni una reserva de sòl per a futures infraestructures o urbanitzacions, ni un museu a l'aire lliure que testimonii la presència de l'agricultura a la comarca en temps pretèrits, ni un parc natural reserva passiva de la biosfera, ni un parc d'oci metropolità. El Consorci del Parc Agrari té la missió de difondre i fer respectar la identitat del Parc, impeding que els usos que no li són propis, a copia de ser-li atribuïts pel conjunt de la ciutadania, vagin guanyant pes en l'imaginari col·lectiu i vagin transformant-se en una realitat. El Parc Agrari vol alliberar-se de l'etiqueta d'«agricultura periurbana», perquè reivindica la seva centralitat, el valor *per se* de la seva activitat.

El mateix que passa amb algunes zones d'activitat econòmica industrials —altrament dit, polígons industrials—, dintre el Parc també hi ha àrees envellides, abandonades o desaprofitades: el Consorci vetlla per l'actualització, la dinamització i l'ús de totes les parcel·les amb potencial agrícola i procura incentivar la introducció de tècniques innovadores i punteres a les explotacions.

Malgrat ser una zona d'activitat econòmica integrada per explotacions agràries privades, sí que és necessari que l'Administració pública vetlli, a través del Consorci, pel manteniment i la regulació d'aquest espai, ja que l'alimentació és un bé estratègic, com reconeix el Pla estratègic

²⁵³ «Rústic protegit de valor agrícola (24)»: «sòl no urbanitzable que per la seva destinació agrícola o per la seva situació, hagi de preservar-se del procés d'incorporació a àrees urbanes». «Sòls rústics de valor agrícola, amb servituds aeronàutiques (clau 24a)»: «situada entre l'aeroport i la nova llera del Llobregat serà objecte d'un Pla especial d'ordenació de l'espai per determinar les condicions de l'exercici de les dues funcions bàsiques que ha de complir aquest espai: la d'espai obert i la d'espai on es desenvolupa l'activitat agrícola». «Parcs urbans (6)»: «Són parcs urbans els sòls destinats a espais verds de gran superfície (superior a 12 000 m²)». Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat (2005): «6. Normativa. Text refós». A: *Pla especial de protecció i millora del Parc Agrari del Baix Llobregat*, p. 27-52.

²⁵⁴ Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat (2005): «Pla especial de protecció i millora del Parc Agrari del Baix Llobregat».

²⁵⁵ La informació sobre el present del Parc Agrari i la seva autoconcepció està extreta de la visita guiada al Parc Agrari feta l'abril de 2016, amb la recepció del gerent del Consorci, Raimon Roda Noya.

metropolità de Barcelona, del qual una àrea metropolitana tan densament poblada com la de Barcelona no pot prescindir, perquè disposar d'una zona agrícola pròxima atorga a les comunitats autonomia per alimentar-se i per decidir culturalment com fer-ho. La producció d'aliments no pot desvincular-se de qüestions tan transcendents com la sobirania alimentària i l'autoabastiment.

D'altra banda, la pràctica de l'activitat agrícola genera tot un conjunt de béns que beneficien el conjunt de la societat i que no són retribuïts als pagesos pels consumidors, com la recàrrega dels aqüífers i l'oxigenació de l'aire. Ramon Folch les anomenava externalitats positives del sector agrari. El preu dels productes agraris no es correspon amb el seu valor i per això és oportú que l'Administració intenti compensar la diferència als pagesos. Un dels objectius del Consorci és procurar minimitzar les dificultats afegides que comporta el fet de conrear la terra al Baix Llobregat respecte a cultivar-la en un altre indret, com són el preu més elevat del sòl i de la mà d'obra, o l'accés més difícil a la terra i a l'aigua, i procurar potenciar les oportunitats que la vall baixa i el delta del Llobregat ofereixen als agricultors, com són les condicions climàtiques i del sòl i la proximitat del mercat.

El Parc Agrari del Baix Llobregat ha esdevingut un espai de salvaguarda de l'agricultura de la comarca i ha condicionat les administracions a l'hora d'executar determinades polítiques públiques, però segueix tenint debilitats i amenaces que entorpeixen l'acompliment d'aquesta tasca, com per exemple la seva fragilitat per la dependència de la voluntat política de preservació —com es veié amb el projecte d'Eurovegas—,²⁵⁶ la dificultat a l'hora d'establir sistemes eficaços de traspàs de la propietat i gestió de les terres, o el fet que la ciutadania percebi cada vegada més el Parc Agrari com un espai d'oci i esbarjo, motiu pel qual el Consorci, enfront de la impossibilitat d'impedir l'accés dels ciutadans al Parc, vol regular-ne l'estada a través d'un Pla d'ús públic.

LES INICIATIVES PER A LA PROMOCIÓ DELS PRODUCTES AGRÍCOLES

El sentit del Parc Agrari és preservar i potenciar les explotacions agrícoles, i perquè hi hagi pagesos és necessari que aquests puguin viure de la terra. Per tant, una de les activitats fonamentals del Consorci del Parc Agrari és la promoció de les fruites i hortalisses que els pagesos conreen: donar a

---

²⁵⁶ L'any 2012, el frustrat projecte d'Eurovegas pretenia convertir part del territori del Parc Agrari en un complex d'oci semblant al de la ciutat estatunidenca Las Vegas, amb el beneplàcit de la Generalitat de Catalunya.

Foto exposició de paneres de productes agrícoles 44a Fira Avícola (2017). Autora: Sara Oriol Cañavate.

conèixer els productes, incentivar-ne el consum i facilitar que arribin a totes les llars. Amb aquesta finalitat, el Consorci ha creat i promocionat la marca Producte FRESC, ha engegat mercats de pagès a diferents municipis de la comarca, ha desenvolupat una plataforma en línia i una aplicació virtual per facilitar els intercanvis comercials entre els pagesos i els consumidors, i ha dut a terme diferents activitats per promoure l'ús dels productes FRESC en el món de la restauració. La pagesia pratenca en actiu és usuària, en diferents graus, d'aquests recursos. A continuació es descriuen cadascun d'ells.

EL PRODUCTE FRESC DEL PARC AGRARI

La marca Producte FRESC distingeix els productes frescos i d'alta selecció i qualitat que es cultiven dins del Parc Agrari. El segell distintiu només s'autoritza als pagesos que adquireixen els compromisos que estableix la Carta del Producte FRESC. Amb aquest distintiu de qualitat,

el Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat pretén recollir la tradició pagesa de la comarca i recuperar la memòria històrica alimentària. La marca Producte FRESC del Parc Agrari respon a la frescor, la tradició, l'origen i la proximitat, la qualitat i el sabor d'abans, i la temporalitat.²⁵⁷

Pel que fa a la frescor, els productes consumits ràpidament després de la collita són els més rics en vitamines i en sals minerals, indispensables per a la salut. Aquests productes no han sofert hores de transport en camió, avió o tren, ni en cambra frigorífica.

Respecte a la tradició, el Parc Agrari del Baix Llobregat dona continuïtat a la tradició agrícola del delta i la vall baixa del Llobregat, que durant segles ha estat el rebost de Barcelona. Són productes del temps, cultivats seguint el saber fer de moltes generacions de pagesos, que ja eren presents a l'antic mercat central del Born de Barcelona, a les parades dels pagesos i les pageses dels mercats municipals i a moltes botigues de Barcelona i municipis del seu entorn.

En referència a l'origen i a la proximitat, les fruites i verdures han estat conreades en l'àmbit del Parc Agrari i en el seu entorn immediat, cosa que permet conèixer el pagès o la pagesa que els han produïts, o ho facilita. Uns pagesos i unes pageses de llarga tradició professional, que ofereixen un producte de proximitat, de casa. En definitiva, un producte fresc i de qualitat que és resultat d'una manera de fer i d'un comportament general de respecte pel medi ambient fonamentat en els bons usos i costums del bon pagès.

Els productes amb aquest distintiu s'han conreat seguint tècniques de producció i comercialització respectuoses amb la salut de les persones i el medi ambient i s'han collit en el punt òptim de maduració. Els productes de temporada són productes de més qualitat i font de salut. Fruits de la terra, al seu temps.

EL MERCAT DE PAGÈS DEL PARC AGRARI DEL BAIX LLOBREGAT

El Mercat de Pagès del Parc Agrari del Baix Llobregat és un espai de trobada entre els pagesos del Parc Agrari del Baix Llobregat i els consumidors, que ofereix la possibilitat de comprar directament a pagès fruites i hortalisses de proximitat. El Mercat de Pagès respon a la voluntat de promoure una agricultura local i de temporada, socialment i ambientalment justa, i un consum responsable que evita la despesa en envasos i en el combustible que comporten els productes més allunyats o d'importació. El Mercat

²⁵⁷ El camp a casa: «Producte FRESC del Parc Agrari». Disponible en línia: <<http://www.elcampacasa.com/marca/producte-fresc>> (Última consulta: gener 2018).

Mercat de Pagès, 2015. Autor: Sergi Ramos (AMEP)

de Pagès se celebra setmanalment als municipis de Gavà, Cornellà, Viladecans, Sant Vicenç dels Horts, Sant Joan Despí, el Prat de Llobregat, Santa Coloma de Cervelló, Sant Boi de Llobregat i Molins de Rei.²⁵⁸

El Mercat de Pagès del Prat de Llobregat se celebra de forma ininterrompuda cada dissabte de 9 h a 14 h a la plaça de Pau Casals des de la seva inauguració el 2 de febrer de 2013. Hi participen nou pagesos, sis de locals (Josep Piñol i Rosa Ribas, Xavier Oliva Peris, Damián Sanfeliu Guisado, Agustí García Santafé, Jose Miguel Ferré Navarrete i Manel Torres) i tres d'altres municipis del Parc Agrari (Sant Climent: Xavier Estrada Querol i Pere Millat Martínez. Sant Boi: Salva Lajara). Sembla que la iniciativa està sent un èxit pel que fa a vendes dels pagesos i expectatives complertes. En ser productes de proximitat amb una marca reconeguda i atractiva per als consumidors, com és la de Producte FRESC del Parc Agrari, molt de públic s'anima a comprar al Mercat.²⁵⁹

²⁵⁸ El camp a casa: «Mercat de Pagès». Disponible en línia: <<http://www.elcampacasa.com/que-fem/mercats>> (Última consulta: gener 2018).

²⁵⁹ Àngel ZORNOZA VARGAS (2014): «Agricultura periurbana: agents i polítiques públiques en la promoció dels productes agraris locals. El cas del Prat dins l'àmbit del Parc Agrari del Baix Llobregat». Treball final de grau en Geografia. Universitat de Barcelona.

ELCAMPACASA.CAT

Elcampacasa.cat és el portal web que permet als consumidors, majoristes o minoristes, contactar amb els pagesos i les pageses del Parc Agrari que participen en aquesta plataforma, i adquirir així les fruites i verdures que hi produeixen. També inclou informació referent al Parc Agrari, un receptari i informació dels diferents canals de distribució del Producte FRESC.²⁶⁰

L'APLICACIÓ MÒBIL PARC AGRARI

Es tracta d'una aplicació que es pot descarregar d'Internet i instal·lar en dispositius electrònics intel·ligents, com tauletes i mòbils amb sistemes operatius Android, iOS o Microsoft. La seva finalitat és posar en contacte els productors del Parc Agrari amb els clients potencials. Els punts de venda dels pagesos estan georeferenciats, fet que facilita als usuaris de l'aplicació la seva localització. També conté altra informació d'interès sobre els productes agrícoles del Parc Agrari i el seu aprofitament.²⁶¹

ELS SABORS DE L'HORTA DEL BAIX LLOBREGAT

El col·lectiu gastronòmic Sabors de l'Horta del Baix Llobregat recull l'oferta gastronòmica que ofereixen els restaurants de la comarca que treballen amb el Producte FRESC del Parc Agrari del Baix Llobregat. Els cuiners han desenvolupat al llarg dels anys una gastronomia basada en un producte local, de proximitat i de temporada. Una cuina arrelada a la seva terra.

Els restauradors ofereixen la possibilitat de degustar plats, tant de l'estil més tradicional com de la cuina més creativa, a partir de Producte FRESC del Parc Agrari, subministrat pels pagesos als qui s'ha atorgat aquest distintiu.²⁶² A Sabors de l'Horta del Baix Llobregat²⁶³ hi participen diversos restaurants del Prat.

²⁶⁰ El camp a casa: «Presentació del web *elcampacasa.cat*». Disponible en línia: <<http://www.elcampacasa.com/qui-som/presentacio>> (Última consulta: gener 2018).

²⁶¹ Diputació de Barcelona. Parcs de Catalunya. Xarxa de Parcs Naturals: «Aplicació mòbil». Disponible en línia: <<https://parcs.diba.cat/web/baixllobregat/aplicacio-mobil>> (Última consulta: gener 2018).

²⁶² El camp a casa: «Restaurants». Disponible en línia: <<http://www.elcampacasa.com/campanyes/sabors-horta>> (Última consulta: gener 2018).

²⁶³ Consorci de Turisme del Baix Llobregat: «Sabors de l'Horta del Baix Llobregat». Disponible en línia: <<http://turisme.elbaixllobregat.cat/sabors-de-lhorta>> (Última consulta: gener 2018).

Conclusions

Al Prat de Llobregat, les organitzacions i associacions pageses d'avui (2018) són un dels últims vestigis de tota la història agrària precedent del municipi. El Prat havia estat un dels principals proveïdors de fruita i verdura de la ciutat de Barcelona i un gran exportador de productes agraris a Europa, gràcies a l'alta rendibilitat de les terres de cultiu situades al fèrtil sòl deltaic i regades amb l'explotació dels aqüífers i del riu Llobregat. Les entitats pageses contemporànies tenen els seus orígens en la necessitat que tingué la nombrosa pagesia pratenca durant la segona meitat del segle XIX d'organitzar-se per defensar els seus drets i interessos i, alhora, per estructurar la gestió dels recursos comuns. Avui el nombre de pagesos en actiu del Prat de Llobregat que es dediquen professionalment a l'agricultura no arriba a la vintena, i les organitzacions i associacions pageses han perdut pes i transcendència. La problemàtica actual de la pagesia és:

- Manca de relleu generacional dels pagesos. El jovent no acostuma a decidir emprendre camins professionals vinculats al món agrícola. Com a conseqüència, quan un agricultor es jubila professionalment, sovint segueix explotant els conreus fins que la seva condició física li ho permet, i quan finalment abandona l'explotació no troba qui prengui el relleu. Aquests pagesos jubilats i altres agricultors a temps parcial continuen implicant-se en més o menys mesura en les associacions i organitzacions pageses, i posposen el moment en què, si no canvia la tendència i s'aconsegueix el necessari relleu generacional, es desplomarà el nombre de socis. Amb tot, cada cop hi ha menys pagesos i el nombre d'associacions no ha disminuït,

així que els membres de les diferents organitzacions són més o menys els mateixos.

- El fort creixement i desenvolupament urbanístic i industrial que ha viscut el Prat de Llobregat des de la dècada del 1960, que culmina amb l'execució del Pla Delta, ha manllevat bona part del sòl agrícola del municipi, i ha fragmentat i dividit el restant en petites parcel·les. Aquesta usurpació de les millors terres de cultiu del delta del Llobregat ha obligat nombroses famílies pageses pratencs a abandonar les seves explotacions agràries. La servitud metropolitana del municipi li ha causat la pèrdua de la major part del seu patrimoni agrícola, que ha quedat sepultat per l'asfalt i per la llera actual del riu Llobregat. L'aprofitament del sòl lliure per al conreu es veu limitat per la seva discontinuïtat i per la seva servitud a l'aeroport, que comporta el no poder utilitzar determinades infraestructures agrícoles, com els hivernacles.

- Amb la millora en els sistemes de transport i de comunicacions que es produeix a partir de la segona meitat del segle XX, canvia la concepció i l'abast dels mercats d'intercanvis, que adquireixen una dimensió global que abasta el conjunt del planeta. Aquest fet provoca que els productes agrícoles dels pagesos pratencs hagin de competir al mercat amb aliments provinents dels cinc continents, en una societat que segueix utilitzant el cost econòmic com a principal indicador a l'hora de decantar-se pel seu consum. En aquest mercat globalitzat, qualsevol producte pot viatjar ràpidament i econòmicament d'un punt del planeta a un altre, i suplir sense dificultat qualsevol disminució de producció autòctona. Malauradament, els productes pratencs sovint no són competitius en els intercanvis a l'engròs, i és impensable, en el context econòmic internacional actual, aplicar les quotes d'exportació de temps precedents.

- La societat occidental benestant ha viscut d'uns anys ençà un canvi important en la concepció dels aliments: han passat de ser un producte de primera necessitat a ser un bé que es dona per descomptat i que, per tant, ha perdut valor *per se*. En el món globalitzat i interconnectat d'avui sembla impossible que una ciutat com Barcelona o el Prat de Llobregat pugui quedar-se en un moment determinat sense abastiment d'aliments. Si unes gelades malmeten la collita de carxofes del Prat

de Llobregat, per exemple, els consumidors potencials d'aquelles carxofes tindran moltes alternatives alimentàries a aquest producte i moltes ofertes de carxofes procedents d'altres indrets. Per això els pagesos del Prat de Llobregat han hagut d'aprendre a donar un valor afegit als seus productes que els diferenciï de la resta d'opcions que el mercat ofereix als clients i a explicar a la societat les propietats i els avantatges d'una agricultura de proximitat, per construir consciències despertes a la sobirania alimentària i al desenvolupament sostenible del territori.

- En les societats occidentals benestants, l'alimentació s'ha convertit sovint en una qüestió d'oci més que de nutrició, en el sentit que és usual que els consumidors atribueixen un valor més elevat a un tomàquet compartit amb amistats de forma festiva en un restaurant que al mateix tomàquet adquirit en una botiga per al consum particular a la llar, i, per tant, que paguin pel primer una quantitat econòmicament superior a la que estan disposats a pagar pel segon, per exemple. Els pagesos del Prat de Llobregat han hagut d'aprendre a entendre i utilitzar aquesta nova tendència de consum i col·laborar amb el món de la restauració amb iniciatives com Els Sabors de l'Horta i amb les diferents activitats gastronòmiques que organitza l'Associació de Gastronomia i Turisme del Prat i el Baix Llobregat.

L'Administració pública s'ha vist compromesa a involucrar-se en la preservació de l'agricultura de l'àrea metropolitana de la ciutat de Barcelona. A la comarca del Baix Llobregat, aquest deure s'ha materialitzat en el Parc Agrari, entitat supramunicipal que gestiona les terres de cultiu del Prat de Llobregat. També l'òrgan de govern local, l'Ajuntament del Prat, ha vist la necessitat de participar activament en la gestió del seu terme municipal rural. I els camps de la pagesia pratencs conviuen amb els veïns Espais Naturals del Delta i amb les infraestructures del port i de l'aeroport. Cadascun d'aquests actors tenen diferents competències en les propietats privades de la pagesia pratencs: normativa urbanística, gestió de la fauna, espai aeri, etc. L'Administració pública està sotmesa a interessos polítics, canviants i a vegades contraposats, i entre els particulars hi ha tantes voluntats com persones. Per tant, en una àrea que compta amb la participació i gestió de tants actors, el treball dels pagesos resulta difícil i complex.

És responsabilitat de l'Administració pública vetllar per mantenir espais

agraris que facin possible un sistema alimentari que garanteixi al màxim la sobirania alimentària actual i de les generacions futures. Els espais agraris propers a les grans metròpolis, com és el cas de les terres agràries del Prat integrades en el Parc Agrari del Baix Llobregat, permeten fer front a inseguretats alimentàries futures i ajuden a trencar el model de dependència exagerat que manté el sistema alimentari actual, fruit del gran comerç internacional, que permet que els consumidors disposin de tots els productes agraris durant tot l'any. Aquesta dependència s'ha intensificat aquests darrers anys de globalització econòmica. En paral·lel a la protecció i manteniment d'aquestes àrees agràries, l'Administració també ha de vetllar per educar els ciutadans perquè aprenguin a valorar el producte fresc de temporada i de proximitat.

A més de les entitats públiques esmentades anteriorment, hi ha altres organitzacions presents al municipi del Prat de Llobregat que, a part del sòl, gestionen un altre recurs imprescindible per a la pagesia: l'aigua. L'aigua s'utilitza per a nombrosos fins, entre els quals destaca el regadiu, que no és prioritari en un territori amb predomini del sector urbà i industrial. Per al seu desenvolupament, les fruites i hortalisses necessiten aigua sana i regular que els permeti l'absorció dels minerals i nutrient pertinents. La pagesia pratenca afegeix a les seves obligacions la negociació necessària amb la Comunitat de Regants del Canal de la Dreta, la Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat i la depuradora del Prat; la vigilància de la qualitat de l'aigua de reg; l'atenció vers el manteniment i l'adequació de les infraestructures de reg; i la reclamació dels desguassos oportuns a les zones de conreus.

Malgrat totes les dificultats i els desavantatges esmentats, avui el Prat de Llobregat compta amb un gran nombre d'associacions i organitzacions pageses integrades per persones molt compromeses, molt arrelades i amb molta empena. La diversitat d'entitats amb caire agrícola del Prat és una gran riquesa per al municipi i per al conjunt de la societat catalana, ja que sovint les poblacions només disposen d'una cooperativa de pagesos com a institució de l'àmbit rural. Al Prat, en canvi, a més d'organitzar-se per al proveïment i la comercialització conjunta de productes agrícoles a través de la Cooperativa Agrícola, els pagesos s'han associat per preservar i promoure el seu aviram, mitjançant l'Associació de Criadors i el Consell Regulador de la IGP Raça Prat; per mantenir la presència dels animals de càrrega i de tir en l'imaginari col·lectiu de les tasques agrícoles, mitjançant els Amics del Cavall; per restaurar i divulgar el patrimoni pagès, a través d'iniciatives com la col·lecció etnològica

Puig Casas; per posicionar les carxofes cultivades al Prat, mitjançant l'Associació de Promotors de la IGP Carxofa Prat; per defensar els seus cultius davant l'atac de plagues i virosis, mitjançant la seva participació activa en les associacions de defensa vegetal; a més, han col·laborat amb els sindicats agrícoles que defensen els drets i els interessos de la pagesia, com els Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya i la Unió de Pagesos; s'han organitzat quan les seves explotacions agrícoles i les seves masies es veien amenaçades, com en el cas del Col·lectiu d'Afectats que es creà per negociar conjuntament les expropiacions provocades per la construcció de la Pota Sud i el desviament del riu Llobregat, i han participat en les organitzacions que gestionen l'aigua, el sòl i tots els recursos necessaris per a la pagesia.

El Prat de Llobregat i la seva pagesia han sabut entendre el paper que ha de desenvolupar l'agricultura en el temps i el context presents, i han superat fins al moment el gran repte que se'ls plantejava, en saber donar un nou protagonisme a un Prat pagès que té poc a veure amb el prestigiós poble agrícola gran exportador que fou durant bona part del segle XX. Ho demostra el seu Mercat de Pagès, ja arrelat; la participació de la pagesia pratencs en les altres diferents iniciatives de promoció dels productes agrícoles del Parc Agrari; la institucionalització de la Fira Avícola i de les Festes de la Carxofa, i el reconeixement a escala supramunicipal que reben els seus dos fruits insignes: les carxofes Prat i els pollastres i capons de la raça Prat, que gaudeixen del reconeixement d'indicació geogràfica protegida.

No obstant això, els agricultors del Prat de Llobregat necessiten que la societat recordi que un factor inherent a l'activitat agrícola és la seva repercussió positiva sobre el territori, com ara la seva oxigenació i descongestió, i l'afavoriment de la recàrrega dels aqüífers. Per tant, cal cuidar el sector primari no només en la seva vessant comercialitzadora d'aliments, sinó també en la vessant productora.

En aquest sentit, caldria d'una banda racionalitzar totes aquestes organitzacions en les quals han de participar els pagesos pratencs. S'hauria de fer un esforç per posar les entitats al servei dels agricultors que segueixen exercint professionalment. Cada cop són menys persones, mentre que el nombre d'organitzacions amb les quals cal col·laborar és el mateix que quan eren més pagesos per repartir-se les diferents tasques i gestions. Potser s'esdevindrà que una sola entitat acabarà administrant el que avui organitzen diferents institucions per separat.

D'altra banda, malgrat que, arran de la mecanització del camp,

part del patrimoni pagès que promouen algunes de les associacions i organitzacions pageses esmentades en aquesta recerca no és avui d'ús quotidià al camp, no s'ha de confondre l'activitat agrícola pratenca amb un element museístic o folklòric, ja que per a la seva pervivència l'agricultura ha de ser tractada com l'activitat econòmica que és: explotacions agrícoles privades del rendiment econòmic de les quals depèn el sosteniment d'una comunitat particular, tradicionalment una família pagesa.

Els Amics del Cavall, l'Associació de Criadors de la Raça Prat i la col·lecció etnològica Puig i Casas necessiten el suport de l'Administració pública per poder tirar endavant les seves respectives iniciatives de preservació del patrimoni agrícola que ja forma part de la història, ja que l'explotació dels productes agraris ha adoptat noves formes. Els Amics del Cavall han de poder seguir explicant que fins fa molt poc l'home ha necessitat l'ajut dels cavalls, les mules i altres animals de càrrega i tir en les feines agrícoles per poder dur a terme les tasques més quotidianes de les masies pageses; recordar la festa dedicada a la pagesia (Sant Isidre) i a la benedicció dels animals domèstics (Sant Antoni), i lluir per Catalunya el tir de vuit cavalls. L'Associació de Criadors de la Raça Prat es mereix que es materialitzi la granja que tant temps fa que projecten, on poder mostrar la convivència quotidiana dels homes amb l'aviram i els altres animals, a les cases de pagès, i ensenyar a les noves generacions l'art de l'avicultura i les característiques i propietats dels galls i capons de la raça Prat. Finalment, la col·lecció etnològica Puig i Casas té una finalitat clarament pedagògica de preservació i difusió de tota la cultura pagesa precedent, i cal acompanyar i facilitar el seu trasllat i l'obertura a la nova seu, a Cal Jaume del Bitxot.

El Prat de Llobregat encara té memòria de la seva esplendor agrícola i no vol oblidar-la. Ha superat totes les pressions i reptes que ha comportat per al municipi la seva proximitat a la gran metròpoli de Barcelona, i ha sabut gestionar el seu territori donant cabuda a l'activitat agrícola i dotant-la de mecanismes de diàleg i concordança amb els altres sectors econòmics i usos del sòl. Amb voluntat i pedagogia, el Prat de Llobregat sabrà mantenir aquest ric equilibri present i donar el valor merescut al seu patrimoni agrícola del temps passat.

Fonts i bibliografia

Bibliografia

- ABELLÓ, N. (2017): *Pagesos i pageses del Prat. Arrels i vivències*. Associació d'Escriptors del Prat, Tintablava. Rúbrica Editorial.
- BENGOECHEA, S.; i Renom, M. (1999): *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*. Editorial Columna.
- CASANOVA, J. A.; i PERDIGUER, A. (1987): *¿Una agricultura de mercado hacia un mercado sin agricultura? Estudio comparativo del estado de la agricultura en el Prat de Llobregat y Viladecans*. Estudi inèdit.
- CODINA, J. (1966): *Delta del Llobregat. La gent del fang. El Prat: 1965-1965*. Editorial Montblanc.
- CODINA, J. (1971): *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Editorial Ariel.
- CONSORCI DEL PARC AGRARI DEL BAIX LLOBREGAT (2004): «*Pla de gestió i desenvolupament del Parc Agrari del Baix Llobregat*».
- CONSORCI DEL PARC AGRARI DEL BAIX LLOBREGAT (2005): «*Pla especial de protecció i millora del Parc Agrari del Baix Llobregat*».
- FABRÓ, I.; GÓMEZ, M.; i RODÉS, A. (1989): *Terra i propietat. La transformació del camp pratenc al segle XIX*. La Impremta
- FERRET, J. (2004): *Josep Pejoan i Comas, Xagó*. Rúbrica Editorial.
- GARCÍA, J.; i BES, E. (1975): «El servicio de extensión agrario español». A: *Organización y funciones de organismos de extensión agrícola. Mesa técnica del consejo técnico consultivo. Vigésima reunión*. Institut Interamericà de Ciències Agrícoles. Vol. 1
- GÓMEZ, M. (1993): *Associacionisme i cultura en una societat en transformació. El Prat de Llobregat 1910-1960*. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelo-

- na. Disponible en línia: <<http://www.tdx.cat/handle/10803/1991>> [Última consulta: febrer 2018].
- GÓMEZ, M. (2005): *El Prat pagès. Converses amb Jaume Colominas, Josep Comas, Josep M. Vilà i Màrius Vilà*. Ajuntament del Prat.
- GÓMEZ, M. (2010): *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat.
- HACHUEL, E. (coord.) (2009): *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Edicions del Llobregat. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.
- PALMA, A. (1999): *Pollastre i Capó Raça Prat. 25 anys de Fira. Identitat. Tradició. Gastronomia*. Ajuntament del Prat.
- PÀMES, J.; i FIGUEROA, M. (2015): «2. El lent retorn a l'agricultura ecològica». A: *Una dolça revolució*. Stevia Editors, p. 47-73.
- SANTACANA, C. (1989): «3. Collectivitzacions agrícoles». A: *Collectivitzacions al Baix Llobregat (1936-1939)*. Centre d'Estudis del Baix Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 30-35.
- SANTACANA, C. (1989): «1. El fenomen collectivista en el context de la guerra». A: *Collectivitzacions al Baix Llobregat (1936-1939)*. Centre d'Estudis del Baix Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 13-15.
- SEMPERE, J. (2004): «La pagesia del delta del Llobregat: un futur incert». A: *Documents d'Anàlisi Geogràfica*. Núm. 37, p. 45-68. Universitat Autònoma de Barcelona. Disponible en línia: <<http://dag.revista.uab.es/index>> [Última consulta: febrer 2018].
- SEMPERE, J; i TULLA, A.J. (2008): «El debat teòric sobre el periurbà i la concreció d'un planejament urbanístic en un entorn complex: el cas de Barcelona i Tolosa». A: *Documents d'Anàlisi Geogràfica*. Núm. 52, p. 125-144. Disponible en línia: <<http://dag.revista.uab.es/index>> [Última consulta: febrer 2018].
- SENET M.J.; GARRIDO, S.; i ROMERO, P.V. (2006): *El cooperativisme fins avui. Llei de sindicats agrícoles (1906)*. Publicacions de la Universitat Jaume I.
- TRIBÓ, G. (1989): *Evolució de l'estructura agrària del Baix Llobregat (1860-1931)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
- TRIBÓ, G. (1991): «La presència de l'IACSI al Baix Llobregat». A: *Revista de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, any CXL, 1851-1991. Monografia històrica del 140 aniversari*. Directores: Mercè ARGEMÍ i Josep PUJOL.
- TRIBÓ, G. (1994): «El Sindicat Agrícola de Sant Boi de Llobregat (1909-1939)». A: *Estudis d'Història Agrària*. Curial Edicions Catalanes, SA.
- TRIBÓ, G. (2009): «La pagesia del Baix Llobregat: vida associativa i

- moviments socials (1860-1931)». A: *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Coord.: Esther Hachuel. Apartat: «Els jornalers: condicions de vida i de treball», p. 243-250.
- TRIBÓ, G. (2009): «La Unió d'Agricultors del Pla del Llobregat». A: *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Coord.: Esther Hachuel, p. 273-276.
- ZORNOZA, A. (2014): *Agricultura periurbana: agents i polítiques públiques en la promoció dels productes agraris locals. El cas del Prat dins l'àmbit del Parc Agrari del Baix Llobregat*. Treball final de grau en Geografia. Universitat de Barcelona. Disponible en línia: <<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/65819>> [Última consulta: febrer 2018].
- VILA, J. A. (2009): «Trenta anys de lluita contra el desviament del riu Llobregat (1971-2001)». A: *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Coord.: Esther Hachuel.

Fons d'arxiu

Arxiu Comarcal del Baix Llobregat

- Top. 27 Documentació bàsica de la Cambra Agrària Local (1927-1985) i documentació d'eleccions de les juntes de la Cambra Agrària Local.
- Top. 56-57 Germandat Sindical de Llauradors i Ramaders (1939-1978).
- Top. 58 Documentació de la Cambra Agrària Local (1978-1993).

Arxiu Municipal del Prat de Llobregat

- Acte de la sessió ordinària del Ple de l'Ajuntament, de 3 d'octubre de 1985: 14. TREBALL.-Constitució Consell Agrari, p. 438-440. (AMEP)
- Antecedents referits a reclamacions de les entitats addictes als treballadors del camp, 1931-1933. Exp. 235-15 (AMEP).
- Documents referits a associacions ramaders. 1926-1930. Exp. 235-6. (AMEP)
- Exportació i importació, 1934-1936. Exp. 226-5 (AMEP)
- Gestions fetes per aquesta alcaldia amb referència a l'exportació d'enciams a Alemanya, 1936. Exp. 226-6. (AMEP)
- Guardes rurals i particulars, 1860-1869. Exp. 267-6. (AMEP)
- Jaume SALLÉS entrevistat en l'article «Ruina i Misèria en el Bajo Llobregat» del diari *La Noche*, núm. 3184, de 9 de gener de 1936. Obtingut de: Exportació i importació, 1939-1950. Exp. 226-7 (AMEP)

Mutualitats. Germandat de Sant Antoni Abat. 'Montepío' de Sant Isidre, 1856-1879. Exp. 234-27. (AMEP).

Sindicat Agrícola Lo Llobregat, 1925-1930. Exp. 235-4. (AMEP)

Sindicat Agrícola i Unió de Rabassaires, 1937-1938. Exp. 353-8. (AMEP).

Sindicat Avícola, 1936-1937. Exp. 353-6. (AMEP).

Societat d'Obrers Agricultors, 1921. Exp. 235-1 (AMEP)

Sol·licitud d'exportació a França. Documentació referida a l'exportació a França, 1933. Exp. 226-4 (AMEP)

Arxiu no catalogat Unió de Pagesos del Baix Llobregat

Document de la *Junta de Defensa dels Pagesos Afectats del Baix Llobregat*.

Document *Davant les eleccions a Cambres Agràries*.

Document *Alternativa de la Unió de Pagesos sobre el Patrimoni Sindical*.

Document *Proposta per una política agrària municipal*.

Legislació

Reial decret 1336/1977, de 2 de juny, sobre cambres agràries. Publicació: BOE núm. 142, de 15 de juny de 1977.

Llei 17/1993, de 28 de desembre, de cambres agràries de la Comunitat Autònoma de Catalunya. Publicació: DOGC núm. 1846, de 14 de gener de 1994, i BOE núm. 34, de 9 de febrer de 1994.

Llei 17/2014, de 23 de desembre, de representativitat de les organitzacions professionals agràries. Publicació: DOGC núm. 6779, de 30.12.2014.

Filmografia

El Prat Televisió: <<http://elprat.tv/>> [Última consulta: febrer 2018].

FERNÁNDEZ, I. (direcció): *El pati del darrere*. Una producció de Televisió de Catalunya en col·laboració amb Al Pati Produccions. Disponible en línia: <<http://www.ccma.cat/tv3/alcarta/sense-ficcio/el-pati-del-darrere/video/5567858/>> [Última consulta: febrer 2018].

VENTURA, P. J. : *Plou i fa sol*. Curt Ficcions Curt Produccions en coproducció amb Televisió de Catalunya. Disponible en línia: <<http://www.ccma.cat/tv3/alcarta/el-documental/plou-i-fa-sol/video/4614771/>> [Última consulta: febrer 2018].

Hemeroteca

L'Eina. Disponible parcialment en format digital al portal del Departament

tament de Cultura: <<http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/#top>> [Última consulta: febrer 2018] i en versió en paper a l'Arxiu de la Unió de Pagesos del Baix Llobregat.

Revista de la Cámara Agrícola Oficial del Bajo Llobregat (1906-1916). Disponible en format digital al portal del Departament de Cultura: <<http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/#top>> [Última consulta: febrer 2018] i en versió en paper a l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat.

Notícies del Parc Agrari del Baix Llobregat. Disponible en format digital al portal del Departament de Cultura: <<http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/#top>> [Última consulta: febrer 2018]

Internet

Ajuntament del Prat (2018): «Les Festes de la Carxofa Prat s'inicien amb el Març Gastronòmic i acabaran a finals d'abril». Disponible en línia: <<http://www.elprat.cat/actualitat/noticies/les-festes-de-la-carxofa-prat-sinicien-amb-el-marc-gastronomic-i-acabaran-finals>> (Última consulta: març 2018).

Ajuntament del Prat (2017): «Ruta de la Carxofa. VI Memorial Josep Oliva». Disponible en línia: <<http://www.elprat.cat/la-ciutat/guia-agenda/ruta-de-la-carxofa-vi-memorial-josep-oliva>> (Última consulta: gener 2018).

Ajuntament del Prat de Llobregat: «Col·lecció etnològica Puig Casas». Disponible en línia: <<http://www.elprat.cat/la-ciutat/guia-agenda/colleccio-etnologica-puig-casas>> (Última consulta: febrer 2018).

Ajuntament del Prat de Llobregat (2009): «Sant Boi i Gavà entraran al consorci de protecció del delta». Disponible en línia a: <<http://www.elprat.cat/actualitat/noticies/sant-boi-i-gava-entraran-al-consorci-de-proteccio-del-delta>> (Última consulta: gener 2018)

Amics d'El Prat (2012): «la Ruta de la Carxofa, Memorial Josep Oliva». Disponible en línia: <<http://www.amicsdelprat.cat/2012/11/30/1a-ruta-de-la-carxofa-memorial-josep-oliva>> (Última consulta: gener 2018).

Amics d'El Prat: *Jaume Puig, Glòria Casas i el Periòdic Delta són els guardonats d'Amics d'El Prat del 2017*. Disponible en línia: <<http://www.amicsdelprat.cat/2018/02/08/jaume-puig-gloria-casas-i-el-periodic-delta-son-els-guardonats-damics-del-prat-del-2017/>> (Última consulta: febrer 2018).

Associació de Gastronomia i Turisme: <<http://www.agtbaix.cat/>> [Última consulta: febrer 2018].

- CALLEJO, A.: «Tipos genéticos utilizados en avicultura. Principales caracteres de selección». Disponible en línia: <http://ocw.upm.es/produccion-animal/produccion-avicola/contenidos/TEMA_5/tipos-geneticos-utilizados-en-avicultura/view> (Última consulta: febrer 2018).
- Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat (2017): «Lliurament premi Josep Oliva». Disponible en línia: <<https://www.cecbll.cat/index.php/2017/12/27/lliurament-premi-josep-oliva/>> (Última consulta: febrer 2018).
- Collecció etnològica Puig Casas: <<https://www.facebook.com/colleccioetnologicapuigcasas/>> (Última consulta: febrer 2018).
- Comunitat de Regants del Canal de la Dreta del Riu Llobregat: <<https://canaldreta.org/>> [Última consulta: febrer 2018].
- Comunitat d'Usuaris d'Aigües del Delta del Llobregat: <<http://www.cuadll.org>> [Última consulta: febrer 2018].
- Consorci Delta del Llobregat. Disponible en línia: <<http://www.deltallobregat.cat>> (Última consulta: gener 2018).
- Consorci de Turisme del Baix Llobregat: «Sabors de l'Horta del Baix Llobregat». Disponible en línia: <<http://turisme.elbaixllobregat.cat/sabors-de-lhorta>> (Última consulta: gener 2018).
- Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació: «Resultats electorals comparats». Disponible en línia: <<http://agricultura.gencat.cat/ca/departament/eleccions-agraries/resultats-comparats/>> [Última consulta: febrer 2018].
- Departament de Governació, Administracions Públiques i Habitatge: «Resultats electorals, el Prat de Llobregat». Disponible en línia: <http://governacio.gencat.cat/ca/pgov_ambits_d_actuacio/pgov_eleccions/pgov_dades_electorals/resultats-2?a=a&id_eleccions=M19791&id_territori=MU08169> (Última consulta: gener 2018).
- Diputació de Barcelona. Parcs de Catalunya. Xarxa de Parcs Naturals: «Aplicació mòbil». Disponible en línia: <<https://parcs.diba.cat/web/baixllobregat/aplicacio-mobil>> (Última consulta: gener 2018).
- El camp a casa. Disponible en línia: <<http://www.elcampacasa.com>> (Última consulta: gener 2018).
- Estatuts del Consorci del Parc del Parc Agrari del Baix Llobregat. Disponible en línia a: <<https://parcs.diba.cat/web/baixllobregat/normativa>> (Última consulta: gener 2018).
- Gran Enciclopèdia Catalana. Disponible en línia: <www.enciclopedia.cat>

- cat> [Última consulta: gener 2018].
- Institut Agrícola: «Qui som». Disponible en línia: <<http://www.institutagricola.org/content/56-qui-som>> [Última consulta: gener 2018].
- Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya: «L'organització». Disponible en línia: <<http://www.jarc.es/ca/jarc/1>> (Última consulta: gener 2018).
- LLONGH, R.: «La carxofa Prat es distingeix de les altres carxofes». Al blog de Bonpreu i Esclat. Disponible en línia: <<https://www.bonpreuesclat.cat/blog/-/blogs/-la-carxofa-del-prat-es-distingeix-de-les-altres-carxofes-especialment-per-les-seves-caracteristiques-organoleptiques>> (Última consulta: gener 2018).
- Ministeri de Foment. Direcció General d'Agricultura, Mines i Monts (1914): «Memoria descriptiva de las entidades agrícolas». Disponible en línia: <http://www.mapama.gob.es/ministerio/pags/Biblioteca/fondo/pdf/42718_all.pdf> [Última consulta: gener 2018].
- Pollastre i capó del Prat, Associació de Criadors: <<http://www.pollastredelprat.com/i-ca/nosotros/ed14>> (Última consulta: febrer 2018).
- SAN SEGUNDO, J.L.: «Servicios de Extensión Agraria. Desarrollo para el tercer milenio, desde el siglo pasado». Del blog *El agricultor, en peligro de extinción*. Disponible en línia: <<https://elagricultoren peligro.wordpress.com/2009/04/25/servicios-de-extension-agraria-vs-cooperacion-al-desarrollo/>> (Última consulta: gener 2018).
- Turisme i Territori. El Delta del Llobregat. Disponible en línia: <<http://www.elprat.cat/turisme-i-territori/el-delta-del-lobregat/el-territori>> [Última consulta: desembre 2017].
- Veu Obrera (1992): «Unió de rabassaires i altres cultivadors del camp de Catalunya (UR)». Disponible en línia: <<http://www.veuoברה.org/00fine-x/unio-rab.htm>> [Última consulta: gener 2018].
- Xarxanet.org: «Aplec de la tartana». Disponible en línia: <<http://xarxanet.org/etiquetes/general/aplec-de-la-tartana>> (Última consulta: gener 2018).
- Wolters Kluwer: «I. La evolución histórica de las Cámaras Agrarias». Disponible en línia: <<http://guiasjuridicas.wolterskluwer.es/Content/Documento.aspx?params=H4sIAAAAAAAAAEAMtMSbFljTA-AAUNDc1NLtbLUouLM_DxbIwMDCwNzAwuQQGZapUt-ckhl-QaptWmjJOcSoAhPexhzUAAAA=WKE>> [Última consulta: gener 2018].

La vida associativa i les organitzacions pageses del Prat de Llobregat (1975-2015) és el resultat de la recerca guanyadora de la Beca Jaume Codina de Recerca d'Història Local 2015. El treball s'ha basat en la consulta de fons documentals diverses, i en entrevistes orals a diferents agents implicats i relacionats amb el món agrícola. El resultat és un estudi que pretén explicar les diferents entitats a través de les quals s'ha organitzat la pagesia pratenca. El primer terç del segle XX el Prat de Llobregat fou un dels municipis catalans amb més producció agrària. La Guerra Civil espanyola i la llarga postguerra en feren disminuir les quotes de producció, que no remuntaren fins a la dècada del 1950. La ràpida expansió urbana i industrial que visqué el Prat des de finals de la dècada del 1960, però, transformà radicalment el paisatge. Els diferents grups socials, vinculats amb la pagesia, s'han organitzat de diferent manera al llarg d'aquest extens període, per tal d'adaptar-se a les diferents conjuntures.

Ajuntament del Prat de Llobregat